

Ajateenijate hoiakute, tervise ja käitumise muutumine ajateenistuse käigus

Ajateenijate kompleksuuringu 2016. aasta pilootuuringu tulemuste aruanne

Aruande andmete kasutamiseks ja levitamiseks väljapool kaitseministeeriumi valitsemisala ning aruande
republitseerimiseks peab olema Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuse luba. KVÜÕA©

Eessõna

Uringuaruanne on Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu esimene täieliku uuringutsükli (üks ajateenijate kutsumine) põhjalt koostatud sügavam analüüs. Inimvara kompleksuuringu algatas Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÕA) rakendusuuringu keskus (RUK) esmase pilootprojektina 2015. aastal ning seda teostatakse koostöös Tartu Ülikooli ja Tervise Arengu Instituudiga. Aruanne peab andma Eesti Kaitsevæele (KV), Kaitseministeeriumile (KAMIN) ja Kaitseressursside Ametile (KRA) ning teistele riigikaitse inimvaraga seotud institutsioonidele ülevaate ajateenistusse astunute sotsiaaldemograafilisest taustast, üldistest- ja õpihoiakutest, motivatsioonist, enesehinnangulisest tervisest; eri näitajate omavahelistest seostest ning muutustest ajateenistuse ja reservteenistuse jooksul.

2016.-2017. aasta ajateenistuse tsükli põhjalt on seni koostatud statistiline ülevaade, praegune aruanne on põhjalikum analüüs. Sellele lisanduvad teadusartiklid, mis ilmuvad 2018. aasta esimese poolaasta lõpus ajakirja Sõjateadlane kompleksuuringut käsitlevas erinumbris.

Uuringu andmekorje aluseks olev küsimustik on koostatud koostöös KV peastaabi, KAMINi ja KRAga. Oleme uuringu käigus kogunud oluliselt rohkem andmeid kui juba esitatud vahearuandes ja praeguses aruandes on kajastatud. Seepärast palun neil, kellel on vajadus spetsiifiliste statistiliste vaadete või analüüside järele, sellest teada anda pr Maarika Lukule (maarika.lukk@mil.ee)– KVÜÕA RUK – kes on uuringu juht alates veebruarist 2018.

Kompleksuuringu eesmärk on anda uut teavet nii jooksva statistika kui analüüside kaudu kõigile neile, kes puutuvad planeerimise, väljaõppe või teenistuse tagamise kaudu kokku väevõime arendamise kõige olulisema ressursiga – inimesega. Uuring saab vastata teadmishajadusele täpselt selle võrra, kui palju uue teabe vajadust osatakse sõnastada. Seepärast on äärmiselt oluline, et uurimisgrupi ja üksuste ning asutuste vahel jätkuks aktiivne koostöö nii uurimisküsimustiku kui analüüsivajaduste osas. Ainult siis saab uuring vastata parimal viisil selle lõppkasutaja vajadustele ning olla fokuseeritud väevõime arendamise seisukohast relevantsetele küsimustele. Järgnevate uuringutsüklite jooksul saab aruannete esitamine – kaks statistilist ülevaadet ja üks põhjalikum analüüs aastas – rutiiniks.

Soovin tänada Tartu Ülikooli ja Tervise Arengu Instituuti pühendumise ning viljaka koostöö eest. Olgu käesolev uuring kinnituseks, kuidas aastatepikkune koostöö teadus- ja arendustegevuse vallas kaitsevæe ja tsiviilteadusasutuste vahel on stabiilsuse, eesmärgipärasuse ja sihiteadliku pädevuse arendamise kaudu saavutanud ühe märkimisväärse verstaposti. Lisaks tahan esile tõsta pr Kairi Talvest (KVÜÕA RUK), kes on olnud seni kompleksuuringu eestvedaja ja koordinaator. Tänu tema isetule ja visale tööle on see uuring üldse käivitunud.

Kompleksuuring jätkub nii tulevaste ajateenijate kui reservõppekogunemistel osalevate reservväelaste osas. Kõik ettepanekud ja küsimused uuringu küsimustiku, statistiliste ülevaadete ning analüüside osas palun edastada pr Maarika Lukule (maarika.lukk@mil.ee) KVÜÕA rakendusuuringu keskusest.

Kolonelleitnant Sten Allik

KVÜÕA rakendusuuringu keskuse ülem

Sisukord

Tulemuste lühikokkuvõte	4
Ajateenijate kompleksuuringu 2016. aasta pilootuuringu metodoloogiline ülevaade	7
KAIRI KASEARU, TIIA-TRIIN TRUUSA. Ajateenistusse asumise mustrid ja motiivid ning seos hoiakutega ajateenistuse jooksul	12
LEILA OJA, JAANIKA PIKSÖÖT. Ajateenijate füüsilise ja vaimse tervise ning kehalise võimekuse muutused teenistuse jooksul	28
LIINA-MAI TOODING. Rahulolu ajateenistusega Eesti Kaitseväes	40
LIINA-MAI TOODING. Ajateenijate huvi tegevteenistuses osalemise suhtes	54
ULVI UULIMAA-MARGUS, KAIRI KASEARU. Ennetähtaegselt reservi arvamise mõjutegurid..	62

Tulemuste lühikokkuvõte

Ajateenijate kompleksuuring viidi läbi 2016. aastal ajateenistust alustanud eel- ja põhikutse ajateenijate hulgas kolme küsitlusetapina (ajateenistuse alguses, keskel ja lõpus). Esimeses küsitlusetapis vastas ankeetküsitlusele 90% kõigist teenistust alustanud ajateenijatest, kõigis kolmes küsitlusetapis osales 750 ajateenijat. Antud aruandes esitatud analüüs põhineb kolmel küsitlusetapil ning lahkab ajateenistuse jooksul toimuvaid muutusi (ajateenijate hoiakutes, rahulolus, tervisenäitajates, kavatsustes) ning toob esile teenistusest ennetähtaegselt reservi arvamise seose ajateenijate sotsiaaldemograafilise tausta ning hoiakutega.

Ajateenistusse astumise viis, hoiakud ja motiveeritus

Aasta-aastalt on suurenenud isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunute osakaal ajateenijate hulgas. Siiski ei saa seda üksüheselt tõlgendada kui suuremat positiivset meelestatust ajateenistuse osas. Isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunud ajateenijad jagunevad kaheks grupiks, kes eristuvad oma väärtuste ja ajateenistusse astumise motiivide poolest: 1) ajateenistust väärtustavad ja riigikaitse olulisust hindavad ajateenijad (ca 17% kõigist ajateenijatest) ja 2) kohustuse ajastajad, kes otsustavad ise ajateenistusse tulemise aja lähtuvalt individuaalsetest eluplaanidest (19,6% kõigist ajateenijatest). Sarnaselt saame jagada kaheks grupiks ka kutse alusel ajateenistusse tulnud: 1) need, kes tulid vastumeelselt ajateenistusse ning teenistuse vabatahtlikkuse korral kindlasti ei asuks teenistusse (53% kõigist ajateenijatest) ning 2) ajateenijad, kes küll tulid kutse alusel, kuid tuleksid ka siis, kui teenistus oleks vabatahtlik (10%). Seega tulevad ajateenijatest umbes pooled teenistusse kutse alusel, aga vastumeelsete tunnetega. Hoiakuline valmidus ja positiivne meelestatus ajateenistusse astumise osas on kõrgem nooremate ajateenijate hulgas, kes asuvad teenistusse kohe pärast keskhariduse omandamist. Tulemused toovad selgelt esile, et vabatahtlikult isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunute hoiakud ajateenistuse vajalikkuse, julgeoleku ja kaitsevalmiduse osas on positiivsemad ning ajateenistuse jooksul püsivamad kui seda mittevabatahtlikult teenistusse astunud ajateenijate hulgas. Seega tuleks ajateenijate selektsioonil lisaks füüsilise võimekuse ja tervise seisundi teguritele pöörata rohkem tähelepanu nende hoiakute profiilile ja motiveeritusele.

Ajateenijate füüsilise ja vaimse tervise ning kehalise võimekuse muutused teenistuse jooksul

Krooniline haigus või terviseprobleem esineb hinnanguliselt 21% ajateenistusse astunud noortest. Vanuse kasvades probleemse tervisega meeste hulk kasvab. Enamdiagnoositud terviseprobleemideks ajateenistusse astunud noorte hulgas on vigastused, traumad ja mürgistused, liigesehaigused, seljavalud ning allergia. SBK jooksul peaaegu kahekordistub liigesehaigustega noorte hulk ning jääb samale tasemele teenistuse lõpuni. Noorte meeste tervis ja füüsiline võimekus on oluliselt seotud vanusega. 18-19-aastased ajateenijad hindavad paremaks nii oma tervist kui kehalist võimekust, samuti on üldfüüsilise testi tulemused selles vanusegrupis kõige kõrgemad. Kui 18-19-aastastest ajateenijatest hindab oma tervist heaks või üsna heaks 72%, siis vanuses 23–27 aastat on see näitaja vaid 40%. Ajateenistuse läbimise tulemusena paranes olulisel määral noorte hinnang oma tervisele, seda nii SBK jooksul kui ka teenistuse hilisemas etapis.

Retseptiravimeid tarvitasid ajateenistuse jooksul ligikaudu kolmandik ajateenijatest, kõige enam liigesevalude ja -põletike ning muude valude tõttu. Retseptiravimite tarvitajate osakaal tõuseb pärast

SBK.

Kalduvus depressiooniks esineb ajateenistuse algul koguni kolmandikul ajateenijatest (32%) ning suureneb SBK jooksul veelgi (36,6%), jäädes ajateenistuse lõpuks samale tasemele (36,9%). Nooremas vanuserühmas (18-19-aastastel) avalduvad depressiooni sümptomid tõusvalt kogu väljaõppe perioodi jooksul. Vanematel ajateenijatel süvenevad depressiooni sümptomid küll SBK ajal, ent ajateenistuse lõpuks enam oluliselt ei muutu.

Füüsiliselt raskeks pidas ajateenistust keskmiselt 8-12% vastanutest, ligikaudu sama suur (9-13%) oli nende noorte hulk, kelle jaoks pakkus ajateenistuse läbimine väga vähest kehalist pingutust. Teenistuse lõpul hinnati kehalist pingutust oluliselt kergemaks kui pärast SBK-d. Enne SBK-d hindas viiendik (21%) noormeestest oma füüsilist vormi üsna halvaks või väga halvaks, kuid teenistuse lõppedes kahanes nende hulk poole võrra. Teenistuse lõpus oli halva enesehinnangulise kehalise vormi ja füüsilise võimekusega ajateenijaid vaid 10,7%. Oma füüsilise vormi muutust hindas positiivseks SBK jooksul 67% ajateenijatest ning ajateenistuse lõpul 58%. Samuti suurenes teenistuse lõpuks oluliselt nende noorte osakaal, kes olid enda meelest pigem halvemas füüsilises vormis kui enne ajateenistusse astumist (14% pärast SBK-d, 22% enne reservi).

Pärast SBK-d ei suutnud sooritada miinimumtasemel istessetõusu testi 16% ajateenijatest, jooksutesti 21% ja toenglamangust käte kõverdusi 4% ajateenijatest. Enne reservi arvamist noormeeste ÜFT tulemused oluliselt ei muutunud, jäädes kõikides testides keskmiselt SBK tasemele. 18-19-aastaste ajateenijate keskmised üldfüüsilise testi (ÜFT) tulemused on oluliselt paremad võrreldes vanemate ajateenijate tulemustega. Istessetõusu testis on tulemused keskmises ja vanemas vanuserühmas valdavalt miinimumsoorituse lähedal. Võrreldes eelmiste aastatega, on tulemused mõnevõrra nõrgenenud.

Rahulolu ajateenistusega

Ajateenijate seas on selged erinevused teenistusega rahulolus, kusjuures rahuloluhinnangud on ajas (võrreldes teenistuse kestmist ja lõppu) pigem püsivad kui muutuvad. Tublisti üle poole ajateenijatest on teenistusega igati rahul või pigem rahul (teenistuse keskel ja lõpus vastavalt 63% ja 58%) ning neid, kes ei ole üldse rahul, on pisut üle kümnendiku. Seega on ajateenistuse esimene pool rahulolu kujunemise jaoks määrava tähendusega. Rahulolu on tugevasti seotud ajateenistuse sisukusega, ajateenistusest oodatakse nii sõjalise väljaõppe saamist kui oskuste ja kogemuste kasvu, mis oleksid toeks ka tavaelus. Kui ajateenistus täidab isiksust ja eluviisi arendavat, teadmisi andvat ning suhtlusringi laiendavat funktsiooni hästi, siis peegeldub see ka kõrgemas rahulolus ajateenistusega. Rahulolutaset ja selle muutust teenistuse jooksul kujundab ülemate teenistusalane suhtluse laad ja hoiak ajateenija isiksuse suhtes, mida enam kinnitatakse ülema ausust ja õiglust, seda kõrgem keskmiselt on ka rahuloluhinne. Ajateenistuse lõpus on seos pisut nõrgem kui keskel, mis rõhutab teenistussuhete erilist olulisust ajateenistuse algupoolel. Rahulolu ajateenistusega on kõrgem nende ajateenijate seas, kes asusid ajateenistusse isikliku avalduse alusel ning olid teenistuse osas positiivselt meelestatud (80% igati rahul või pigem rahul) kui nende hulgas, kes tulid vastumeelselt kutse alusel (vastavalt 47% igati rahul või pigem rahul). Kaitseväge maine on ajateenistusse suhtumise lähtepunkt, kaitseväge maine teenistuse jooksul paraneb ajateenistusega rahule jääjail ja halveneb neil, kes ei jäänud ajateenistusega rahule.

Tegevteenistusse astumise soov

Huvi tegevteenistusse astumise vastu on mõõdukas. Ajateenistuse alguses väljendas nõusolekut tegevteenistusse astumiseks 14% ning antud võimalust kaaluks 33% ajateenijatest; teenistuse kestel huvi langeb. Ajateenistuse lõpus on valmis tegevteenistuses jätkama 12% ning võimalust kaaluks 23% ajateenijatest. Ajateenistuse-eelset huvi kujundavatest positiivsetest teguritest on kaalukaim eelnev kokkupuude kaitseteemaliste tegevustega tsiviilelus (kaitseliit, noorsootegevused). Ootuspäraselt kaasneb positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes suurem kaitsetahe ja -valmidus, ajateenistuse vajalikkuse kõrgem hinne ja vabatahtlik valik ajateenistusse tulla. Ajateenistuse vältel paraneb negatiivne hoiak tegevteenistuse suhtes harva, valdavalt on hoiak püsiv ja muutus on pigem esialgse positiivse hinnangu pöördumises negatiivseks. Hoiaku muutumist positiivses suunas või säilimist positiivsena toetab hea hinnang ajateenistuses saavutatud oskustele ja teadmistele, kaitseväge hea maine ja üldine kõrge rahulolu ajateenistusega.

Ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamise mõjutegurid

Kompleksuuringu esimeses küsitlustapis osalenud eel- ja põhikutse ajateenijatest 17,6% arvati enne teenistuse lõppu reservi tervislikel, 0,6% perekondlikel põhjustel ning 0,1% vastanutest loobus ise (naissoost ajateenijad). Kuigi võiks eeldada ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamise perioodilisust, siis analüüsid seda otseselt ei kinnita, küll tuleb aga esile, et teenistuse lõpuperioodil ajateenistusest väljalangemine väheneb. Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamist on ühe kümnendiku ulatuses võimalik ette ennustada ajateenija vanuse, majandusliku olukorra, kooselustaatuse, tervisega rahulolu ja meelestatuse kaudu. Rahulolu oma tervisega teenistuse alguses ning meelestatuse ajateenistuse osas on peamised ennetähtaegselt reservi arvamise riskitegurid. Seega on kutse alusel teenistusse tulnud ja selgelt ajateenistuse suhtes negatiivselt meelestatud ajateenijate puhul olemas teatav „eelsoodumus“ ennetähtaegselt reservi arvamiseks. Seetõttu tasub ajateenistusse kutsutamisel kaaluda võimalust paremaks eelselekttsiooniks ja seda mitte ainult tervisenäitajate põhjal, vaid tuleks vaadata ka tervise, hoiakute ning motivatsiooni omavahelist seost.

Kokkuvõte

Kompleksuuringu 2016. aasta uuringutsükli andmete longituudne analüüs toob esile olulised tahud ajateenijate profiili (hoiakud, tervis), selle muutuse ning teenistuskogemuse vahel. Tõlgendades peatükkides esile toodud uurimistulemusi ühe tervikahelana, saab teha järgneva üldistuse: teenistusse astuvad väga erineva hoiakulise ajateenistusvalmidusega ajateenijad. Ajateenistust pooldav hoiakuline ja käitumuslik eelsoodumus tagab parema hakkamasaamise teenistuses (madalam väljalangevus, suurem soov tegevteenistuseks), kõrgema rahulolu teenistusega, mis omakorda on seotud nii kaitseväge mainega, suhetega ülemate ja kaasajateenijatega. Seega on teenistusse astumiseks sobivaim aeg kohe pärast gümnaasiumi lõppu, mil noored on kõige parema tervise ja füüsilise võimekusega, samuti on motiveeritus ja soov ajateenistust läbida antud eluetapis kõrgem kui seda vanemas eas, mil seotus tsiviilsfääris (pere, töökohustused, karjäär) on suurem.

Ajateenijate kompleksuuringu 2016. aasta pilootuuringu metodoloogiline ülevaade

2015. aasta sügisel alustati Eesti Kaitseväge inimvara kompleksuuringu (edaspidi kompleksuuring) planeerimist. Ülevaade uuringu vajalikkusest ja lähtekohtadest on leitav artiklikogumikust „Inimressurss ja riigikaitse: Tervis“ (vt Allik ja Talves, 2016). Kompleksuuringu läbiviimine on rahastatud Kaitseministeeriumi, Tartu Ülikooli ja Tervise Arengu Instituudi koostöölepingu „Riigikaitse- ja julgeolekuvaldkonnale olulise uurimissuuna "Kaitseväge inimfaktoriga seonduva jätkusuutlikkus" arendamine aastatel 2013–2017“ (SJKK) ja Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÖA) projekti „Riigikaitsealase inimressursi kompleksuuringu käivitamine“ raames. Uuringul on Tartu Ülikooli inimuuringu eetika komitee luba nr 271/T-7.

Ajateenijate kompleksuuringu alusküsimustiku põhistruktuur (vt Allik ja Talves, 2016) on välja töötatud SJKK lepingupartnerite Tartu Ülikooli ja Tervise Arengu Instituudi teadurite ning KVÜÖA koostöös. Ankeedi koostamisse on panustanud ka KRA ja Kaitseministeeriumi spetsialistid. Uuringu metodoloogilisest ülesehitusest saab lugedega lähemalt artiklikogumikust „Riigikaitse inimvara kaardistamine: uuringute tulemused,“ (Kasearu, Murakas, Talves, Trumm, Truusa, 2017). Analüütilistele artiklitele lisaks ilmus 2017. a lõpus 2016. a juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse uuringu tabelkokkuvõte.

Vastavalt 2016. a ajateenijate pilootuuringu metoodikale osalesid ajateenijad küsitluses kolm korda: esimene küsitluslaine toimus teenistuse esimesel kuul, teine laine 4.–5. kuul ja viimane toimus lõpus, vahetult enne reservi arvamist. Skemaatilise ülevaate ajateenijate kompleksuuringu ajalisest struktuurist annab tabel 1.

Tabel. 1. 2016. a ajateenijate pilootuuringu küsitluste ajaline struktuur.

Ajateenistusse astumise aeg (kutse)	1. laine	2. laine	3. laine
2016. aasta juuli eelkutse	13.07–07.08 2016	27.10–19.12 2016	26.04–30.05 2017
2016. aasta oktoobri põhikutse	09.10–30.10 2016	01.02–03.03 2017	26.04–30.05 2017

Kõikides küsitluslaines oli küsitluste korraldusprotsess sarnane: küsitlused toimusid väeosades, kus ajateenijad täitsid elektroonilise ankeedi Tartu Ülikooli *LimeSurvey* keskkonnas. Vastamiseks jagati neile kätte internetiühendusega tahvelarvutid. Enne ankeedile vastamist tutvustati kõigile ajateenijatele uuringut ning paluti neil kinnitada oma nõusolek uuringus osalemiseks. Uuringus osalemine on vabatahtlik, samuti nägi metoodika ette võimalust soovi korral ankeedi täitmine igal ajal katkestada.

2016. aastal toimus kompleksuuringu raames esimene küsitlus juulikuus eelkutsega ajateenistusse asunud noorte seas. Küsitluses osales valdav osa 2016. a juulis ajateenistusse astunudest, tehnilistel ja protseduurilistel põhjustel jäid küsitletavate hulgast välja mereväe ajateenijad. Samuti ei ole küsitletud jaanuari kutset. Erinevate küsitlusvoorude vastajate arvud ning vastamismäärad on toodud tabelis 2.

Nn longituudseid vastajaid, kes osalesid kõigis kolmes küsitluslaines, on kokku 750. Meie analüüs näitas, et kesksete tunnuste plokkides on longituudsed individid statistilistelt sarnased nendega, kes on jätnud mõnes küsitlusetapis vastamata ja meie kogumisse ei kuulu.

Tabel 2. 2016. a ajateenijate pilootuuringus osalejate arv küsitluslaineti.

	2016. a juuli eelkutse		2016. a oktoobri põhikutse		Kokku	
	N	%	N	%	N	%
Ajateenistust alustanute arv	1785	100,0	1171	100,0	2956	100,0
1. laine	1600	89,6	1077	92,0	2677	90,6
2. laine	1311	73,4	773	66,0	2084	70,5
3. laine	576	32,3	413	35,3	1176	39,8
Kordusküsitlus 1. ja 2. laine	1189	66,6	719	61,4	1908	64,5
Kordusküsitlus 1. ja 3. laine	511	28,6	380	32,5	891	30,1
Kordusküsitlus 2. ja 3. laine	486	27,2	326	27,8	812	27,5
Kordusküsitlus 1., 2. ja 3. laine	444	24,9	306	26,1	750	25,4
Ennetähtaegselt teenistusest reservi arvatud	361	20,1	185	15,7	546	18,4

Longituuduuringute eripära

Longituudne uurimus teenib kahte peamist eesmärki: kirjeldada muutuste mustrit ning hinnata põhjusliku suhte suunda ja tugevust (Menard, 2002). Longituudsetes uuringutes vaadatakse muutust kas reaajas või indiviidi vanuse alusel. Näiteks võib meid huvitada, kuidas ajateenijate hinnangud muutuvad aja jooksul. Selleks võrdleme ajateenistuse alguses antud hoiakuid EV Kaitsevägele nende arvamustega, mida nad annavad EV Kaitsevägele reservi arvamisest kaheksa või 11 kuud hiljem. Sellisel juhul me vaatame muutust aja lõikes: milline muutus või muutuste muster tuleb andmetest esile.

Kompleksuuringu andmete analüüsiga kaasnevad põnevad väljakutsed ja võimalused. Kompleksuuringu metodoloogiline ülesehitus on longituudne, mis annab võimaluse andmete analüüsimiseks kahel erineval tasandil. Esitkes on võimalik andmeid analüüsida rühmatasandil ehk me saame võrrelda gruppide hinnanguid teenistuse alguses, keskel ja lõpus (rühmakeskmiste muutus ajas). Sellisel juhul saame andmete analüüsimisele läheneda läbilõikeuuringu põhimõtteid järgides. Teisalt annab longituudne uuringu disain võimaluse analüüsida individuaalseid trende ajas ja jälgida üksikindiviidi hinnangute muutust. Näiteks on võimalik uurida, kuidas ja millistest teguritest sõltuvalt muutub ajateenijate teenistusega rahulolu teenistuse jooksul, samuti saame igale indiviidile koostada tema enda rahulolu muutuse profiili. Kuna ajateenijaid küsitletakse erinevatel ajahetkedel, siis on võimalik uurida sündmuste, käitumise ja hoiakute omavahelist dünaamikat indiviidide tasandil. See avardab tunduvalt võimalusi põhjuslike seoste väljaselgitamiseks ja teaduspõhiste järelduste ning soovitude tegemiseks kaitsevaldkonnas inimressursi paremaks planeerimiseks ning efektiivsemaks rakendamiseks.

Longituudset kogutud andmete analüüsimiseks on välja töötatud eraldi andmeanalüüsimeetodid, sh sündmusloa analüüs (vt põhjalik ülevaade Menard, 2008). Siiski võib longituudset kogutud andmeid analüüsida ka läbilõikeliselt ning võimalik on vajadusel võrrelda nt eelkutse ja põhikutse I etappi omavahel või nt II etappi.

Rahvusvahelised militaarvaldkonnas läbiviidud longituudsed uuringud on peamiselt keskendunud vaimsele tervisele (nt Lee, Sudom ja Zamorski, 2013 uuring välismissioonidelt naasnud sõjaväelaste vaimse tervise kohta) või brittide uuring noorte identiteedi muutusest militaarsüsteemis (Swaini, 2015).

Kuigi longituudsel uuringul on väga palju plusse läbilõikeuuringute ees, on siin spetsiifilised kaasnevad riskid. Longituudsed uuringud, mis on koostatud juhuvalimi põhimõttel ja esindavad tervet elanikkonda, sotsiaalset gruppi või sünnikohorti, puutuvad kokku respondentide väljalangevuse problemaatikaga. Probleemiks võib olla respondentide taasleidmine ja nende valmidus osaleda järgnevates küsitluslainerites. Sellega tuleb arvestada ka kompleksuuringu puhul. I ja II küsitlusetapis osalenud indiviidide erinevuse ja erineva vastamisaktiivsuse taga on mitmed põhjused: (1) vastaja on osalenud I etapil, kuid II etapil ei soovi vastata ja loobub küsimustiku täitmisest; (2) vastaja on osalenud I etapil, kuid II etapil mitte, sest on vahepealsel perioodil ajateenistusest vabastatud; (3) vastaja ei soovinud I etapil osaleda, kuid osales II etapil. Seetõttu on kompleksuuringu puhul eriti oluline keskenduda rühmale nr 2 – nendele, kes ajateenistusest vabastatakse ennetähtaegselt. Sellekohane märge andmestikus võimaldab nii andmekontrolli eesmärgil kui ka sisulistel analüütilistel eesmärkidel analüüsida, kes on need, kes ajateenistusest vabastatakse ennetähtaegselt. Millised olid nende hoiakud, motivatsioon, tervislik seisund ajateenistusse astudes ning kuivõrd sarnased/erinevad on nad ajateenistuse läbinud kaaslastega võrreldes. Seega tuleb longituudsete uuringute puhul alati arvestada ka sellega, et „andmeteks“ võib osutuda ka mittevastamine. Ilmselt tasub kompleksuuringu läbiviimise järgnevatel aastatel kaaluda lisaankeedi koostamist, mille täidaksid need ajateenijad, kes vabastatakse ennetähtaegselt.

2018. aastal lisanduvad analüüsid

2018. a kevadel ilmub ajakirja Sõjateadlane erinumbrer „*Ajateenistusest Eestis*“, milles avaldatavad artiklid põhinevad 2016. aasta juuli eelkutse ja oktoobri põhikutse ajateenijate kompleksuuringu pilootuuringu longituudsetel andmetel. Alljärgnevalt toome lugejate informeerimiseks lühikokkuvõtte ajakirjas käsitletavatest teemadest.

Inga Karton (KVÜÕA) ja **Tõnis Männiste** (KVÜÕA) vaatlevad oma artiklis, kuidas motivatsioon ja õpihoiakud ajas muutuvad ning millised tegurid neid ajalisi muutusi mõjutavad. Nii militaarses kontekstis kui ka väljaspool seda on motivatsioonil oluline, kui mitte öelda keskne roll organisatsiooni eesmärkide saavutamisel. Motivatsiooni on võimalik seostada suure osa uuringu erinevate alateemade raames kogutud andmetega. Analüüs toob välja olulisemad tulemused nii erinevate lainete sees kui ka vaadatakse kolme laine andmeid ühtses dünaamikas.

Leila Oja (TAI) vaatleb oma artiklis ajateenistusest väljalangemist ja seda ennustavaid tervisega seotud tegureid. Analüüsis kõrvutakse nende ajateenijate andmeid, kes vastasid küll 1. või 2. küsitluslaine küsimustikele, kuid 3. laine küsimustele enam mitte. Lisaks kasutame lisatunnusena KRA andmeid väljaõppeperioodil tervise tõttu väljalangenute kohta. Selline võrdlus loob võimaluse selgitada, kas terviseprobleemid ajateenistuses on vanade terviseprobleemide eskaleerumine või on põhjus näiteks väeosa väljaõppekavades. Analüüs annab kaitsevæele põhjusliku aluse vastavalt kas õppekavade ümbervaatamiseks (juhul, kui tervisehädad, millega välja langetakse, ilmnevad valdavalt alles ajateenistuses) või ka alternatiivteenistuste väljatöötamiseks (juhul, kui selgub, et juba enne ajateenistust on teatud terviseprobleemid, mis ei võimalda väljaõppekava täies ulatuses täita).

Eteri Demus (TÜ ühiskonnateaduste instituut) vaatab oma artiklis ajateenijate rahulolu teenistusega Eesti Kaitsevæes, võttes vaatluse alla isikliku avalduse ja kutse alusel ajateenistusse tulnud ajateenijate erinevused. Ajateenijate rahulolu Eesti Kaitsevæes hõlmab järgmisi rahuloluga seotud näitajaid: väljaõpe, elamistingimused, meditsiiniabi, sportimisvõimalused, ajateenijate omavahelised suhted, suhted ülemusega, võimalused vaba aja veetmiseks. Artiklis selgitatakse välja, kuidas

rahulolu teenistuse jooksul muutub ning milliste tegurite (vastaja vanus, kodune keel, perekonnaseis) kaudu on võimalik rahulolu prognoosida.

Kairi Kasearu (SJKK) artikkel lähtub sellest, et ajateenistusest väljalangemine on suhteliselt kõrge, ca 20%, ja seda peamiselt tervislikel põhjustel (Aruanne kaitseväekohustuse..., 2015). Soomes on vastav näitaja 10% ümber (Salo, 2008). Kuigi väljalangemise põhjendused on tervisega seotud, võivad suhteliselt kõrge protsendi taga peituda ka muud tegurid: eelhäälestus ja motivatsioon ajateenistusse tulles, sotsiaalne, emotsionaalne ja psühholoogiline heaolu teenistuse jooksul. Sellest tulenevalt püüab artikkel vastata küsimusele: mil määral on võimalik ajateenistusest väljalangemist ette ennustada ajateenistusse tulemise alguses (nt hariduse, hoiakute, väärtuste, kaitsetahte alusel) ja peale SBK-d antud hinnangute põhjal (nt rahulolu teenistuse käiguga, suhted kaaslastega jms). Andmeid analüüsitakse sündmusloo meetodit rakendades.

Anet Määrsoo (TÜ ühiskonnateaduste instituut) võtab vaatluse alla ajateenistuse vajalikkuse. Ühiskonnas on üldine toetus ajateenistuse vajalikkusele kõrge, samas toovad erinevad uuringud esile, et kutsealuste seas on ajateenistuse pooldajate osakaal madalam. Artikkel keskendub järgnevale uurimisküsimustele: 1) mida arvavad ajateenistuse vajalikkusest ajateenijad? 2) kas teenistujate endi arvates on ajateenistus vajalik Eesti riigi julgeoleku jaoks ja/või isikliku arengu jaoks? 3) kui võrd vajalikkuse hinnang varieerub ajateenijate sotsiaaldemograafilise tausta ja hoiakute lõikes? Lisaks analüüsitakse kas ja mis suunas muudavad ajateenijad oma arvamust ajateenistuse vajalikkuse kohta teenistuse jooksul ning kes on need ajateenijad, kes oma arvamust muudavad või oma arvamusele kindlaks jäävad ja millised tegurid mõjutavad neid otsuseid.

Merle Purre (TÜ ühiskonnateaduste instituut) artikli fookuses on ajateenijate emotsionaalne enesetunne ja vaimne tervis. Ajateenistuse läbimist võib õigusega pidada füüsiliselt ja vaimselt raskeks kogemuseks; samuti on see mehelik keskkond, kus emotsionaalsete probleemide väljendamine võidakse pidada tabuks. Uurimused on kinnitanud, et võrreldes naistega pöörduvad mehed vähem meditsiinisüsteemi poole, otsivad väiksema tõenäosusega abi oma vaimse tervise probleemidele ning hukuvad kordades enam enesetapu põhjusel. Artiklis vaadeldakse, kuidas muutub aega teenivate noormeeste emotsionaalne enesetunne teenistuse jooksul ning kui paljude ajateenijate seisund võib viidata depressioonile, ärevusele, vaimsele kurnatusele või antud probleemidest tingitud unehäiretele. Meeste vaimse tervise probleemid võivad tihti jääda puuduliku emotsionaalse väljendusoskuse varju, mistõttu ajateenistusele eelnev arstlik kontroll ei pruugi vaimse tervise probleeme esile tuua ning häired ilmnevad teenistuse jooksul.

Tiia-Triin Truusa (SJKK) ja **Kairi Talves** (KVÜÕA) analüüsivad oma artiklis ajateenistusega seotud hirme ja probleeme, mida ajateenijad oluliseks peavad ning kuidas need muutuvad teenistuse jooksul. Eelkõige võimaldab analüüs olla teadlik ajateenijate muredest, seeläbi pöörata tähelepanu kriitilistele probleemidele, et teha kohanemine ja väljaõpe ajateenistuses võimalikult sujuvaks ja valutuks. Kahtluseta on ajateenistusse minek suur muutus noore inimese elus. Senisest erinev elukorraldus, intensiivne õppeprotsess täiesti uues valdkonnas, pikk eemalolek kodust ja lähedastest võivad tekitada märkimisväärselt suure stressiseisundi.

Kirjandus

- Allik, S., Talves, K. (2016). Inimressursi kompleksuuringu väljatöötamine kaitsevaldkonnas. L. Oja (toim.) *Inimressurss ja riigikaitse: Tervis*, lk. 13-23.
- Kasearu, K., Murakas, R., Talves, K., Trumm, A., Truusa, T-T. (2017). Ajateenijate kompleksuuring: metodoloogiline ülevaade. A. Trumm (toim.) *Riigikaitse inimvara kaardistamine: uuringute tulemusi*, lk. 9-14.
- Lee, J. E. C., Sudom, K. A., Zamorski, M. A. (2013). Longitudinal Analysis of psychological resilience and mental health in Canadian military personnel returning from overseas deployment. *Journal of Occupational Health Psychology*, 18, 3, 327-337.
- Menard, S. W. (2002). *Longitudinal research*. Sage Publications Inc.
- Menard, S. W. (2008). *Handbook of longitudinal research: design, measurement and analysis*. Burlington: Elsevier Inc.
- Swain, J. (2015). The effect of Phase One training on young recruits' personal and professional development in the British army. *Journal of Youth Studies*, 19, 1, 117-132.

Ajateenistusse asumise mustrid ja motiivid ning seos hoiakutega ajateenistuse jooksul

KAIRI KASEARU

SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituut

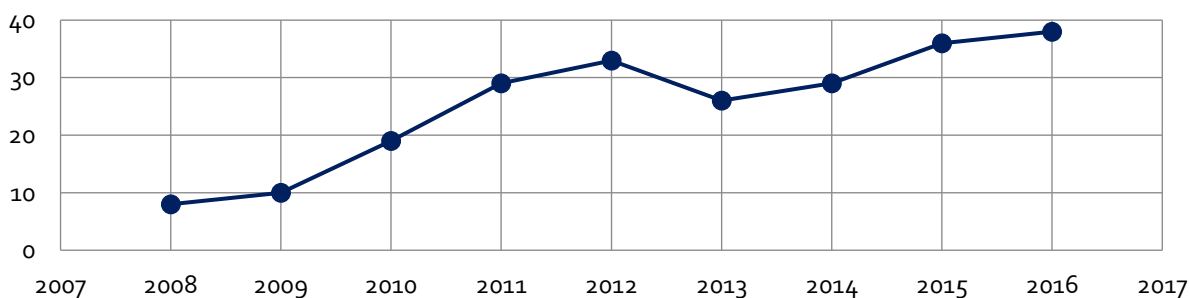
TIIA-TRIIN TRUUSA

SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituut

Sissejuhatus

Ajateenistus on riigiti väga erinev oma kestuse, ajateenistuse läbinute osakaalu kui ka vabatahtlikult ajateenistusse asunute osakaalu poolest (Cronberg, 2006). Näiteks 2014. aastal oli Taanis 99,1% ajateenistusse asunutest vabatahtlikud, samas tuleb võtta arvesse, et Taanis on ajateenistuse pikkus vaid 4 kuud. (Nyheder, 2014). Eestis on ajateenistuse läbimine kohustuslik Eesti kodakondsusega mees-tele vanuses 18–27 eluaastat, kuid samas on kutsealusel endal võimalik ajateenistusse astumist algatada isikliku taotluse esitamise näol. Võib eeldada, et need, kes esitavad kutsealuse taotluse ajateenistusse astumiseks, võtavad suurema vastutuse enda elutee korraldamisel ning otsus ajateenistusse astuda on kaalutletum; kutse alusel teenistusse astumise puhul individuaalne enesejuhtimine puudub.

Kaitseressursside ameti tellitud uuringute „Arvamused Eesti Kaitseväest enne ja pärast ajateenistust“ 2008.–2016. a andmetel on isikliku avalduse alusel ajateenistusse asunute osakaal aasta-aastalt pigem kasvanud (joonis 1.) Kui aastal 2008 tuli teenistusse isikliku avalduse alusel napilt kümnendik ajateenijatest, siis kaheksa aastaga on nende osakaal kasvanud ligemale neli korda. Seega tekib õigustatud küsimus, mis on antud kasvava trendi taga – suurem motiveeritus panustada riigikaitse, parem informeeritus ajateenistusse astumise võimalustest või kaalutletud valik oma elutee kujundamisel? Kuigi, meil ei ole võimalik võrrelda erinevate aastate ajateenistusse astunud noormeeste hoiakuid, saame vaadata 2016. aasta ajateenijate andmetele tuginedes, kuidas eristuvad kutse alusel ja isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunud, ehk kas isikliku avalduse alusel ajateenijad on rohkem motiveeritud.

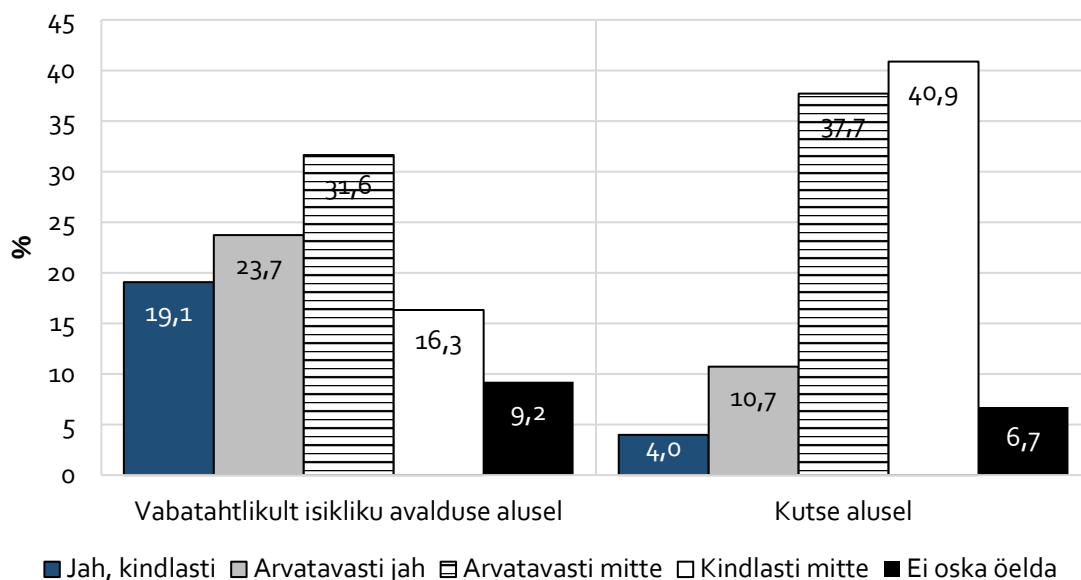
Joonis 1. Isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunute osakaal kõigist vastava aasta ajateenijatest (%).

2016. aasta lõpus eel- ja põhikutse küsitluste I laine andmete põhjal tehtud esmased analüüsid on näidanud, et isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunud on pigem eestlased, vallalised, neil on keskharidus, nad tulevad ajateenistusse pärast keskkooli lõpetamist ning nende osakaal on kõrgem põhikutse ajateenijate hulgas (Müürsoo, 2017). Käesolevas peatükis läheme sammu võrra edasi ning

seome I laine andmed järgnevate küsitlusetappidega. Longituudsete andmete alusel arendame edasi ajateenijate tüpoloogiat ning püüame selgusele jõuda, kuivõrd motiveeritud ja millistele motiividele tuginev on teenistusse astumine. Samuti vaatame, kuidas on ajateenistusse astumise erinevad teed seotud „teiste oluliste“ toetuse ja hoiakuga ajateenistusse astumise osas.

Tulemused

Esimeses uuringulaines vastanud ajateenijatest 38% tuli teenistusse isikliku avalduse ning 62% kutse alusel. Samas, kui ajateenistus oleks täiesti vabatahtlik, siis ajateenistusse tuleks kindlasti ainult kümnendik vastanutest ning kolmandik vastanutest jätkaks kindlasti tulemata. Seega järgnevalt vaatame, kuivõrd isikliku avalduse alusel ja kutse alusel ajateenijate hinnangud eristuvad antud küsimuse osas (joonis 2). Kui lähtuda eeldusest, et isikliku avalduse alusel tulevad teenistusse need ajateenijad, kes on motiveeritumad, ajateenistust toetavamad, siis oleks ootuspärane näha mustrit, kus isikliku avalduse alusel tulnutest enamik astuks teenistusse ka juhul, kui see oleks vabatahtlik.

Joonis 2. Ajateenijate jaotus teenistusse astumise viisi ning vabatahtlikult teenistusse astumise hinnangu lõikes (%; N=2620).

Joonis 2 toob esile, et teatud osas on eeldus õige. Kui isikliku avalduse alusel ajateenistusse tulnutest tuleks 19% kindlasti ka siis, kui teenistus oleks vabatahtlik, siis kutse alusel ajateenistusse astunute seas on sellisel seisukohal ainult 4% vastajatest. 48% isikliku avalduse alusel tulnutest ja 79% kutse alusel tulnutest ei tuleks võimalusel teenistusse. See tähendab, et ka isiklikul initsiatiivil ajateenistusse asunute seas on ligemale pooled ajateenijad sellised, kes vabatahtliku teenistuse korral ajateenistusse ei astuks. Sellest tulenevalt on järgnevalt moodustatud neli uut ajateenija tüüpi:

- **vastumeelsed seadusetäitjad** – kutse alusel tulijad, kes vabatahtliku ajateenistuse korral ajateenistusse ei tuleks
- **kohustuse ajastajad** – vabatahtlikult tulijad, kes ei tuleks ajateenistusse, kui teenistus oleks vabatahtlik
- **vabatahtlikud kutse ootajad** – kutse alusel tulijad, kes tuleksid ka siis, kui teenistus oleks vabatahtlik

- **aktiivsed vabatahtlikud** – vabatahtlikult tulijad, kes tuleksid ka siis, kui teenistus oleks vabatahtlik

Aktiivsed vabatahtlikud moodustavad kõigist vastanutest 17,4%, vabatahtlikke kutse ootajaid on kõigist ajateenijatest 10%, ligi viiendik (19,6%) on kohustuse ajastajad ning ülejäänud (53% kõigist vastajatest) on vastumeelsed seadusetahtjad, kes näevad ajateenistuses ainult vastumeelset kohustust, millest ei ole võimalik kõrvale hoida.

Ankeedis oli isikliku avalduse alusel teenistusse tulnud ajateenijatel võimalik vastata vabas vormis küsimusele *Miks otsustasite just praegu vabatahtlikult astuda ajateenistusse?*, see tähendab, et vastasid ainult „aktiivsed vabatahtlikud“ ja „kohustuse ajastajad“. Tekstivastuste analüüsimise käigus koostati sõnapilv, kus kirja suurus markeerib konkreetse sõna sagedust vastuste hulgas (joonis 3).

Joonis 3. Sõnapilv, mis on moodustatud vastustest küsimusele „Miks otsustasite just praegu vabatahtlikult astuda ajateenistusse?”.

Sõnapilves on kõige suurem sõna „ära“, mis sisaldub kõige enam vastustes, kus soovitakse *saada kaelast ära, teha ära* ja *käia ära* ajateenistuses enne, kui elu algab. Elu algust markeeritakse muu hulgas peamiselt just ülikoolis õpingute alustamisega.

Vastuste temaatilise analüüsi tulemusena tekkis „kohustuste ajastajate“ puhul seitse kategooriat: vaba aasta, elukutse valik, oskuste omandamine, lähedase soovitus järgimine, sunni vältimine, ajateenistus kui väljakutse, elukaare sündmuste järjestamine. „Aktiivsete vabatahtlike“ puhul lisandusid veel sellised kategooriad nagu: militaarhuvi, puhkus tsiviilelust ja patriotism.

Kõige selgemalt tuleb esile nii „kohustuste ajastajate“ kui „aktiivsete vabatahtlike“ puhul see, et ajateenistus soovitakse läbida enne *ellu astumist*, nagu on näha ka sõnapilvest, siis on selliseid tsitaate rohkelt. Üldiselt peetakse parimaks võimalikuks ajaks alustada teenistust pärast ühe õppeastme lõpetamist ja enne teisele õppeastmele siirdumist, näiteks pärast keskkooli või gümnaasiumi ning enne kutse- või ülikooli alustamist.

... et enne kõrgkooli minekut ajateenistus ära teha, et ei tuleks keset õpinguid ajateenistuse kutse ...

... et saaks enne ülikooli astumist ja iseseisva elu algust ära käidud ...

... et saaks pärast teenistust oma elu ja õpinguid koheselt jätkata. Käia kohe pärast gümnaasiumit ära ...
... sest ei tahtnud ülikoolist vaheaastat võtta ning pärast ülikooli on plaan lapsi teha ...

Ajastamisel on haridustee sissearvestamine keerulisem neil, kes on küll esitanud isikliku taotluse teenistuse alustamiseks, kuid ei ole saanud teenistust alustada valitud ajal, kas tervislikel vm neist mitte sõltuvatel põhjustel.

Ei otsustanud praegu. Komisjonis lükati umbes aasta võrra edasi, kuna oli vaja saada arstidelt tõendeid. Muidu aasta tagasi saatsin avalduse, kuna olin ülikooli vahetamas ja tahtsin enne sisse astumist ära käia.
Soovisin tegelikult aasta varem minna, aga kohad olid täis. Unustasin kõrghariduse omandamise kohta ajapikendust taotleda.

Elutee sündmuste järjestamisel ilmnes suhtumine, mille võtsime kokku koodidega: *mida varem seda parem* ja *enne suurte kohustuste tekkimist*. Esimese koodi all saab tuua välja tsitaate, kus leitakse, et pärast 20 eluaastat oleks raskem minna ajateenistusse, sest füüsiline võimekus ja tervis ei ole võib-olla enam nii head.

... sest peale kooli on füüsiline vorm minu arvates kõige parem ...
Vanemaks saades võivad muud haigused tulla nt kroonilised seljavalud.

Teise koodi alla koonduvad üldised elukaare sündmuste järjestamisest lähtuvad tsitaadid:

... oleks asi tehtud ja see hiljem elu kuidagi segama ei hakkaks, et nüüd vaja minna ja elu/kohustused pooleli jätta.
... et kaitsevägi ei segaks tulevikku ja saaksin tulevikuplaane tegema hakata nt: oma perekond, elamine jne.. Nt: kaitseväes olles ei oleks mul endal mõni väike põnn koos naisega kodus raskustes.

Mõlemal grupil on soov saada teenistus tehtud, kuid „kohustuste ajastajate“ ja „aktiivsete vabatahtlike“ puhul on rõhuasetus grupiti natuke erinev. Kui „kohustuste ajastajad“ kalduvad ajateenistust nägema pigem, kui takistust, mis tuleb ületada, et saaks oma elu ja toimingutega edasi minna, siis „aktiivsete vabatahtlike“ juures tuleb esile ka selline sõnastus, millega viidatakse sellele, et ajateenistuse varakult läbimine lihtsustab edasist elukulgu. Teatud mõttes vaatavad „kohustuste ajastajad“ ajateenistust negatiivsemas võtmes kui „aktiivsed vabatahtlikud“. Näitena saab esile tuua järgmisi „aktiivsete vabatahtlike“ tsitaate:

... et eluga paremini toime tulla. Peale ülikooli on juba muud kohustused, kust on raskem eemale tulla.
... et hiljem oleks lihtsam elu planeerida.

Ajateenistuse alustamine isikliku taotluse alusel on seotud ka sellega, et soovitakse omandada konkreetseid oskusi. Lootus õppida kasulikke asju, milleks võivad olla sellised üldisemad enesejuhtimisega seotud oskused nagu enesedistsipliin ja kord, kuid samuti praktilisemad oskused nagu C-kategooria autojuhiloa ja eesti keel. Soov ja lootus ajateenistuses omandada kindlaid oskusi, mida läheb ka edaspidises elus vaja, on suhteliselt paremini väljendunud „aktiivsete ajateenijate“ puhul.

Iseenesest on „aktiivsete vabatahtlike“ puhul selgemalt ja kindlamalt väljendatud soov valida endale elukutseks tegevteenistuja karjäär.

Хотел подготовки и отправки на миссию в Афганистан, Ирак и т.д. (Tahtsin ettevalmistust ja Afganistani, Iraaki jne missioonile saatmist.)
Mul oli aastaid see plaanis. Ja mul on soov jätkata tegevväelasena.

Tehes Kaitseliidu kooli jaoks kodust tööd ja planeerides oma edasist tegevust, taipasin, et vajan põhjalikumalt väljaõpet riigikaitses. Vanusepiirang oli kohe tulemas ning kuna lapsed on piisavalt suured, et usun nende toimetulekusse ema eemal viibimisel leidsin, et praegu on minu võimalus. Samuti köidab mind võimalus jätkata tegevvälasena ning edasine väljaõpe.

Kuigi nii „kohustuste ajastajad“ kui ka „aktiivsed vabatahtlikud“ on huvitatud sellest, et ennast ajateenistuses proovile panna või kasutada teenistust võimalusena enda kohta rohkem õppida, on „aktiivsed vabatahtlikud“ sellele võimalusele pisut rohkem avatud.

Try something new and explore myself. (Proovida midagi uut ja avastada ennast.)

...samas võib kaitseväge võtta ka enese avamiseks ja treeninglaagrina.

Üldiselt väljendavad ka „aktiivsed vabatahtlikud“ oma militaarhuvi, millest lähtuvalt näevad nad ajateenistust kui võimalust enesetäienduseks ning samuti tuuakse esile patriootlikke põhjendusi ajateenistusse astumiseks:

... et areneda meditsiinis ja tulevikus aidata sellega inimesi. Et anda omapoolne maksimaalne panus Eesti riigi kaitsmisele ja teha tulevikus sellel alal karjääri.

... et võimalikult vara ajateenistus läbida ja olla eeskujuks oma sõpradele, kes ajateenistust vältida üritavad. /.../ Ja et ka endale tõestada, et olen võimeline riiki kaitsma.

Ajateenistuses võidakse näha ka võimalust enda elu ümber korraldada, juhul, kui ei olda rahul keskkonnaga, tuttavate/sõprade mõjuga nende elule siiani, või suunaga, mille nende elu on võtnud enne ajateenistust.

... elukommete parandamine, enesedistsipliin, kanepist eemale hoidmine ...

Чтобы меньше употреблять алкоголь. (Et vähem juua alkoholi.)

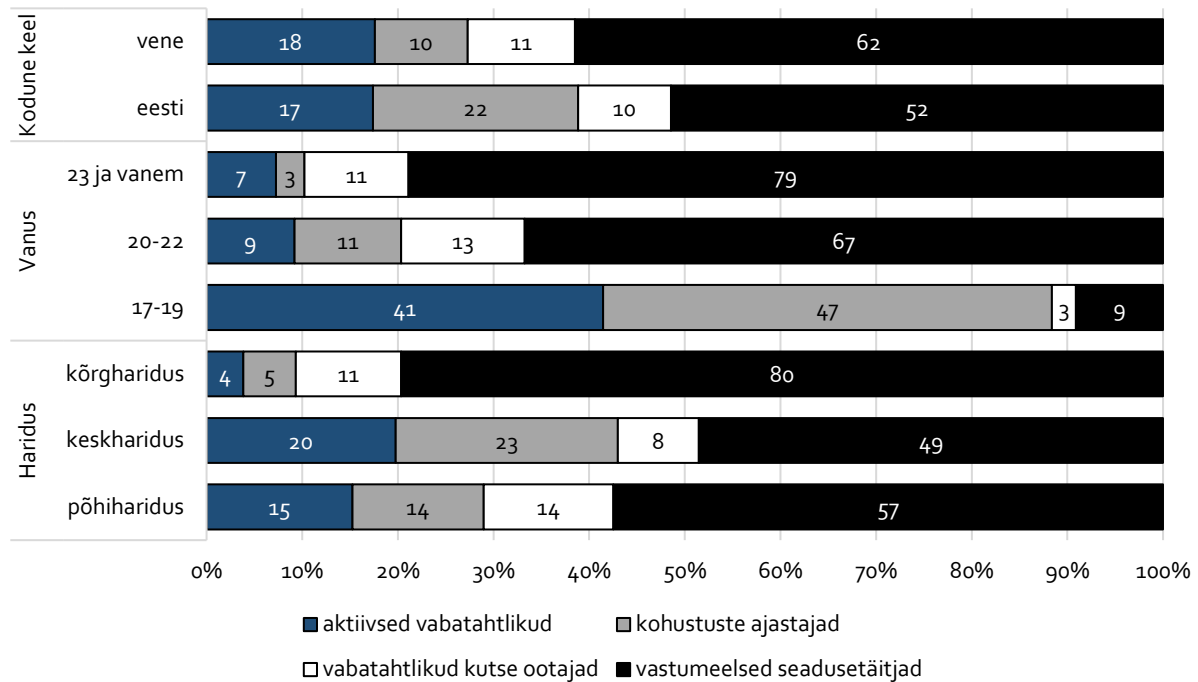
Потому что мне стало скучно в своем городе. (Sest mul hakkas oma linnas igav.)

... tahtsin oma elu muuta ...

Mõlemas grupis on ka vastuseid, kus ajateenistusele viidatakse kui vabale aastale ehk ajale, mil saab mõelda sellele, mida soovitakse elus edasi teha.

Ajateenijate sotsiaaldemograafiline profiil

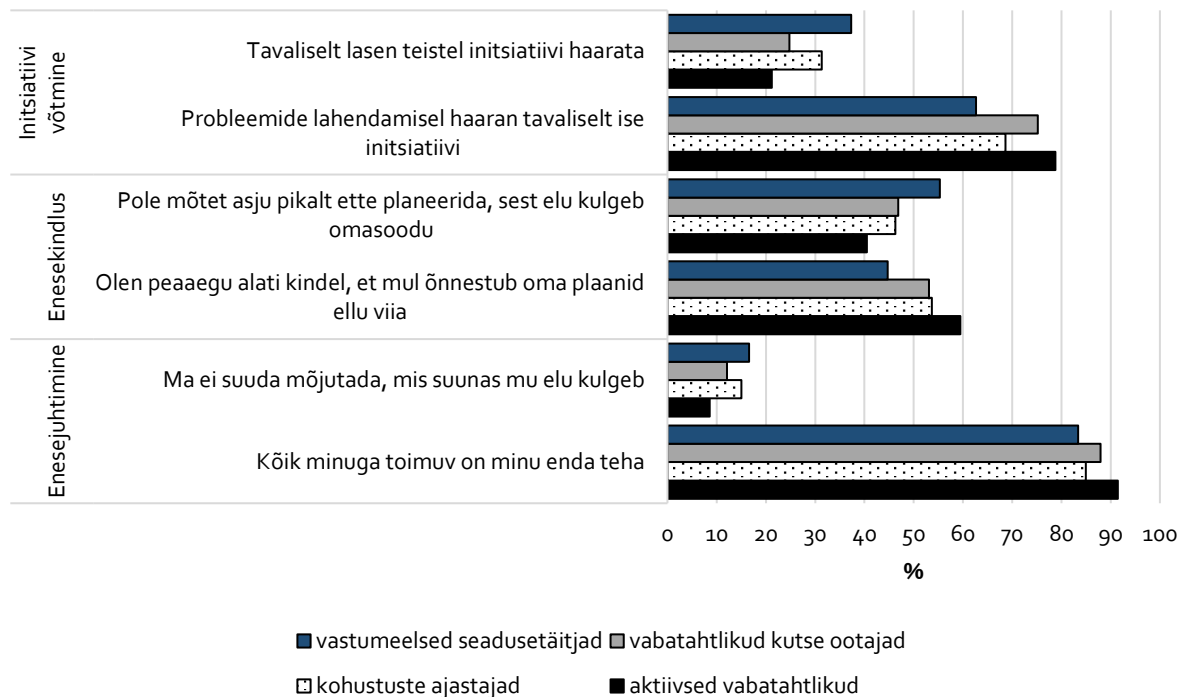
Kui iseloomustada antud nelja rühma sotsiaaldemograafilist profiili, siis saab esile tuua, et nooremaealiste ajateenijate seas on „aktiivsete vabatahtlike“ osakaal kõige suurem, samuti on nooremate seas kõige enam „kohustuste ajastajaid“. Seevastu 20-aastaste ja vanemate ajateenijate seas moodustavad kõige suurema rühma „vastumeelsed seadusetäitjad“. Võrreldes alla 20-aastaste ajateenijatega, on kahes vanemas vanusrühmas rohkem „vabatahtlikke kutse ootajaid“ (joonis 4). Seega tuleb selgelt esile, et nooremate ajateenijate seas on suurema tõenäosusega rohkem selliseid noori, kes tulevad teenistusse vabatahtlikult ning nad teeksid seda ka siis, kui teenistus ei oleks kohustuslik. Seos vanuse ja ajateenistusse astumise tüübi vahel on statistiliselt oluline (Crameri $V=0,454$, $p \leq 0,001$).

Joonis 4. Ajateenijate tüübid koduse keele, vanusrühmade ja haridustasemete lõikes (%; N=2419).

Haridustasemete alusel tuleb selgelt esile, et keskharidusega ajateenijate seas, võrreldes kõrghariduse ja põhiharidusega ajateenijatega, on vähe „vastumeelseid seadusetäitjaid“ ning „aktiivsete vabatahtlike“ ja „kohustuste ajastajate“ osakaalud on kõrgemad (vt joonis 3, Crameri $V=0,151$). Seega võib kinnitada eelnevat väidet, et vabatahtlikult tullakse ajateenistusse suurema tõenäosusega pärast keskhariduse omandamist. Koduse keele alusel tuleb esile väike erinevus eesti- ja venekeelsete ajateenijate seas: kui „aktiivsete vabatahtlike“ ja „vabatahtlike kutse ootajate“ osakaalud on enamvähem võrdsed, siis eestlaste seas on „kohustuste ajastajaid“ viiendik ja venekeelsete ajateenijate seas üks kümnendik. „Vastumeelseid seadusetäitjaid“ on eesti emakeelega vastajate seas pisut üle poole ning venekeelsete seas 62%. Ilmselt mängib sellise erinevuse puhul suurt rolli informeeritus ja teadlikkus oma võimalustest ajateenistusse astumisel. Kui eestikeelsetest ajateenijatest hindas oma ajateenistuse-eelset informeeritust elu- ja teenistustingimuste kohta puudulikuks või pigem väheseks 46%, siis venekeelsetest ajateenijatest 53%.

Lisaks sotsiaaldemograafilistele teguritele on võimalik vaadata, kuivõrd erinev on ajateenistusse astumise erinevate viiside puhul ajateenijate „mina-pilt“, mis iseloomustab, kui enesekindlad ning enda tegemisi juhtivad nad on. Üldiselt võib öelda, et enamik ajateenijatest on enesekindlad ning näevad enda rolli oma saatuse kujundamisel. Samas aga tuleb selgelt esile, et „aktiivsete vabatahtlike“ seas on rohkem neid, kes on veendunud, et *kõik minuga toimuv on minu enda teha, plaane õnnestub ellu viia ning ma haaran tavaliselt ise initsiatiivi probleemide lahendamisel*; tunduvalt vähem on antud seisukohal olijaid „vastumeelsete seadusetäitjate“ seas (joonis 5).

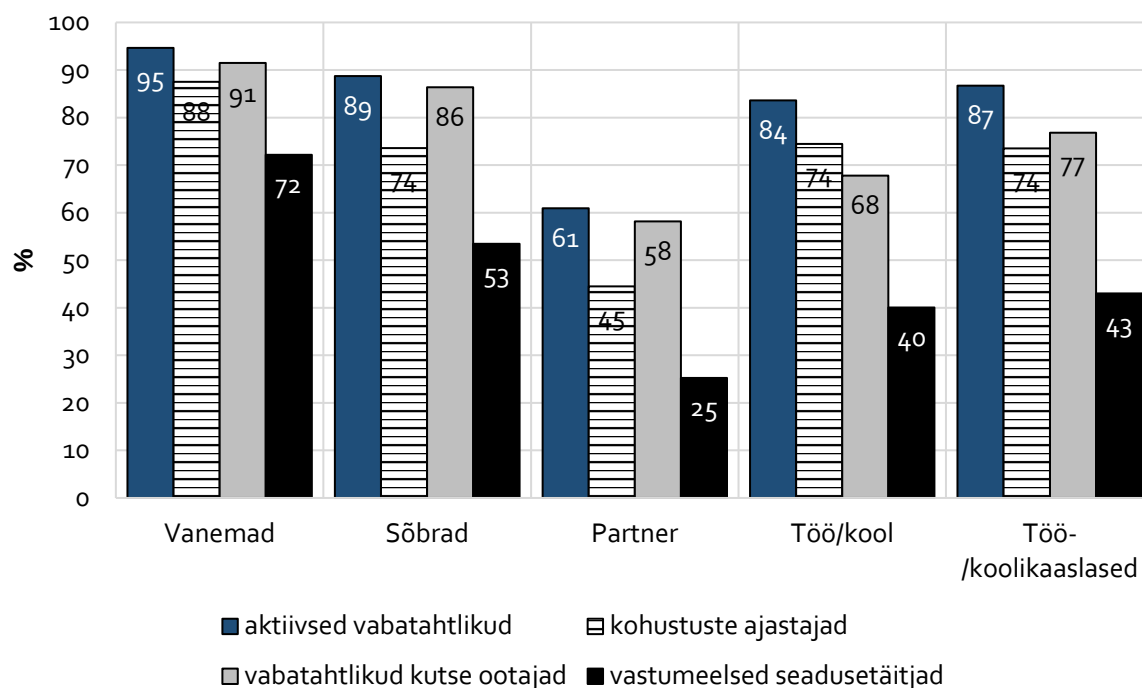

Joonis 5. „Mina-pilt“ ajateenistusse astumise tüüpide lõikes (%; N=2392).

Milline on ajateenistusse asumise seos lähedaste inimeste toetusega?

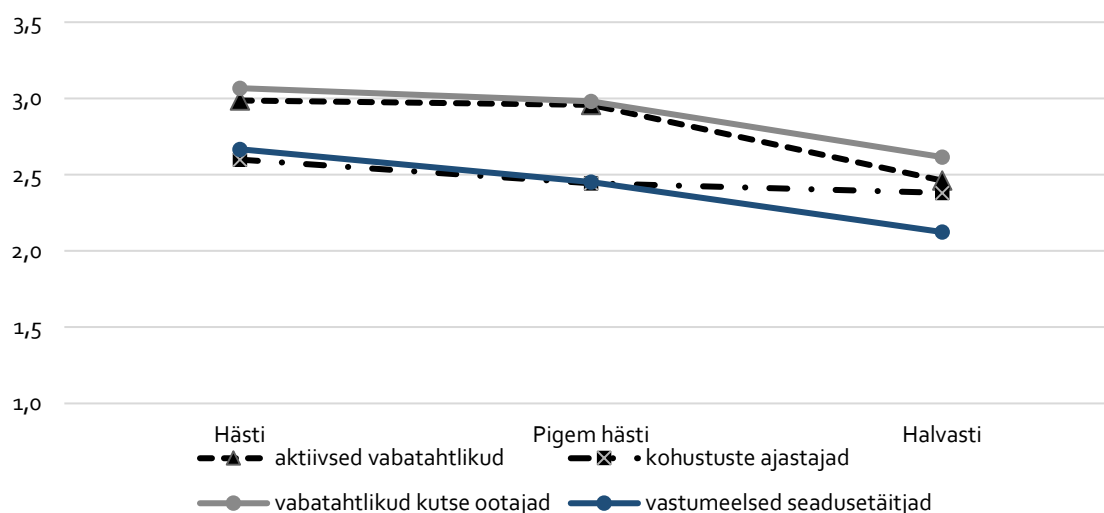
Üldine suhtumine ajateenistusse on ühiskonnas vägagi positiivne, 67% elanikkonnast peab ajateenistuse läbimist kasulikuks, kuid samas on alla 30-aastaste seas toetus tunduvalt madalam (Kivirähk, 2017). Sellest tulenevalt vaatame, kuidas tajuvad ajateenijad oma sotsiaalse võrgustiku toetust ajateenistusse astumisel. Ajateenijatel paluti hinnata, kuidas suhtusid nende teenistusse astumisse vanemad, partner (tüdruksõber, elukaaslane, abikaasa), sõbrad, töö- ja/või koolikaaslased ning töökoht/kool.

Jooniselt 6 selgub, et nii „aktiivsete vabatahtlike“ kui ka „vabatahtlike kutse ootajate“ seas leiab enamus, et nii vanemad, sõbrad, töö- ja koolikaaslased kui ka töökoht ja kool kui institutsioonid, suhtusid nende teenistusse astumisse hästi või pigem hästi. Vanematel on suhteliselt oluline roll, sest enamus ajateenijaid tõi esile, et vanemad suhtusid hästi või väga hästi nende teenistusse astumisse ning seda isegi nii-öelda mittevabatahtlike ajateenijate puhul. Seevastu partneri (elukaaslane, abikaasa või tüdruksõber) positiivset suhtumist tajuti palju vähem, aktiivsetest vabatahtlikest 60%, kuid mittevabatahtlikest ainult veerand. Seega tuleb esile, et need ajateenijad, kes on tulnud kutse alusel ning ei pea ajateenistust enda valikuks, tajuvad palju vähem „oluliste teiste“ positiivset suhtumist ajateenistusse. Muidugi, antud tulemuse lahtimõtestamisel tuleb võtta arvesse, et tegemist on ajateenijate enda hinnanguga ja nad võivad tõlgendada teiste suhtumist oma vaatenurgast lähtuvalt. Kuid siiski, annab antud tulemus selge vihje, et ajateenijate valmisolek ajateenistuseks ning see, kuidas nad tajuvad teiste suhtumist ja toetust teenistusse tulemisel, on omavahel seotud.

Joonis 6. Oluliste teiste suhtumine vastaja ajateenistusse astumisse (hästi ja pigem hästi vastanute % kõigist vastanutest, N=2419).

Kuna ajateenistusse astumise ja lähedaste toetuse vahel on olemas seos, siis järgnevalt vaatame, kuidas see mõjutab teenistusega kohanemist. Pärast sõduri baaskursuse (SBK) läbimist küsitleti ajateenijaid teist korda, kus ühe küsimusena paluti hinnata, kuidas ta on senini rahule jäänud oma teenistusega. Järgnevalt vaatame, kuivõrd teenistusega rahulolu ajateenistuse neljandal kuul on seotud ajateenija tüübi ning „oluliste teiste“ suhtumisega. Joonisel 7 on esitatud keskmine rahulolu vastavalt ajateenistuse tüübile ning vanemate suhtumisele.

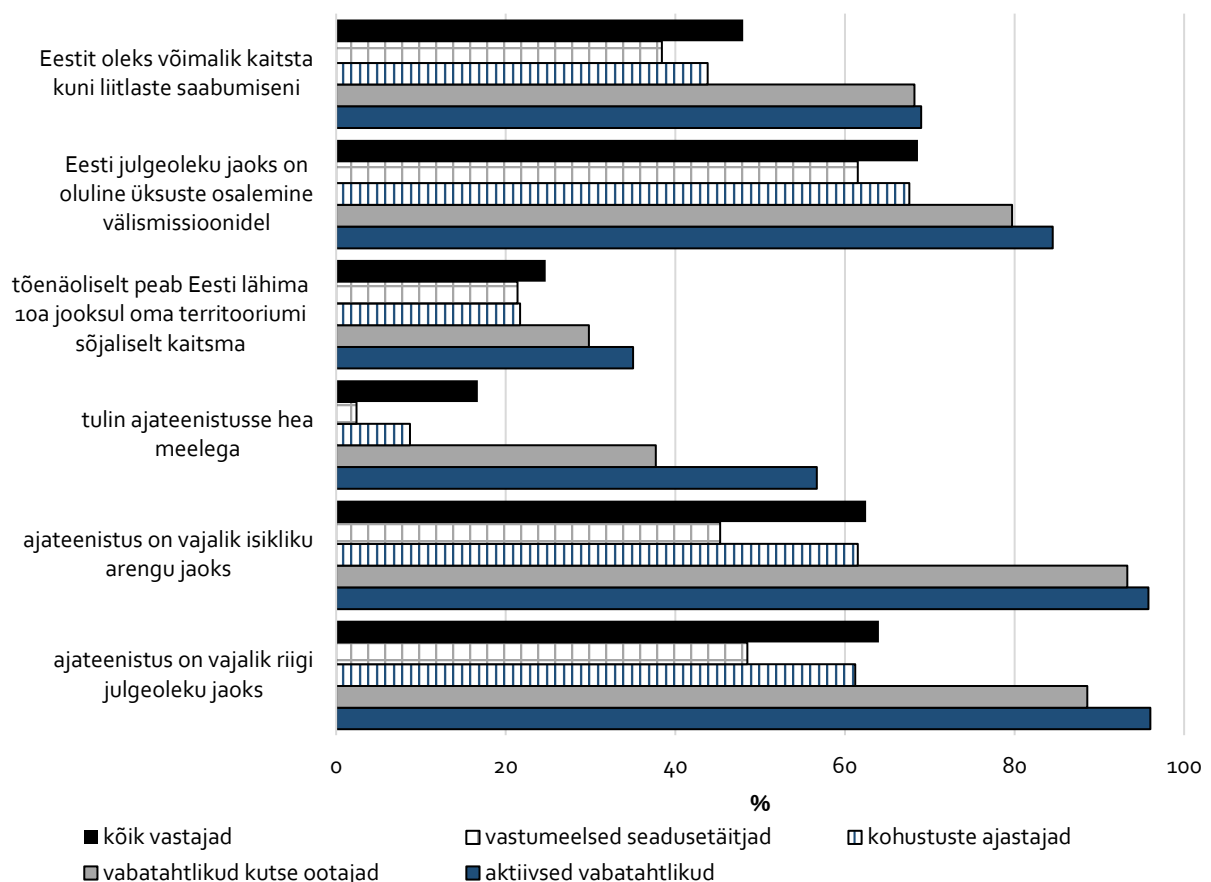

Joonis 7. Rahulolu teenistusega 4. kuul ajateenistusse astumise tüübi ja vanemate suhtumise lõikes (keskmine, skaalal 1-üldse mitte rahul 4-igati rahul).

Ilmneb, et esiteks on rahulolu teenistusega madalam „vastumeelsete seadusetäitjate“ ja „kohustuste ajastajate“ hulgas. Samuti tuleb esile, et kõigi ajateenistusse astumise tüüpide puhul vähendab vanemate negatiivne suhtumine ajateenistusse ajateenijate teenistusega rahulolu. Mõju on tugevam „vastumeelsete seadusetäitjate“ ja „aktiivsete vabatahtlike“ puhul, ning kõige vähem sõltub rahulolu ajateenistusega vanemate hinnangutest „kohustuste ajastajate“ puhul. Tunnustevaheliste seoste väljaselgitamiseks viisime eraldi läbi logistilise regressioonanalüüsi (vt lisa tabel 1), mille tulemused toovad selgelt esile, et rahulolu ajateenistusega teenistuse keskel ei sõltu ajateenija vanusest, haridusest ega ka sellest, kas ta teenistusele eelnevalt õppis või töötas. Siiski on eestlased – võrreldes vene koduse keelega ajateenijatega – suurema tõenäosusega teenistusega rahul. Oluline on aga, et rahulolu sõltub ajateenistusse astumise tüübist. Võrreldes „vastumeelsete seadusetäitjatega“, on nii „aktiivsed vabatahtlikud“ kui „kohustuste ajastajad“ suurema tõenäosusega teenistusega rahul, samuti suurendab teenistusega rahulolu tõenäosust vanemate ning kooli- ja töökaaslaste positiivne suhtumine. Seega saab esile tuua, et vanuse ja hariduse mõju rahulolule ei ole otsene, vaid on vahendatud läbi ajateenistusse astumise tüübi.

Millised on ajateenijate hoiakud ja nende muutus teenistuse jooksul vastavalt teenistusse astumise tüübile?

Ajateenistusse astumise erinevaid tüüpe ja nende muutumist ajas on võimalik kirjeldada hoiakute profiili kaudu. Selleks jaotame ajateenistuse alguse hoiakute tunnused ajateenistusse astumise tüüpide lõikes ning vaatame täpsemalt nende hoiakute muutumist ajateenistuses.

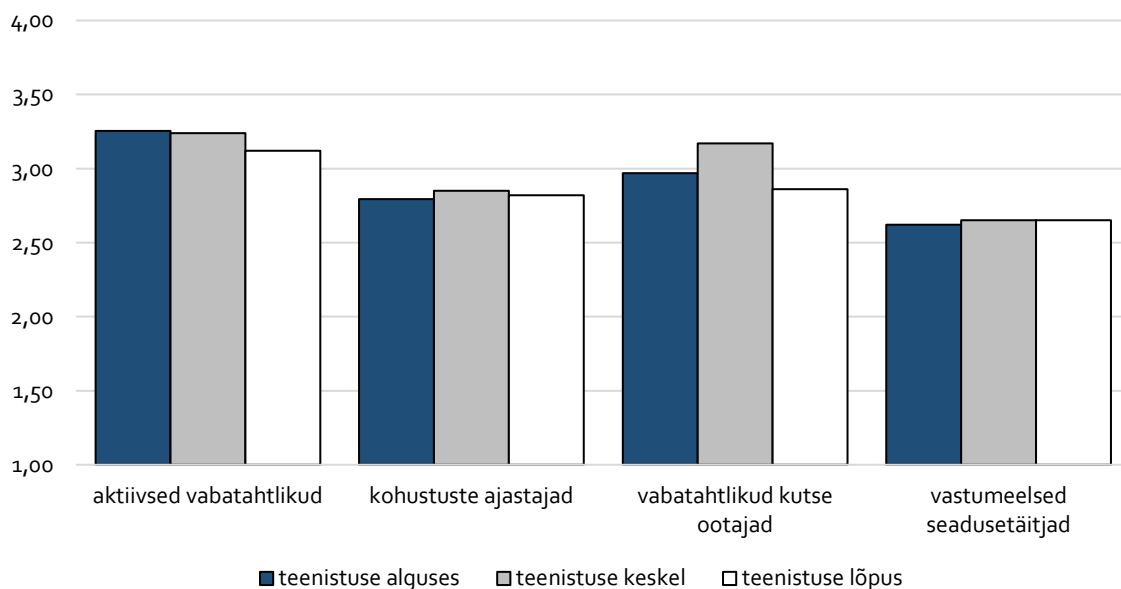

Joonis 8. Ajateenistuse ja riigi julgeolekuga seotud hoiakud ajateenistuse alguses vastavalt ajateenistusse astumise tüübile (% , N=2620).

Joonisel 8 on esitatud vastajate protsent, kes nõustuvad antud väidetega ajateenistuse alguses (analüüsiti kõigi esimeses küsitluslaines osalenud ajateenijate vastuseid). Selgelt tuleb esile, et „aktiivsed vabatahtlikud“ on tugevalt orienteeritud ajateenistusele – üle 90% peab ajateenistuse läbimist vajalikuks nii riigi julgeoleku kui isikliku arengu jaoks, enamus toetab välismissioonidel osalemist ning on veendunud, et võõrriigi kallaletungi korral on Eestit võimalik kaitsta kuni liitlaste saabumiseni. Nendest ligemale 60% tuli ajateenistusse hea meelega ning nad on kõige tundlikumad välise sõjalise ohu suhtes, kolmandik arvab, et suure tõenäosusega peab Eesti lähima 10 aasta jooksul oma territooriumi sõjaliselt kaitsma.

„Vabatahtlikud kutse ootajad“ on oma hoiakutes suhteliselt sarnased „aktiivsetele vabatahtlikele“ ning nendest on samuti enamus ajateenistuse vajalikkust, välismissioonidel osalemist ja Eesti kaitsevõimekust toetavad. Küll on aga madalam nende osakaal, kes leiavad, et nad tulid ajateenistusse hea meelega. „Kohustuste ajastajatest“ toetab ajateenistuse vajalikkust ligemale 60%, samas on nad võrreldes vabatahtlikega tunduvalt skeptilisemad Eesti kaitsevõime suhtes ning üks viiendik neist tajub sõjalist ohtu. Eriti selgelt tuleb esile erinevus selles osas, milliste emotsioonidega ajateenistusse astuti: „kohustuste ajastajatest“ (kuigi nad tulid isikliku avalduse alusel) vähem kui 10% tuli teenistusse hea meelega. „Vastumeelsetest seadusetäitjatest“, kes moodustavad kõigist ajateenijatest enam kui poole, tuli teenistusse hea meelega ainult 2,4%. Neist alla poole peab ajateenistust vajalikuks ning alla 40% usub Eesti kaitsevõimesse.

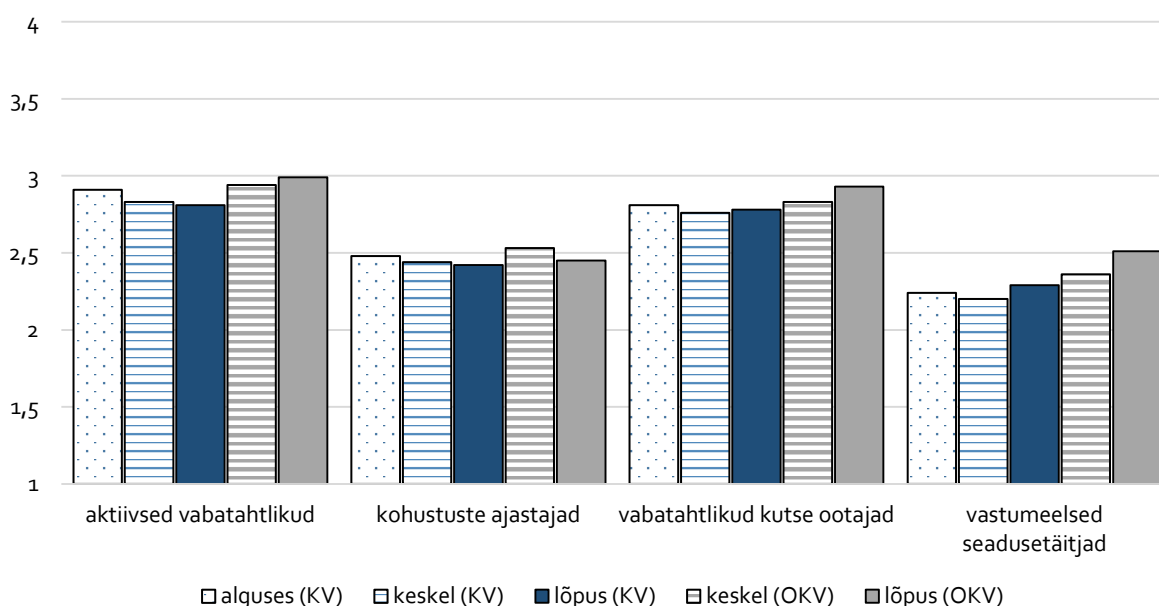
Joonisel 9 on esitatud ajateenijate hinnang välismissioonidel osalemise vajalikkusele Eesti julgeolekut silmas pidades. Selgub, et keskmiselt enam peavad julgeoleku tagamise eesmärgil Eesti sõjaliste üksuste osalemist välismissioonidel oluliseks „aktiivsed vabatahtlikud“. Samuti on keskmine hinnang kõrgem „vabatahtlike kutse ootajate“ hulgas ning seda eriti ajateenistuse keskel. „Vastumeelsete seadusetäitjate“ ja „kohustuste ajastajate“ hinnang on ajateenistuse jooksul stabiilne ja ei muutu eriti. Võib järeldada, et üldiselt peavad ajateenijad välismissioonidel osalemist Eesti julgeoleku tagamiseks oluliseks ning see hoiak ajateenistuse jooksul ei muutu.

Joonis 9. Ajateenijate keskmine hinnang (1- ei ole üldse oluline ... 4 – väga oluline) küsimusele „Kuivõrd oluline on Teie hinnangul Eesti julgeoleku jaoks meie sõjaliste üksuste osalemine välismissioonidel?“

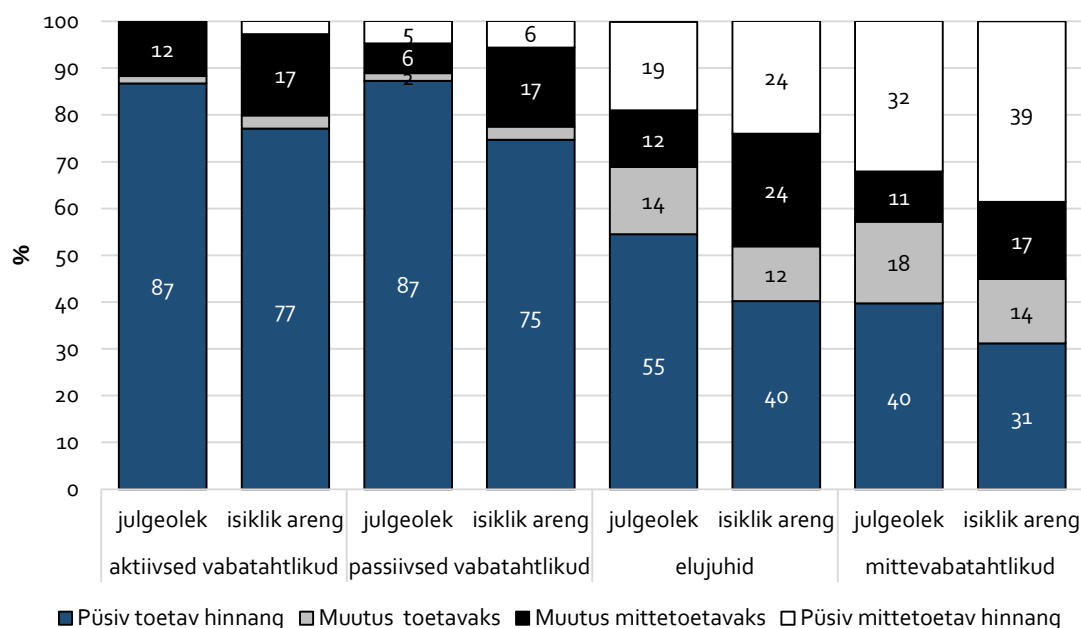
Järgnevalt vaatame, kuidas muutub ajateenistuse jooksul ajateenijate hinnang Eesti riigi kaitsevõimekuse ning enda kaitsetegevuses osalemise oskuste ja pädevuste osas (skaalal 4-kindlasti oluline,

3-tõenäoliselt oluline, 2-tõenäoliselt mitte, 1-kindlasti mitte). Joonisel 10 on esitatud vastavate hinnangute keskmine, mis varieerub skaalapunktide *tõenäoliselt jah* ja *tõenäoliselt mitte* vahel. Taaskord eristuvad selgelt ajateenistusele enam orienteeritud ajateenijad võrreldes „vastumeelsete seadusetäitjate“ ja „kohustuste ajastajatega“. Ajateenistusele orienteeritud ajateenijad („aktiivsed vabatahtlikud“ ja „vabatahtlikult kutse ootajad“) on keskmiselt rohkem veendunud, et Eestit on võimalik kuni liitlaste saabumiseni kaitsta, samuti on nad ka oma võimetes ja oskustes kindlamad. Lisaks tuleb esile trend, et ajateenistuse jooksul ajateenijate veendumus kaitsevõimes väga ei muutu, kuid võrreldes teenistuse keskel antud hinnangutega, ollakse ajateenistuse lõpus mõnevõrra enesekindlamad enda võimetes ja oskustes kaitsetegevuses osalemiseks. Statistiliseks erandiks on siinkohal „kohustuste ajastajad“.

Joonis 10. Ajateenijate keskmised hinnangud küsimustele: „Kas Teie arvates oleks võõrriigi relvastatud kallale tungi korral võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste abi saabumiseni?“ (joonisel tähistatud KV) ja „Kui Eestile tungitaks kallale, kas usute, et Teie võimed ja oskused on piisavad, et kaitsetegevuses osaleda?“ (joonisel tähistatud OKV). (Skaala 1- kindlasti mitte ... 4- jah, kindlasti oleks/on)

Ajateenistuse vajalikkust Eesti riigi julgeoleku tagamisel toetab ajateenistuse alguses kõigist küsitlusele vastanud ajateenijatest 64% (21% *kindlasti vajalik* + 43% *pigem vajalik*) ja isikliku arengu jaoks 62%. Järgnevalt vaatame, kui püsivad on hinnangud teenistuse jooksul. Joonisel 11 ongi ajateenistusse astumise tüüpide lõikes esitatud ajateenistuse vajalikkuse hinnangu püsivus teenistuse jooksul. Selgelt tuleb esile, et „aktiivsete vabatahtlike“ ja „vabatahtlike kutse ootajate“ hulgas on ajateenistuse vajalikkuse pooldajate osakaal kõige suurem ning nad jäävad teenistuse jooksul oma seisukohale kindlaks. 87% neist leiab, et ajateenistus on Eesti julgeoleku tagamise jaoks vajalik. „Kohustuste ajastajate“ ja „vastumeelsete seadusetäitjate“ seas on püsivalt ajateenistust vajalikuks pidavate ajateenijate osakaal tunduvalt madalam, kuid samas on neist umbes kuuendik jõudnud ajateenistuse jooksul arusaamisele, et teenistus on Eesti julgeoleku tagamiseks vajalik. Seega joonistub siin selgelt välja, et ajateenistusse astumise viis ja hoiak on selgelt seotud hinnanguga ajateenistuse vajalikkusele riigi julgeoleku tagamisel.

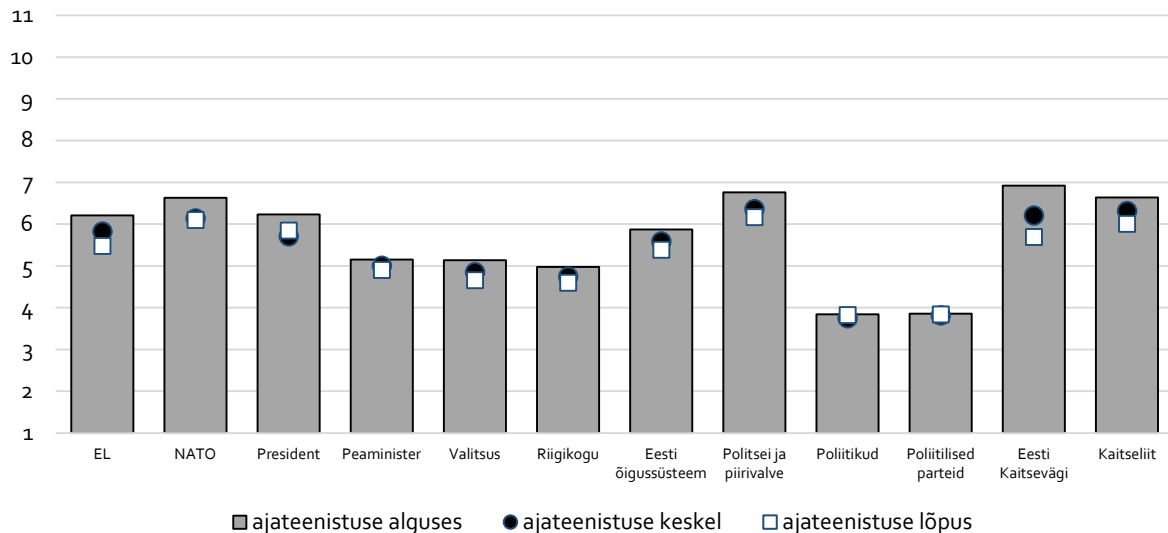
Joonis 11. Hinnangu „ajateenistuse vajalikkus Eesti julgeoleku jaoks“ püsivus ajateenistusse astumise tüüpide lõikes (%; N=592).

Sarnaselt riigi julgeolekuga hindavad „aktiivsed vabatahtlikud“ ja „vabatahtlikud kutse ootajad“ ajateenistuse vajalikkust isikliku arengu jaoks kõrgelt. Neist kolme neljandiku puhul jäävad hinnangud teenistuse jooksul püsivalt ajateenistuse vajalikkust toetavateks.

Vabatahtlikest ajateenistusse astunudest ligemale kolm protsenti on teenistuse jooksul jõudnud järeldusele, et teenistus on nende jaoks siiski vajalik ning 17% on vastupidiselt jõudnud arusaamisele, et teenistus ei anna isikliku arengule midagi juurde. „Kohustuste ajastajate“ seas on ligemale veerand selliseid ajateenijaid, kes on terve teenistuse jooksul seisukohal, et teenistus ei ole vajalik isikliku arengu jaoks; veerand on sellisele arvamusle jõudnud aga teenistuse jooksul. Siiski on selliseid ajateenijaid (12%), kes ajateenistuse lõpus hindavad teenistuse vajalikuks, kuigi alguses teenistust ei väärtustanud. Ootuspäraselt on kõige negatiivsema hoiakuga „vastumeelsed seadusetäitjad“, kes antud küsimuses jagunevad suhteliselt võrdselt kaheks grupiks – vajalikkuse toetajad ja mittetoetajad. 39% on kogu teenistuse vältel veendunud, et ajateenistus on mittevajalik isikliku arengu jaoks, 16% on sellisele seisukohale jõudnud teenistuse jooksul.

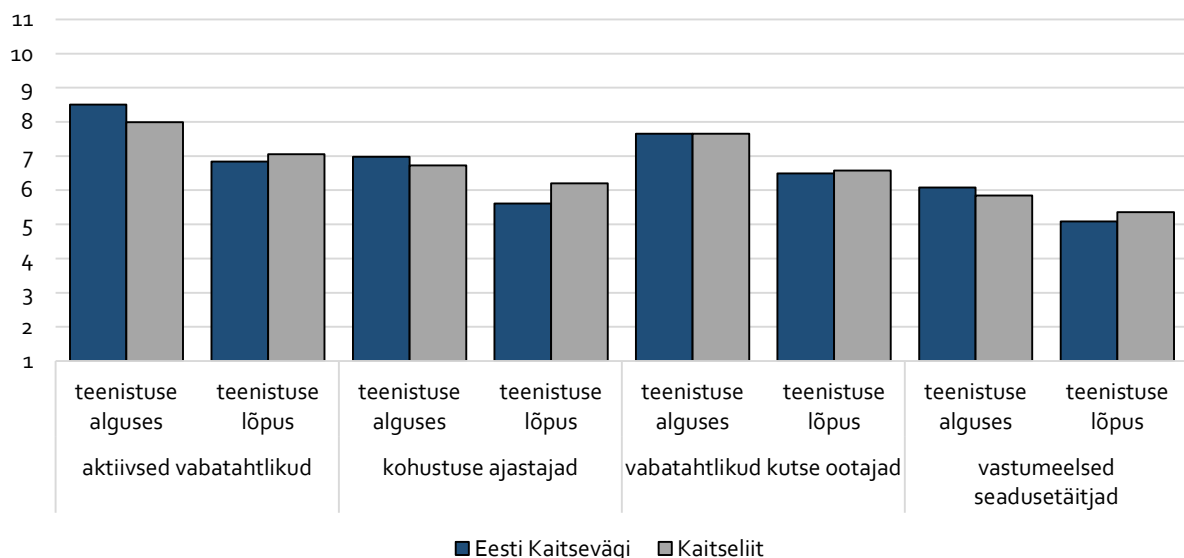
Institutsionaalne usaldus

Ajateenijate usaldus institutsioonidesse on kõige kõrgem teenistuse alguses ning langeb teenistuse jooksul. Ajateenistuse alguses on usaldus kõige kõrgem Eesti Kaitseväge, politsei ja piirivalve, Kaitseliidu ja NATO suhtes (joonis 12). Madalaim hinnang antakse poliitikutele ja poliitilistele parteidele. Võib öelda, et selline järjestus on suhteliselt ootuspärane ning ka elanikkonna küsitlused toovad esile, et poliitikud ja poliitilised parteid pälvivad kõige madalama hinnangu.

Joonis 12. Hinnang institutsioonide usaldusse ajateenistuse alguses, keskel ja lõpus (keskmine hinnang, 1- ei usalda üldse ... 11- usaldan täiesti)

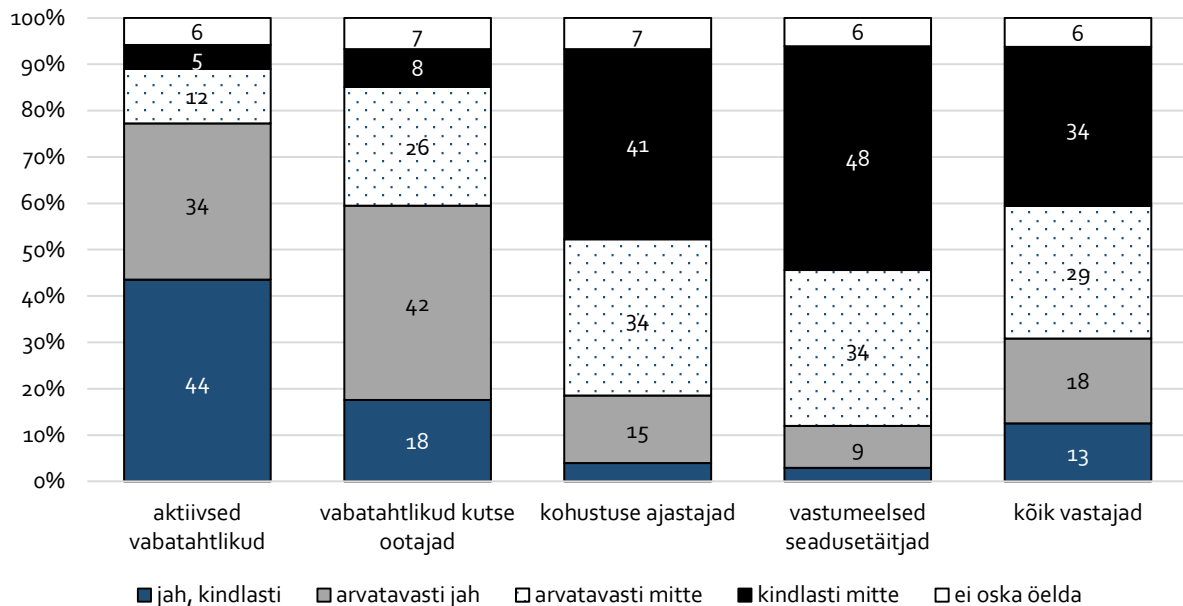
Kui vaadata muutust teenistuse jooksul, siis enim langeb usaldus Eesti Kaitseväge osas, samas tuleb aga arvesse võtta, et teenistuse alguses kaitsevägele antud hinnang oli kõige kõrgem. Olenemata usalduse langusest jääb kaitseväge usaldushinnangute võrdluses endiselt pigem nende institutsioonide hulka, mida usaldatakse keskmiselt enam. Teisalt tuleb võtta arvesse, et kaitseväega on ajateenijatel otsene kokkupuude ning seega ilmselt antakse hinnang pigem isikliku kogemuse baasilt, samas kui teiste institutsioonidega on kokkupuude tunduvalt piiratum. Joonisel 13 on esitatud ajateenistusse astumise viisi lõikes Eesti Kaitseväge ja Kaitseliidule antud usaldushinnangute muutus ajateenistuse jooksul. Usaldushinnangud varieeruvad statistiliselt olulisel määral nii küsitlusetappide kui ka ajateenistusse astumise tüüpide lõikes. Ilmneb, et Eesti Kaitseväge ja Kaitseliidu usaldus on kõige kõrgem „aktiivsete vabatahtlike“ hulgas, kuid samas on antud grupi puhul usalduse langus ajateenistuse jooksul kõige suurem, jäädes siiski kõrgemale tasemele teiste ajateenijatega võrreldes. Kõige püsivam on usaldushinnang „vastumeelsete seadusetäitjate“ hulgas, kuid samas väljendasid nad ajateenistuse alguses ka kõige madalamat usaldust Eesti Kaitseväge ja Kaitseliidus suhtes. Oluline on esile tuua, et usalduse muutus on sarnase trendiga kõigis vaadeldud ajateenistusse astumise tüüpides.

Joonis 13. Kaitseväge ja Kaitseliidu usalduse muutus ajateenistusse astumise tüüpide lõikes (keskmine hinnang, 1- ei usalda üldse ... 11- usaldan täiesti).

Ajateenistuse mõju ajateenistusvalmidusele

Lõpuks vaatame veel, milline on hoiak vabatahtlikku ajateenistusse teenistuse lõpus ning kuidas meie poolt formeeritud nelja ajateenistusse astumise tüübi esindajad mõtestavad ümber oma käitumise pärast ajateenistuse läbimist ehk teenistuskogemuse saamist (joonis 14).

Joonis 14. Hoiak vabatahtlikult ajateenistusse astumise osas pärast ajateenistuse läbimist (%).

Selgelt tuleb esile, et kõige kindlamalt säilitavad oma positiivse hoiaku ja teoreetilise valmiduse ajateenistusse tulemiseks „aktiivsed vabatahtlikud“, kellest 79% leiab teenistuse lõpus, et nad oleksid teenistusse tulnud ka siis, kui teenistus oleks olnud vabatahtlik. Sarnasel seisukohal on ligemale 60% „vabatahtlikest kutse ootajatest“. Üks viiendik „aktiivsetest vabatahtlikest“ ning 40% „vastumeelsetest seadusetäitjatest“ on jõudnud arusaamisele, et nad jätaaksid teenistusse tulemata. Kui vaadata „kohustuse ajastajaid“ (neid ajateenijaid, kes küll tulid teenistusse omal initsiatiivil, kuid oleksid jätanud tulemata, kui ajateenistus oleks vabatahtlik), näeme, et 41% jätaaks kindlasti tulemata, 34% pigem jätaaks tulemata. 18,5% on selliseid, kes on ajateenistuse jooksul oma arvamust teenistuse osas muutnud ning nüüd tuleksid vabatahtlikult teenistusse, „vastumeelsetest seadusetäitjatest“ on selliseid 12%. Seega on „vastumeelsetest seadusetäitjatest“ 82% ka pärast teenistust veendunud, et nad ise omal initsiatiivil ajateenistusse ei tuleks. Kokkuvõtlikult võib öelda, et suur osa ajateenijatest (63%) on pärast teenistuse läbimist jätkuvalt seisukohal, et kui teenistus oleks vabatahtlik, siis nad ei tuleks teenistusse ning potentsiaalselt ajateenistuse suhtes hästi motiveeritud on ligikaudu üks kolmandik kõigist nendest ajateenijatest, kes teenistusega lõpuni jõuavad.

Kokkuvõte

Käesolev aruande peatükk toob selgelt esile, et ajateenijad on väga erinevate hoiakute ja motiveeritusega ajateenistuse suhtes. Ajateenijad on jagatud nelja gruppi vastavalt nende käitumisele ajateenistusse astumisel (kas nad tulid isikliku avalduse alusel või tulid kutse alusel) ning teiseks, milline

on nende käitumuslik hoiak ajateenistuse suhtes siis, kui see oleks vabatahtlik (tuleksid (vabatahtlikult) teenistusse, ei tuleks teenistusse). Samuti vaatasime, kuidas antud nelja tüübi puhul varieeruvad hoiakud ajateenistuse, riigi julgeoleku, institutsioonide usalduses osas.

Analüüsitulemustele tuginedes leidis veelgi kinnitust ajateenijate hoiakute suur varieeruvus. Põhimõtteliselt saame tuua esile, et ajateenistuse osas motiveeritud ning isikliku avalduse alusel teenistusse astunud noored hindavad kõrgelt ajateenistuse vajalikkuse erinevaid aspekte: nad näevad seost Eesti julgeoleku ning välismissioonidesse panustamise vahel ning nende toetavad ja positiivsed hoiakud muutuvad teenistuse jooksul vähe. Samuti tajuvad nad „oluliste teiste“ (vanemad, sõbrad, töökaaslased jne) positiivset meelestatust. Seega võib öelda, et hoiakulise profiili mõttes on tegemist tugevalt motiveeritud ajateenijatega, kes näevad ja mõtestavad lahti oma teenistust. Teine tüüp ajateenijaid, kes on oma hoiakutelt suhteliselt sarnased eelpoolnimetatule, on ajateenistuse suhtes küll motiveeritud, kuid nad ei ole ise näidanud üles initsiatiivi teenistusse astumiseks. Üldjoontes sarnanevad nad oma hoiakutelt ning hoiakute stabiilsuselt eelpoolnimetatud tüübile. Tegemist on suhteliselt väikesearvulise seltskonnaga (ligikaudu kümnendik teenistusse astunud ajateenijatest). Kolmanda tüübina eristasime ajateenijaid, kes on ise tulnud ajateenistusse, kuid oma hoiakutelt sarnanevad nad pigem neljandale tüübile, ehk ajateenijatele, kes tulid kutse alusel ja ei poolda ajateenistusse astumist.

Põhisõnumid ja järeldused

- kuigi isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunute osakaal on aasta-aastalt kasvanud, ei tähenda see automaatselt suuremat positiivset meelestatust ajateenistusse astumise osas
- isikliku avalduse alusel ajateenistusse astunud jagunevad kaheks: (1) ajateenistust väärtustavad ja riigikaitse olulisust hindavad ajateenijad; (2) isikliku elutee planeerijad, kes täidavad kohust
- ajateenijate selektsioonil ajateenistusse tuleb lisaks füüsilise võimekuse ja tervises seisundi teguritele pöörata rohkem tähelepanu hoiakute profiilile ja motiveeritusele. Ligikaudu üks kolmandik ajateenijatest on tugeva ajateenistusvalmiduse ja motivatsiooniga, sarnast osakaalu võib eeldada ka kutsealuste seas
- hoiakuline valmidus ajateenistuseks on kõrgem nooremate ajateenijate hulgas, peale keskhariduse omandamist. Seega ajateenistusse värbamisprotsessis tuleks arvestada elusündmuste normatiivse järgnevusega ning soodustada ajateenistusse tulekut pärast üldhariduse omandamist

Kirjandus

- Cronberg, T. (2006). The will to defend: a Nordic divide over security and defence policy. A.J.K. Bailes, G. Herlof, B. Sundelius (Eds.). *The Nordic countries and the European security and defence policy*. Oxford University Press, lk 315-322.
- Müürsoo, A. (2017). Kes läheb vabatahtlikult ajateenistusse: sotsiaaldemograafilised tegurid ja ootused-lootused ajateenistusele. A. Trumm (Toim.). *Riigikaitse inimvara kaardistamine*. Tartu, Tartu Ülikool, lk. 32-47.
- Nyheder (2014). *19 unge tvunget i militaeret*. <http://www.dr.dk/nyheder/indland/19-unge-tvunget-i-militaeret> (külastatud 15.01.2016).

Lisa

Tabel 1. Logistiline regressioonanalüüs prognoosimaks rahulolu ajateenistusega (rahulolevad võrreldes mitte-rahul olevatega).

Tunnus	Kategooria	B	SE	P	Exp (B)	Nagelkerke R ² (df)
Samm 1						
$\chi^2 (8) = 20.91, p = .007$						
Vanus	18-19-aastased	,214	,201	,287	1,238	0.018 (8)
	20-22-aastased	-,081	,174	,643	,923	
	23-27- aastased					
Haridus	põhiharidus	-,036	,238	,880	,965	
	keskharidus	-,061	,209	,769	,940	
	kõrgharidus					
Rahvus	eesti	,531	,145	,000	1,700	
	mitte-eesti					
Põhitegevus enne teenistust	õppis	-,289	,212	,172	,749	
	töötas	-,080	,205	,698	,923	
	töötas ja õppis	-,252	,235	,283	,777	
	ei õppinud ega töötanud					
Samm 2						
$\chi^2 (19) = 203.410, p = .000$						0.162 (19)
Ajateenistusse astumise tüübid	aktiivsed vabatahtlikud	,918	,198	,000	2,503	
	kohustuste ajastajad	,048	,175	,785	1,049	
	passiivsed vabatahtlikud	1,271	,233	,000	3,566	
	mittevabatahtlikud					
Vanemad suhtusid ajateenistusse asumisse	hästi	,733	,177	,000	2,081	
	pigem hästi	,450	,161	,005	1,569	
	halvasti					
Partner suhtus ajateenistusse asumisse	partnerit ei ole	,211	,135	,118	1,234	
	hästi	,391	,243	,107	1,478	
	pigem hästi	,266	,176	,132	1,304	
	halvasti					
Koolikaaslased, töökaaslased suhtusid ajateenistusse asumisse	ei ole/ei tea nende suhtumist	,162	,160	,310	1,176	
	hästi	,363	,208	,080	1,438	
	pigem hästi	,657	,162	,000	1,930	
	halvasti					

B – regressioonikordaja

SE – Regressioonikordaja standardviga

P – olulisustõenäosus (1 tüüpi vea tõenäosus)

Exp(B) – riskisuhe

df – vabadusastmete arv

Ajateenijate füüsilise ja vaimse tervise ning kehalise võimekuse muutused teenistuse jooksul

LEILA OJA

Tervise Arengu Instituut, SJKK

JAANIKA PIKSÖÖT

Tervise Arengu Instituut, SJKK

Sissejuhatus

Viimase kümnendi olulised muutused rahvatervises tervisliku eluviisi osas – istuva eluviisi tõus ja ebatervislik toitumine – peegelduvad ka riigikaitstes. Seepärast on kaitsejõududel suur huvi periooditi jälgida sõdurite kehalise võimekuse taset. Tekkivad väljakutsed on seotud värbamisega ja sõdurite valmisolekuga täita sõjalisi ülesandeid. Madala kehalise võimekuse korral on küsimus, kuidas väeosad saavad värvata piisavalt sõdureid tulevaste sõjaliste ülesannete täitmiseks või siis missioonidele (Vaara, 2017).

Uuringud militaarvaldkonnas on kinnitanud, et madal kehaline võimekus võib mõjutada nii ajateenijate väljaõpet kui ka sõjaväeliste kohustuste täitmist (Tomczak jt, 2012). Füüsilist võimekust on hinnatud kui olulist tegurit sõdurite sooritusvõime ja tervise tagamisel. Madal füüsiline võimekus on riskifaktoriks paljudele haigustele, kaasa arvatud südame-veresoonkonna haigustele (Knapik jt, 2017). Hea füüsiline vorm on samuti seotud lihas-skeleti vigastuste vähenemisega ja võib seega kahandada vigastuste vältimise korral haiguspäevade arvu (Vaara, 2017). Parema füüsilise ettevalmistusega ning treenitud sõduritel on vigastuste määr neli korda madalam võrreldes varem treenimata sõduritega (Rosendahl jt, 2003). Kõrge kehalise võimekuse tase sõjaväeteenistuses on oluline mitte vaid hea tervise tagamiseks, vaid ka sõjaliste eriülesannete täitmiseks, vigastuste vältimiseks ja kurnatuse vähendamiseks (Knapik jt, 2017). Ebapiisav füüsiline võimekus on üheks oluliseks põhjuseks ajateenistusest väljalangemisel enne sõduri baaskursuse (SBK) lõppu vigastuste või ilmnunud terviseprobleemide tõttu (Talbot jt, 2009; Taanila jt, 2011).

Varasemad uuringud Eesti ajateenijate andmetel on kinnitanud, et vaatamata kõrgele punktisummale, mida ajateenijad saavutavad pärast SBK-d üldfüüsiliste testide (ÜFT) sooritamisel, selgub üksiktestide arvestuses, et nii vastupidavusvõimekuse kui ka kere jõu testis on ligikaudu 3–10% noori, kes ei suuda sooritada teste ka miinimumtasemel (Oja jt, 2016). Samas püsib väljalangemine ajateenistusest enne teenistusaja lõppu tervislikel põhjustel 20% ning väljalangevuse osakaal on jäänud eelmise aruandlusperioodiga võrreldes samale tasemele (Kaitseministeerium, 2017).

Käesolevas artiklis antakse ülevaade 2016. aastal teenistusse astunud ajateenijate enesehinnangulise tervise, haiguste levimuse, ravimite tarvitamise, emotsionaalse enesetunde ning enesehinnangulise füüsilise võimekuse ja ÜFT muutustest ajateenistuse jooksul.

Metoodika

Andmeanalüüs teostati 2016. aasta ajateenijate kompleksuuringu kolme etapi andmete põhjal. Kuna eesmärgiks oli hinnata ajateenistuse jooksul toimunud muutusi, kasutati analüüsis ainult nende ajateenijate andmeid, kes olid täitnud küsimustiku kõigil kolmel etapil – ajateenistuse algul, pärast SBK-d ning ajateenistuse lõpul (andmestiku versioon 0,3; n=756). Vaid haiguste esinemise ja retseptiravimite tarvitamise analüüsil kasutasime kolme mõõtmise täisandmestikke (andmestiku versioon 0,6a).

Kompleksuuringu ankeedi tervise plokist käsitletakse käesolevas artiklis enesehinnangulist tervist, diagnoositud ja/või ravitud haigusi, emotsionaalset enesetunnet kui vaimse tervise näitajat ning füüsilist võimekust, sh üldfüüsilise testi tulemusi. Analüüsil hinnati teenistuse vältel toimunud muutusi kõikides nimetatud tunnustes, lisaks vaadeldi seoseid taustatunnustega (kutse, vanus jt).

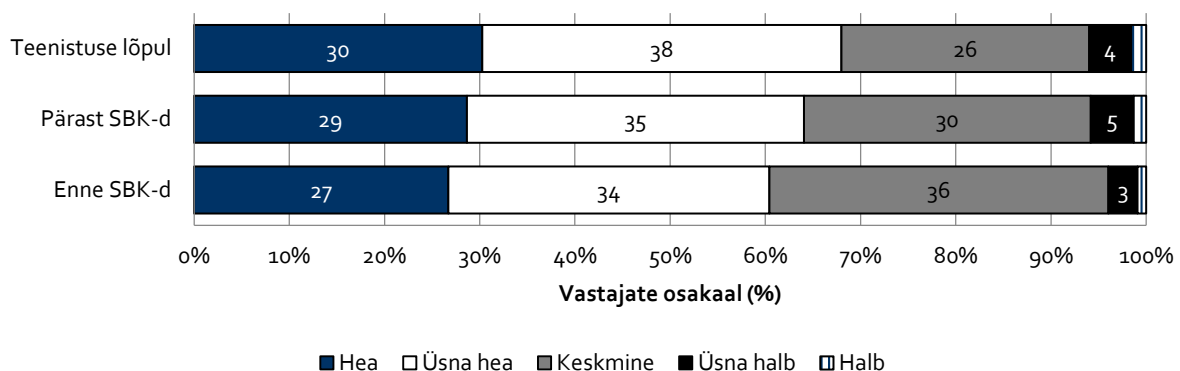
Andmeanalüüsiks kasutati statistikaprogrammi *IBM Statistics SPSS 22*. Ajateenistuse jooksul toimunud muutuste statistilise olulisuse väljaselgitamiseks kasutati vastavalt andmete tüübile kas dispersioonanalüüsi või mitteparameetrilisi teste; erinevused loeti statistiliselt oluliseks p väärtusel alla 0,05.

Tulemused

Enesehinnanguline tervis

Enesehinnanguline tervis on kindel mõõde, mis aitab hinnata üldist tervislikku seisundit ja on indikaatoriks, kuhu suunata haiguste ennetus, eriti noorukieas, kui kliinilisi näitajad ei esine just sagedasti. Seoses keskkonnatingimuste muutusega võivad esineda seletamatud psühho-füüsilised kaebused, millele hinnangut kliiniliste näitajate poolest on sagedasti raske anda (Sokol jt, 2017). Hinnang enese tervisele pole noorukieas stabiilne, demograafilised muutused toovad esile hinnangu varieeruvuse noorukieast kuni varajase täiskasvanueani. Seda seisukohta kinnitab ka käesolev analüüs, mille kohaselt vanuse kasvades, ka kümneaastase intervalli puhul, on hinnang tervisele oluliselt erinev.

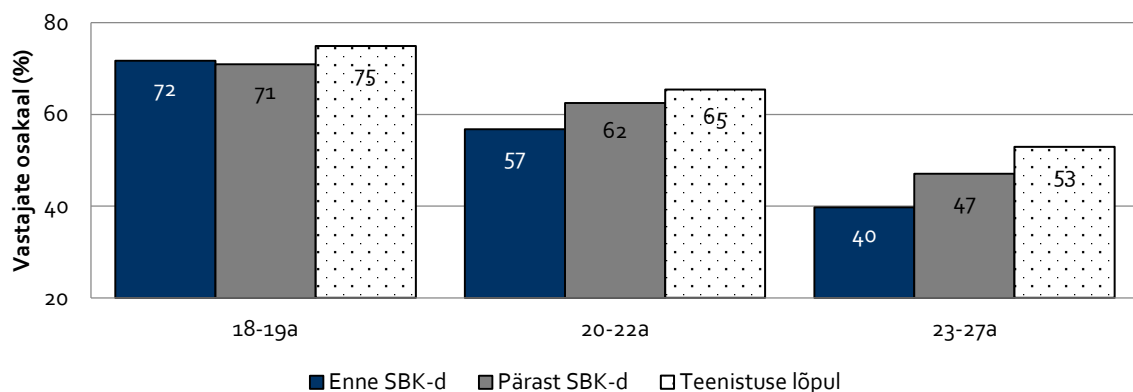
Ajateenijate üldist hinnangut oma tervisele uuriti ankeedis küsimusega *Milliseks hindate oma tervist üldiselt?*, mille vastusevariantideks olid *hea; üsna hea; keskmine; üsna halb; halb*. Analüüsi eesmärgiks oli hinnata erinevas vanuses ajateenijate tervise enesehinnangulist muutust ajateenistuse jooksul.

Joonis 1. Ajateenijate hinnangud oma tervisele teenistuse eri etappides.

Oma tervist hindasid *üsna heaks* või *heaks* ajateenistuse algul 60% vastanutest, pärast SBK-d 64% ja teenistuse lõppedes 68% vastanutest (joonis 1). Seega oli teenistuse lõppedes tõusnud ligikaudu 8% nende noorte hulk, kes enda tervist hindasid *hea* või *üsna heaks*. Et *üsna halva* ja *halva* tervisehinnanguga vastajate osakaal teenistuse jooksul muutus vaid 1-2 protsendipunkti, siis on põhjust arvata, et *hea* ja *üsna hea* enesehinnangulise tervisega poiste hulk kasvas n-ö keskmiste arvelt. Enese hinnangul olid *halva* või *üsna halva* tervisega ajateenistuse erinevatel etappidel 4–6% noortest.

Kui võrrelda vastajaid vanusegruppide lõikes, siis ilmneb ühtlasi ka, et vanuse kasvades hinnang oma tervisele langeb (joonis 2). Kui 18-19-aastaste vanusgrupis hindasid oma tervist *heaks* või *üsna heaks* kogu teenistusperioodi vältel 71,7–74,9% noortest, siis 23–27-aastaste hulgast pidasid oma tervist vähemalt *üsna heaks* teenistuse alguses vaid kolmandik (39,7%) ja teenistuse lõppedes vaid pooled, 52,9% vastajatest. Siiski on positiivne, et kõigis vanusgruppides tõusis ajateenistuse lõpuks olulisel määral nende noorte hulk, kes pidasid oma tervis vähemalt *üsna heaks*. On märkimisväärne, et just vanemas vanusrühmas, 23–27 aastat, oli 13,2% tõus nende noorte hulgas, kes pidasid oma tervist *heaks* ja *üsna heaks*.

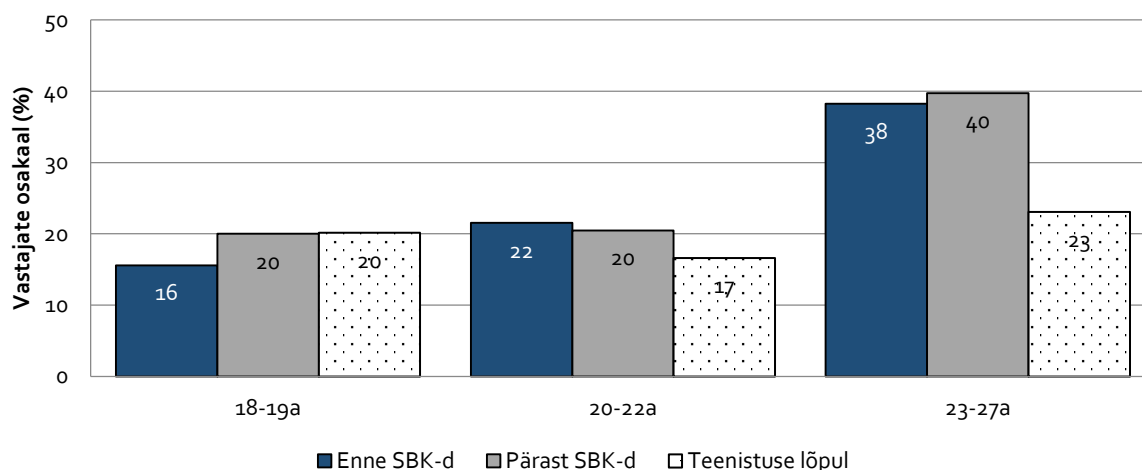
Joonis 2. Oma tervist heaks või üsna heaks hinnanud vastajate osakaal teenistuse eri etappides vanusegruppide lõikes.

Krooniliste haiguste levimus

Info ajateenijate varem esinenud haiguste osas võimaldab prognoosida väljalangevuse ja tervishoiuga seotud probleeme väljaõppe perioodi jooksul. Enamlevinud haiguste esinemist enne ajateenistusse asumist selgitati küsimusega *Kas Teil on mõni pikaajaline (krooniline) haigus või terviseprobleem?* ning täpsustatud küsimusega *Kas Teil on viimase 12 kuu jooksul diagnoositud või ravitud järgmisi haigusi/haigusnähte?*, mille vastusevariantideks olid 11 erinevat sagedasemat terviseprobleemi ning vastusevariant *muu*. Ajateenistuse jooksul ilmnenud täpsema terviseprobleemi väljaselgitamiseks küsiti *Kas Teil on ajateenistuse jooksul diagnoositud või ravitud järgmisi haigusi/haigusnähte?* koos samade vastusevariantidega.

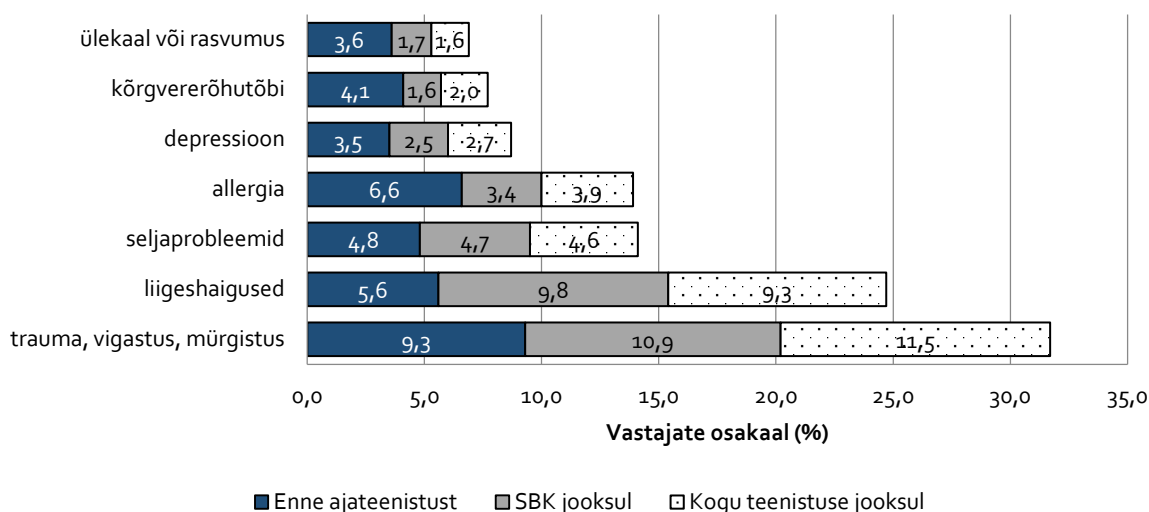
Sarnaselt eespool vaadeldud tulemustele, kus vanuse kasvades halvenes enesehinnanguline tervis, suureneb ka krooniliste haiguste või terviseprobleemide esinemissagedus just vanemas vanuserühmas. Kui keskmiselt esines mingi terviseprobleem 21,1% vastanutest, siis 18-19-aastaste vanusrühmas oli see osakaal 15,6% ning 23–27-aastaste hulgast juba 38,2% vastanutest (joonis 3). Kui nooremates vanusrühmades, vanuses kuni 22 eluaastat tunnistas 15,6–21,6% ajateenijatest, et erinevatel teenistusetappidel on neil esinenud mingi krooniline haigus või terviseprobleem, siis vanuses 23–27 eluaastat tõusis terviseprobleemidega meeste osahulk kuni 39,7%-ni. On mõneti üllatav, et selles vanusrühmas enne ja pärast SBK-d oli terviseprobleemidega ajateenijaid märkimisväärselt enam kui

ajateenistuse lõppedes, kus see osakaal oli langenud 23,1%-ni. Sellele võiks olla kaks selgitust: üks korralduslik ja teine sisuline. Sisuliselt võiski juhtuda nõnda, et enne ja pärast SBK-d esines vane-maealistel ajateenijatel teatud terviseprobleemid, mis ei olnud siiski püsiva haiguskuluga, vaid akuutsed, ning mis teenistuse lõppedes ei omanud vastaja hinnangul äramärkimist. Korralduslikult võis põhjus seisneda küsitlusuuringu läbiviijate tähelepanekul, mille kohaselt märgati küsitluse lä-biviimise käigus, et mitmed vastajad arvasid või lootsid, et ankeedis antud vastused võiksid neid vabastada ennetähtaegselt teenistusest. Selguse huvides tuleks küsimuse edaspidisel analüüsil käsit-leda selle küsimuse interpretatsiooni vaid koos teiste toetavate tunnuste vastustega, nagu näiteks retseptiravimite tarvitamine, meditsiiniteenistusse pöördumised jm.

Joonis 3. Pikaajalise (kroonilise) haiguse või terviseprobleemi esinemine teenistuse eri etappides vanusegrup-pide lõikes.

Kui varasemates, rahvastikupõhistes uuringutes on peamisteks haigusteks ja terviseprobleemideks selles vanusegrupis nimetatud traumad, vigastused ja mürgistused ning seljaprobleemid ja liigesehaigused (Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2016), siis käesolev analüüs kinnitab üldjoontes sama. Peamisteks terviseprobleemideks, mis 2016. aastal ajateenijaid enne teenistusse asumist on häirinud, on traumad, vigastused ja mürgistused 9,3% ulatuses, allergia 6,6%, liigesehaigused 5,6% ning seljaprobleemid 4,8% (joonis 4).

Joonis 4. Kõige sagedamini diagnoositud või ravitud haigused 12 kuu jooksul enne ajateenistust ja ajateenistuse jooksul.

Samad terviseprobleemid domineerivad ka ajateenistuse hilisemates etappides, sh liigesehaiguste osakaal on olulisel määral suurenenud ning allergiaga kimpus olnud noorte osakaal oluliselt vähenenud. Joonis 4 annab ülevaate, milliseid haigusi või terviseprobleeme kõige enam ajateenijate hulgas teenistuse erinevatel etappidel esines.

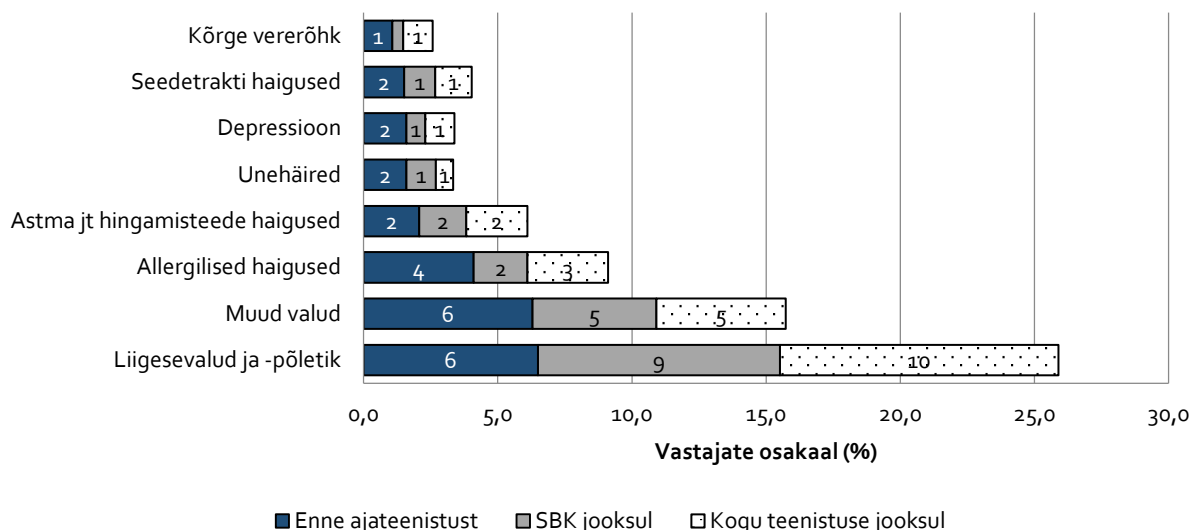
Retseptiravimite tarvitamine

Ravimite, eeskätt retseptiravimite kasutamine annab olulist lisainfot kasutaja tervisehäirete tõsiduse kohta (Kiivet, 2008). Retseptiravimite tarvitamine lühikese tagasivaatega, nt viimase nelja nädala kohta, võimaldab tulemusi seostada vastaja hetke tervises seisundiga.

Enamlevinud retseptiravimite tarvitamist viimase kahe nädala kuni 12 kuu jooksul enne ajateenistusse astumist selgitati küsimusega *Millal kasutasite viimati retseptiravimit, mis oli arsti poolt Teile määratud?* ning täpsustatud küsimusega *Milliste terviseprobleemide tõttu Te seda ravimit/neid ravimeid tarvitate/tarvitasite?*, mille vastusevariantideks olid koos vastusevariandiga *muu* 12 sagedasemat terviseprobleemi. Pärast SBK-d ja teenistuse lõppu küsiti sama küsimust ajateenistuses tarvitatud retseptiravimite kohta, kasutades ajavahemikku kaks nädalat kuni 3 kuud või enam.

Tulemused näitasid, et ligikaudu kolmandik vastajaid tarvitas ajateenistuse jooksul retseptiravimeid, sh 28,7% ajateenijatest tarvitas ravimeid SBK jooksul ning 36,5% kogu teenistuse jooksul. Vastamise hetkel oli viimase nelja nädala jooksul retseptiravimite tarvitajate osakaal enne ajateenistust 14%, pärast SBK-d 16% ning teenistuse lõpul 11%, mis näitab, et vastajate üldine tervises seisund halvenes mõnevõrra SBK jooksul, ent taastus taas ajateenistuse lõpuks.

Joonisel 5 on esitatud retseptiravimite kasutamise sagedus, mille järgi on levinumad ravimid, mida kasutatakse igapäevaselt krooniliste haiguste ravis. Kõige enam tarvitasid noored 12 kuu jooksul enne teenistusse astumist retseptiravimeid liigesevalude ja -põletike (6,5%), muude valude (6,3%) ning allergiate tõttu (4,1%). Teenistuse jooksul sages taas ravimite tarvitamine liigesehaiguste tõttu – 9,0% vastajaid pärast SBK-d ning 10,4% teenistuse lõpus väitsid, et on tarvitanud teenistuse jooksul retseptiravimeid liigesehaiguste raviks.

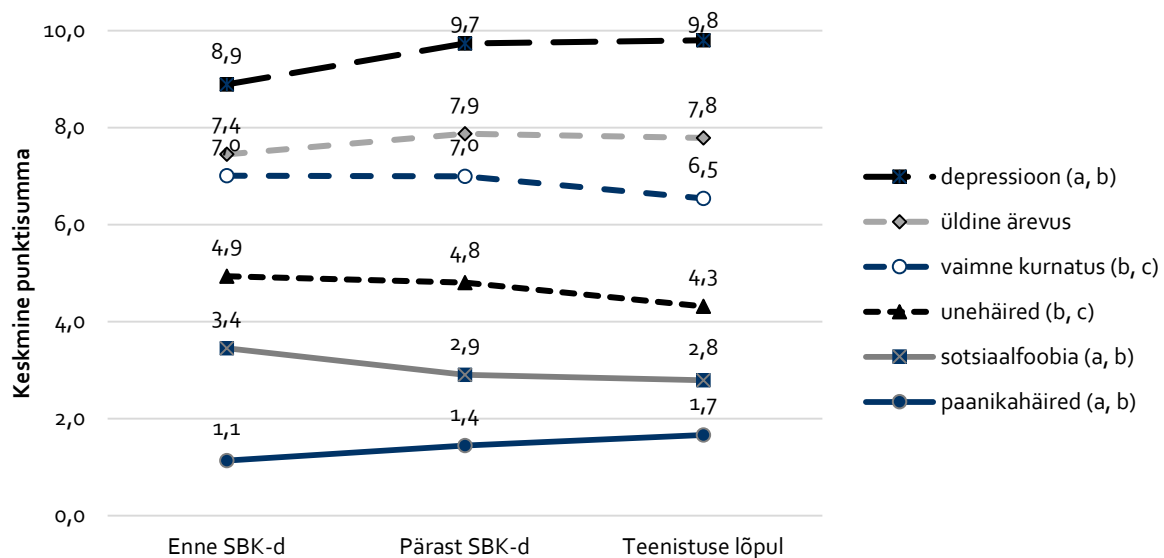

Joonis 5. Retseptiravimite tarvitamise sagedus erinevate terviseprobleemide tõttu 12 kuu jooksul enne ajateenistust, SBK ning kogu ajateenistuse jooksul.

Muutused emotsionaalses enesetundes

Ajateenijate vaimse tervise seisundi – depressiooni, ärevuse, vaimse kurnatuse, unehäirete, sotsiaalfobia ja paanikahäirete sümptomite levimuse määramiseks kasutati emotsionaalse enesetunde küsimustikku (EEK-2) (Aluoja jt, 1999). EEK-2 võimaldab hinnata depressioonile ja ärevushäiretele iseloomulike sümptomite esinemist viimase kuu vältel.

Analüüsides käesolevas uuringus osalenud ajateenijate hinnanguid oma viimase nelja nädala emotsionaalsele enesetundele teenistuse eri etappides (EEK-2 alaskaalade keskmiste punktisummade alusel), selgus, et depressiooni ja paanikahäirete sümptomid süvenesid oluliselt SBK jooksul ja püsisid samal tasemel kuni teenistuse lõpuni (joonis 6). Vaimse kurnatuse ja unehäirete sümptomid langesid oluliselt pärast SBK-d, üldise ärevuse skooris aga statistiliselt olulisi muutusi ei toimunud.

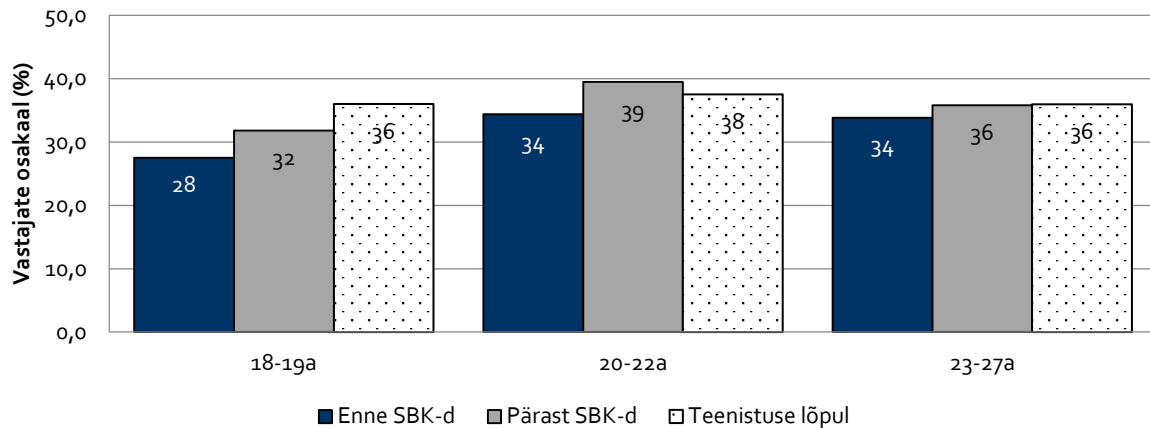

Joonis 6. Ajateenijate keskmised hinnangud oma viimase 4 nädala emotsionaalsele enesetundele teenistuse eri etappides (EEK-2 alaskaalade keskmised punktisummad).

- a – oluline muutus SBK jooksul, I vs II etapp;
- b – oluline muutus kogu teenistuse jooksul, I vs III etapp;
- c – oluline muutus pärast SBK-d, II vs III etapp

Kui varasematest rahvastikupõhistest uuringutest on teada, et depressiooni sümptomeid esineb enam mitte-eestlastel, eakamatel, madalama haridustasemega ja madalama sissetulekuga inimestel (Kleinberg jt, 2008), siis käeoleva uuringu analüüs kinnitab vanuse mõju depressioonisümptomite esinemisele negatiivses trendis.

Analüüsides kompleksuuringu andmeid vanuserühmade lõikes, ilmnes, et depressiooni sümptomid esinevad kõigis vanusrühmades ja avalduvad kogu teenistuse vältel, kuid nooremas vanusrühmas (18-19 a) avalduvad depressiooni sümptomid tõusvalt kogu väljaõppe perioodi jooksul. Kui teenistuse alguses esines 18-19-aastastel kalduvus depressiooniks (alaskaala skoor 11 punkti või rohkem) 27,5% ajateenijatest, siis enne reservi arvamist juba 36,0% vastanutest (joonis 7). Vanemates vanusrühmades depressiooni sümptomite skoor küll tõusis SBK jooksul, kuid jäi teenistuse lõpuks samale tasemele, keskmiselt 36-37%. On põhjust oletada, et ajateenistuse jooksul on vanemate ajateenijate kohanemisvõime olude muutustega suurem kui noorematel ajateenijatel ning nende depressioonisümptomid enam teenistuse hilisemates etappides ei süvene.

Joonis 7. Depressiooni sümptomite esinemine (EEK-2 alaskaala skoor >11 punkti) ajateenijatel teenistuse eri etappides vanusegruppide lõikes.

Edasised analüüsid peaksid keskenduma emotsionaalset enesetunnet mõjutavatele teguritele väljaõppe perioodil. Varasemad uuringud militaarkeskkonnas on muuhulgas kinnitanud psüühiliste probleemide seost positiivse hinnanguga vahetule juhile. On selgunud, et sõdurid, kes hindasid positiivselt oma vahetat juhti, ilmutasid oluliselt vähem erinevaid psüühilise seisundiga seotud probleeme (ärevus, depressioon, stressireaktsioonid). Seos jäi samaks ka siis, kui võeti arvesse sõjalist aktiivsust operatiivses keskkonnas (Parmak 2008).

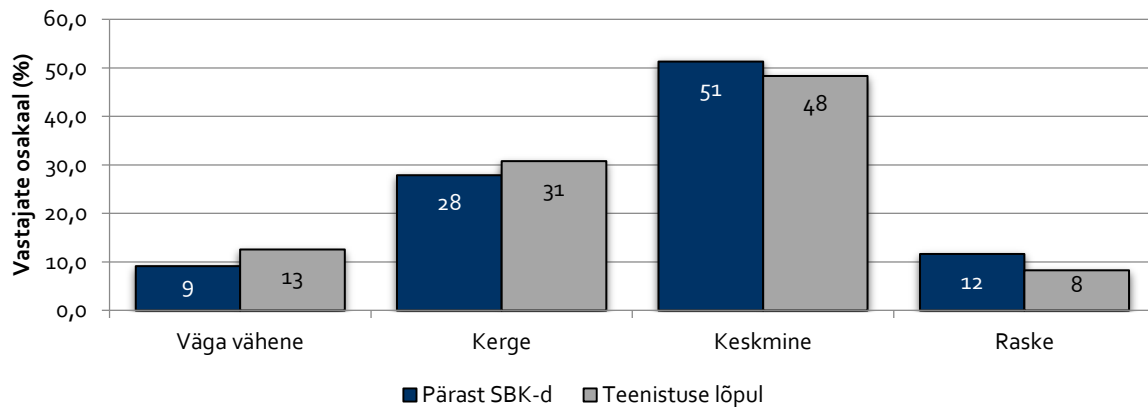
Hinnangud füüsilisele võimekusele ja kehalisele pingutusele ajateenistuse erinevatel etappidel

Füüsiline võimekus on sõdurite tööalase ja operatiivse valmisoleku üks peamisi komponente. Füüsilisel võimekusel on oluline roll sõdurite suutlikkuses täita operatiivvülesandeid ja võimaldada piisavat taastumist militaarsekeskkonnaga seotud hetkelisest või ka pikaajalisest füsioloogilisest ja psühholoogilisest stressist (Vaara, 2017).

Info ajateenijate füüsilisest võimekusest võimaldab väeosa tegevkoosseisul planeerida kehalise kasvatuse alast väljaõpet ja prognoosida tervise tõttu võimalikku väljalangemist enne väljaõppe perioodi lõppu. Varasemad uuringud on kinnitanud küsitlusuuringutes kasutatud enesehinnangulise kehalise võimekuse ja objektiivselt hinnatud kehalisele võimekuse mõõtmise vastavust (Oja jt, 2016).

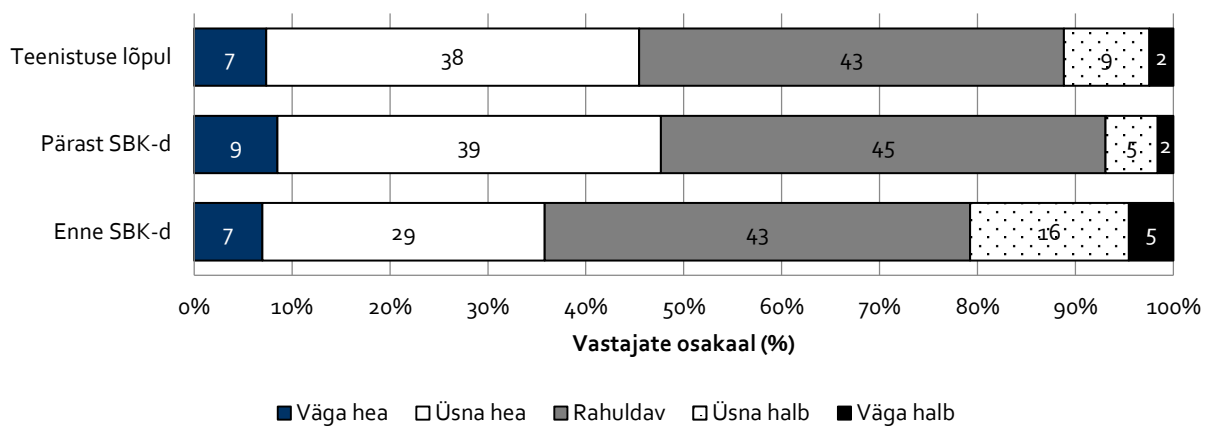
Ajateenijate hinnangut füüsilisele pingutusele ajateenistuse vältel selgitati küsimusega *Kui suurt kehalist pingutust nõuab igapäevaselt ajateenistuses teenimine?*, millel oli neli vastusevarianti: *väga vähesest* kuni *raske kehalise pingutusen*i. Küsimus esitati nii pärast SBK-d kui ka teenistuse lõppedes enne reservi arvamist.

Füüsiliselt raskeks pidas ajateenistust keskmiselt vaid 8–12% vastanutest (joonis 8). Ligikaudu pooled pidasid füüsilist pingutust ajateenistuses *keskmiseks* ning tervelt 37–43% hoopis *kergeks* või *väga vähest* pingutust nõudvaks. On märkimisväärne, et teenistuse lõpul hinnatakse kehalist pingutust oluliselt kergemaks kui pärast SBK-d.

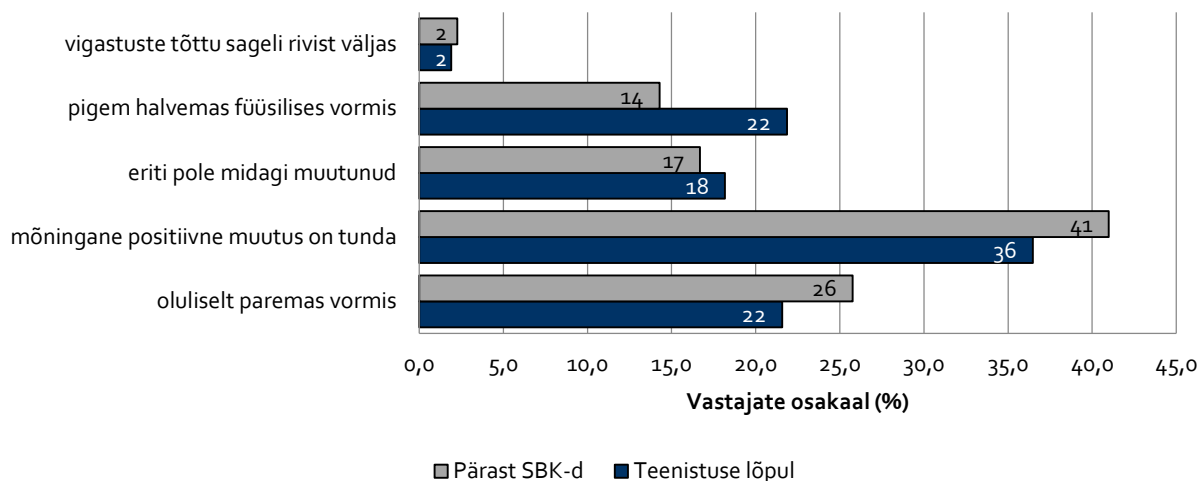
Joonis 8. Ajateenijate hinnangud kehalise pingutusele ajateenistuses teenides pärast SBK-d ja ajateenistuse lõpul.

Oma füüsilist vormi ja kehalist võimekust hindasid vähemalt *rahuldavaks*, *üsna heaks* või *väga heaks* kokku 79,2% vastanutest enne SBK-d, 93,0% pärast SBK-d ja teenistuse lõppedes 88,9% vastanutest (joonis 9). Seega tõusis ajateenijate hinnang oma füüsilisele vormile oluliselt SBK jooksul, ent langes teenistuse lõpuks. Vaid viiendik noormeestest hindas oma füüsilist vormi enne SBK-d *üsna halvaks* või *väga halvaks*, kuid teenistuse lõppedes kahanes nende hulk poole võrra. Teenistuse lõpus oli *üsna halva* või *väga halva* enesehinnangulise kehalise vormi ja füüsilise võimekusega ajateenijaid 10,7%.

Joonis 9. Ajateenijate hinnangud oma kehalisele võimekusele ja füüsilisele vormile teenistuse eri etappides.

Ajateenijate hinnangut oma füüsilise vormi muutustele uuriti pärast SBK-d ja teenistuse lõpul lisaks küsimusega *Kuidas te hindate oma füüsilise vormi muutust ajateenistuses?* (joonis 10). Taas näitavad tulemused, et kuigi vastajate hinnang oma füüsilisele vormile suureneb olulisel määral SBK jooksul, siis teenistuse lõpuks see jällegi oluliselt langeb. Näiteks kui SBK lõpus arvasid 66,8% ajateenijatest, et nad on oluliselt paremas vormis või tundsid mõningast positiivset muutust, siis ajateenistuse lõpul oli see osakaal langenud 58,1%-ni. Edasine analüüs peaks keskenduma ajateenijate vormi languse põhjustele, sh selgitama välja seosed nii isiklike kui keskkondlike (väeosapõhiste) teguritega.

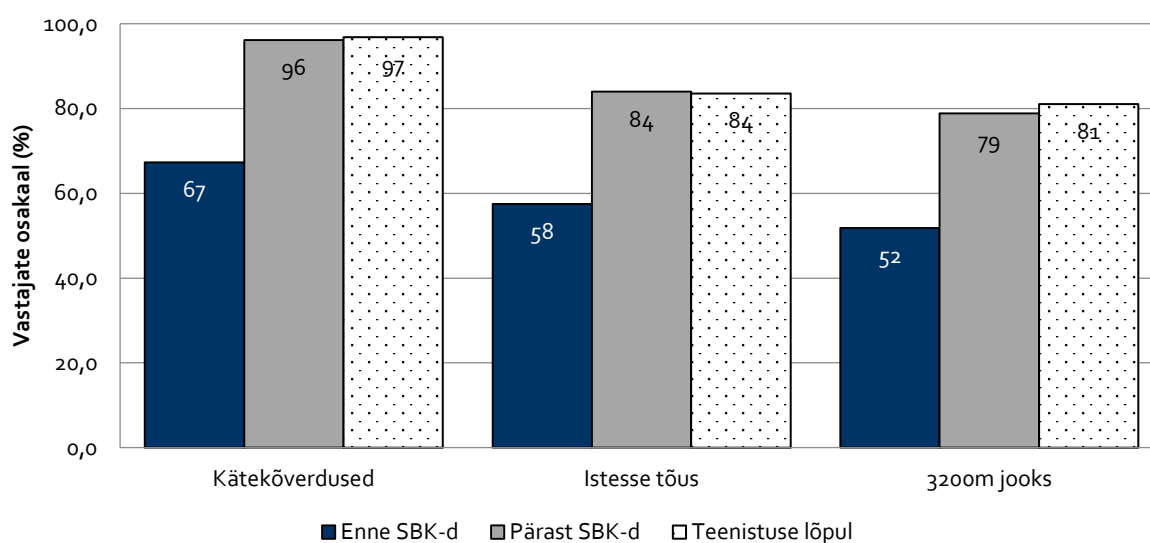

Joonis 10. Ajateenijate hinnang oma füüsilise vormi muutusele pärast SBK-d ja teenistuse lõpul.

Füüsilise võimekuse muutused ÜFT põhjal

Ajateenijate füüsilise võimekuse hindamise ühe osana paluti ajateenijatel märkida oma viimasel üldfüüsilisel testil sooritatud kätekõverduste ja selili lamangust istesse tõusude arv ning 3200 m jooksu aeg.

Analüüsides ÜFT tulemusi, selgus, et enne SBK-d olid 67,3% ajateenijatest suutelised positiivselt läbima kätekõverduste testi (vähemalt miinimum, ehk 60 punkti tasemel), istesse tõusul oli neid noori vaid 57,5% ning 3200 m jooksus veidi üle poolte (51,9%). Baaskursuse lõppedes olid tulemused ootuspäraselt oluliselt paranenud, kuid jooksutulemuste alusel 21,1% ja kerejõu testi andmetel 16,0% noortest ei olnud suutelised ka pärast sõduri baaskursuse lõppu täitma miinimumnorme (joonis 11). Võrreldes 2014. aasta objektiivselt kogutud andmetega, on nende ajateenijate hulk, kes ei suuda ka pärast SBK-d täita üksiktestide miinimumnõudeid, mõnevõrra suurem. Veel kaks aastat tagasi olid testi miinimumnõuetele mittesooritajate hulk vastavalt: jooksus 10% ja kerejõu testis 12% (Oja jt, 2016).

Joonis 11. Üldfüüsiliste testide iga ala positiivselt (min. 60 punkti) sooritanute osakaal ajateenistuse eri etappides.

Hinnates testide läbimist erinevates vanuserühmades selgus, et kõigis testides on noorimas vanuserühmas (18-19-aastaste hulgas) oluliselt enam neid noori, kes suudavad sooritada teste vähemalt miinimumtasemel. Vanuse kasvades testi positiivselt sooritanute osakaal aga langeb. Et 18-19-aastaste hulgas on valdavalt just gümnaasiumi lõpetanud noored, siis on põhjust oletada, et kasvõi kaks korda nädalas kooli kehalises kasvatuses rakendatud juhendatud kehaline tegevus mõjutab positiivselt testide sooritust.

Militaarialasest kirjandusest on teada, et madal füüsiline võimekus on nii üks terviseriski indikaatoreid kui ka vigastuste riski põhjuseid. Seetõttu on varasemalt välja töötatud soovitusi ning toodud hea praktika näiteid madala füüsilise võimekusega ajateenijate probleemide lahendamiseks. Ajateenijate füüsilise võimekuse ühtlaseks arenguks, ja selle säilitamiseks saavutatud tasemel, on vajalik leida lahendusi, mida oleks võimalik rakendada väeosa või ka rühma siseselt. Hea praktika näitena võib tuua täiendava treeningu pakkumist neile, kes said väga madala ÜFT tulemuse ja kes suunati kaheksaks nädalaks treenima *Fitness Training Unit* (FTU) üksusesse (Knapik jt, 2001). Lahendusena on pakutud ka: muuta füüsilise ettevalmistuse protsessi neile ajateenijatele, kellel on madal füüsiline võimekus, kaasates kvalifitseeritud spetsialiste kehalise kasvatuses läbiviimiseks (Tomaczak, 2012; Roos jt, 2017). Et eristada kõrgendatud vigastusriskiga noori enne ajateenistusse astumist, on soovitatud madala vastupidavuse ja lihasjõu võimekuse hindamiseks läbi viia seire kõigile 9. klassi õpilastele (Taanila jt, 2015). Individuaalsed arendavad programmid, individuaalne juhendamine ja eesmärgipüstitus võiksid leevendada madala füüsilise võimekusega ajateenijate probleemi (Salo, 2008).

Kokkuvõtvad järeldused

Enesehinnanguline tervis ja haiguste esinemine

- ajateenistuse läbimise tulemusena paranes olulisel määral noorte hinnang oma tervisele, seda nii SBK jooksul kui ka teenistuse hilisemas etapis
- krooniline haigus või terviseprobleem esineb hinnanguliselt 21% ajateenistusse astunud noortest. Vanuse kasvades probleemse tervisega meeste hulk kasvab
- enamdiagnoositud terviseprobleemideks ajateenistusse astunud noorte hulgas on: vigastused, traumad ja mürgistused; liigesehaigused, seljavalud ning allergia. SBK jooksul peaaegu kahekordistub liigesehaigustega noorte hulk ning jääb samale tasemele teenistuse lõpuni

Enesehinnangud ja vanus

- noorte meeste tervis ja füüsiline võimekus on oluliselt seotud vanusega. 18-19-aastased ajateenijad hindavad paremaks nii oma tervist kui kehalist võimekust, samuti on üldfüüsilise testi tulemused selles vanusegrupis kõige kõrgemad. Kui oma tervist heaks või üsna heaks hindab 72% 18-19-aastastest ajateenijatest, siis vanuses 23–27 aastat on see näitaja vaid 40%

Retseptiravimite tarvitamine

- retseptiravimeid tarvitasid ajateenistuse jooksul ligikaudu kolmandik ajateenijatest, kõige enam liigesevalude ja -põletike ning muude valude tõttu
- retseptiravimite tarvitajate osakaal tõuseb pärast SBK

Vaimne tervis

- kalduvus depressiooniks esineb ajateenistuse algul koguni kolmandikul ajateenijatest (32%) ning suureneb SBK jooksul veelgi (36,6%), jäädes ajateenistuse lõpuks samale tasemele (36,9%)
- nooremas vanuserühmas (18-19-aastastel) avalduvad depressiooni sümptomid tõusvalt kogu väljaõppe perioodi jooksul. Vanematel ajateenijatel süvenevad depressiooni sümptomid küll SBK ajal, ent ajateenistuse lõpuks enam oluliselt ei muutu

Hinnang füüsilisele vormile ja selle muutusele

- füüsiliselt raskeks pidas ajateenistust keskmiselt 8-12% vastanutest, ligikaudu sama suur (9-13%) oli nende noorte hulk, kelle jaoks pakkus ajateenistuse läbimine väga vähest kehalist pingutust. Teenistuse lõpul hinnati kehalist pingutust oluliselt kergemaks kui pärast SBK-d
- enne SBK-d hindas viiendik (21%) noormeestest oma füüsilist vormi üsna halvaks või väga halvaks, kuid teenistuse lõppedes kahanes nende hulk poole võrra. Teenistuse lõpus oli halva enesehinnangulise kehalise vormi ja füüsilise võimekusega ajateenijaid vaid 10,7%
- oma füüsilise vormi muutust hindas positiivseks SBK jooksul 67% ajateenijatest ning ajateenistuse lõpul 58%. Samuti suurenes teenistuse lõpuks oluliselt nende noorte osakaal, kes olid enda meelest pigem halvemas füüsilises vormis, kui enne ajateenistusse astumist (14% pärast SBK-d, 22% enne reservi)

Sooritusvõime ÜFT tulemustel

- pärast SBK-d ei suutnud sooritada miinimumtasemel istesetõusu testi 16% ajateenijatest, jooksutesti 21% ja toenglamangust kätekõverdusi 4% ajateenijatest. Enne reservi arvamist noormeeste ÜFT tulemused oluliselt ei muutunud, jäädes kõikides testides keskmiselt SBK tasemele
- 18-19-aastaste ajateenijate keskmised üldfüüsilise testi tulemused on oluliselt paremad võrreldes vanemate ajateenijate tulemustega. Istesetõusu testis on tulemused keskmises ja vanemas vanuserühmas valdavalt miinimumsoorituse lähedal. Võrreldes eelmiste aastate sooritustega, on tulemused mõnevõrra nõrgenenud

Soovitused

1. Teenistusse astumiseks on sobivaim aeg kohe pärast gümnaasiumi lõppu, mil noored on kõige parema tervise ja füüsilise võimekusega.
2. Et terviseprobleemide avaldumine jätkub ka pärast SBK-d, ning umbes viiendikul ajateenijatest on teenistuse läbimise tulemusena enesehinnanguline tervis halvenenud, on otstarbekas hinnata väljaõppekavade jõukohasust järkjärgulisuse printsiipi arvestavalt.
3. Et retseptiravimeid tarvitatakse ajateenistuse jooksul valdavalt liigesevalude ja muude valude raviks, võiks kaaluda kehalise kasvatuses raames lihaskoolituse ja taastumise õpetust, mis aitaks ennetada luu- ja lihaskonna ülekoormusest tingitud valusid.
4. Kuna käesoleva uuringu tulemused näitasid, et depressiooni sümptomite esinemine kasvab kogu ajateenistuse jooksul, on otstarbekas ajateenijate vaimse tervise hindamiseks sisse seada kas pisteline või regulaarne kontroll abivajaduse väljaselgitamiseks.
5. Kehalise kasvatuses õpe ei ole piisav, et tagada kõigi ajateenijate füüsilise võimekuse stabiilset arengut kogu väljaõppe perioodi jooksul. Kehtiv kehalise kasvatuses alane väljaõpe SBK jooksul ei taga sooritusvõime arendamist, mis annaks oskused hilisemaks iseseisvaks harjutamiseks.
6. Rühma tasemel tuleks ette valmistada kaader tööks eri tasemega füüsilise võimekusega ajateenijate sooritusvõime arendamiseks, või kasutada selleks eri ettevalmistusega spetsialiste. Samuti on soovitatav hinnata KVÜÕA kehalise kasvatuses õppekava, vajadusel suurendades õpetamise metoodika tundide arvu ja väeosades kaardistada täiendõppe vajadus.
7. Ajateenijate füüsilise võimekuse edasiseks seireks on vajalik väeosades kogutud üldfüüsilise testi objektiivsete tulemuste sisestamist personaliarvestuse andmebaasi.

Kasutatud kirjandus

- Aluoja, A., Shlik, J., Vasar, V., Luuk, K., Leinsalu, M. (1999). Development and psychometric properties of the Emotional State Questionnaire, a self-report questionnaire for depression and anxiety. *Nord Journal Psychiatry*, 53: 443-449.
- Dyrstad, S.M., Soltvedt, R., Hallén, J. (2006). Physical fitness and physical training during Norwegian military service. *Mil Med*, 171(8): 736-41.
- Kaitseministeerium (2017). Aruanne kaitseväekohustuse täitmisest ja kaitseväeteenistuse korraldamisest 2016. aastal. Tallinn 2017. file:///C:/Users/leilao/Downloads/aruanne_kaitsevaekohustuse_taitmisest_riigis_2016%20(2).pdf
- Kiivet, R.A. (2008). Retseptiravimite kasutamine ja iseravimine Eesti elanike poolt. *Eesti Arst*, 88(2): 92-96.
- Kleinberg, A., Aluoja, A., Vasar, V. (2008). Depressiooni ja ärevuse esinemine Eesti inimestel: depressiivse häire hetkelevimus, depressiivsuse ja ärevuse levimuse muutus kümne aasta jooksul. *Eesti Arst*, 88(2): 80-86.
- Oja, L., Piksööt, J. (2016). Ajateenijate sooritusvõimet mõjutavad tegurid. Inimressurss ja riigikaitse: tervis. Artiklikogumik, 67-75.
- Oja, L., Märk, H., Stamm, M. (2016). Ajateenijate üldfüüsiline võimekus 2014. aastal. Toim. Avo Trumm, Riigikaitse inimvara arendamine: võimalused ja väljakutsed. Artiklikogumik, 62-69.
- Oja, L., Piksööt, J. (2016). Ajateenijate füüsilise võimekuse areng väljaõppe perioodil. Raport. SJKK. Tallinn.
- Parmak, M. (2008). Psühholoogia rakendustest sõjaväestatud süsteemis. *Sõdur*, 1.
- Piksööt, J., Oja, L. (2016). Kaitseväge teenistusest väljalangemise põhjused arstlike komisjonide otsuste põhjal. Ülevaade 2013-2015. Raport. SJKK. Tallinn.
- Rosendahl, L., Langberg, H., Skov-Jensena, A., Kiaer, M. (2003). Incidence of injury and physical performance adaptations during military training. *Clin. J. Sport Med*, 13: 157-163.
- Salo, M. (2008). Determinants of military adjustment and attrition during Finnish conscript service. Publication series 2. Research report No 21, PhD thesis. Tampere, Finland: University of Tampere.
- Sokol, R., Ennett, S., Gottfredson, N., Halpern, C. (2017). Variability in self-rated health trajectories from adolescence to young adulthood by demographic factors. *Preventive Medicine*, 105(12): 73-76.
- Taanila, H., Hemminki, A.J.M., Suni, J.H., Pihlajamäki, H., Parkkari, J. (2011). Low physical fitness is a strong predictor of health problems among young men: a follow-up study of 1411 male conscripts. *BMC Public Health*, 11: 590.
- Talbot, L.A., Weinstein, A.A., Fleg, J.L. (2009). Army Physical Fitness Test Scores Predict Coronary Heart Disease Risk in Army National Guard Soldiers. *Military Medicine*, 174, 3: 245.
- Tekkel, M., Veideman, T. (2017) Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2016. Health Behavior among Estonian Adult Population, 2016. Tervise Arengu Instituut, Tallinn.
- Tomczak, A., Bertrandt, J., Kłos, A. (2012). Physical fitness and nutritional status of polish ground force unit recruits. *Biology of Sport*, 29(4): 277-280.
- Vaara, J. (2017). Physical fitness trends in soldiers – Implications for recruitment and combat readiness. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 20(2):11.

Rahulolu ajateenistusega Eesti Kaitseväes

LIINA-MAI TOODING

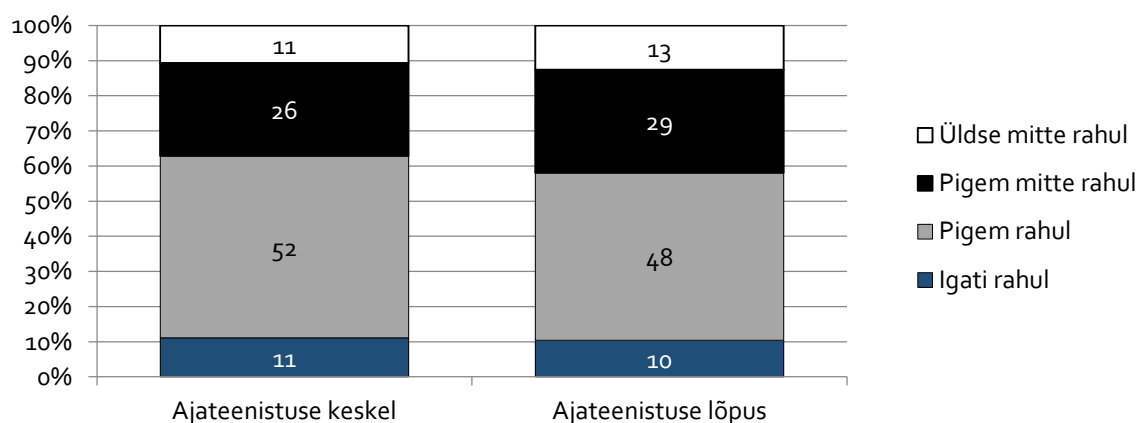
SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituut

Rahulolu on edasipüüdliku inimese efektiivse toimimise alus igas elusfääris. Subjektiivsel eluga rahulolul on eri olukordades eri tähed ja ajateenistuse vältel on nendest olulisim rahulolu teenistusega kaitseväes. Me käsitleme seda teemat allpool nende ajateenijate andmeil, kes tegid ajateenistuse lõpuni läbi ja kelle kohta on olemas andmed kõigi kolme küsitlusvooru kohta (750 ajateenijat; arv varieerub olenevalt vastamatajätmistest üksikküsimustes). Selline alamrühm võimaldab uurida ka rahulolu individuaalset dünaamikat.

Lähtume oma analüüsis sellest, et iga rahulolevalt ajateenistuse lõpetanud naine või mees täiendab reservväge motiveeritumalt ja parema väljaõppega kui rahulolematu, lisaks võib tema huvi tegevteenistuse vastu olla suurem. Tahes-tahtmata tõstavad rahulolevad hinnangud tsiviilellu naastes Eesti Kaitseväe mainet ja teadvustavad eakaaslastele võimalusi kujundada endas ajateenistuse toel oskusi elus toime tulla ja olla tugev.

Rahulolu üldhinnang ja selle komponendid

Rahulolu teenistusega selgitati välja otsese kokkuvõtliku küsimuse alusel (*Kuidas Te olete seni rahule jäänud oma teenistusega Eesti Kaitseväes?* vastusevariantidega *igati rahul*, *pigem rahul*, *pigem mitte rahul*, *üldse mitte rahul*) ja küsimuste plokiga teenistuse alalõikude kohta (*Kuivõrd rahul Te olete ajateenistuses ... väljaõppega, elamistingimustega, toitlustamisega, meditsiiniabiga, sportimisvõimalustega, ajateenijate omavaheliste suhetega, suhetega ülemustega, võimalustega vaba aja veetmiseks?* viieastmelisel skaalal alates variandist *ei ole üldse rahul* kuni variandini *väga rahul*). Mõlemat viisi kasutati nii ajateenistuse keskel kui ka lõpus toimunud uuringus.

Joonis 1. Ajateenijate jaotus teenistusega rahulolu alusel (%).

Tublisti üle poole ajateenijaist on teenistusega igati rahul või pigem rahul (teenistuse keskel ja lõpus vastavalt 63% ja 58%) ja neid, kes ei ole üldse rahul, on pisut üle kümnendiku (joonis 1). Tagasilangus hinnanguis paari protsendi jagu teenistuse käigus on väikese statistilise usaldusväärsusega.

Vaadeldavad andmed on longituudsed, st kõrvuti üldiste muutustega ajas on võimalik jälgida ka individuaalseid muutusi. Kui kõrvutada ajateenijate individuaalseid hinnanguid teenistuse lõpus ja keskel, siis näeme 54% ajateenijate puhul üht ja sama hinnangut, 25% korral tagasilangust ning 21% korral hinnangu paranemist. Muutused on enamjaolt ühe astme võrra, naaberastmele. Kujunesid järgmised muutuste tüübid (sulgudes ajateenijate arv):

- **püsiv rahulolu** - igati rahul või pigem rahul nii ajateenistuse keskel kui ka lõpus (325 ajateenijat) – 47,2%
- **suurenev rahulolu** - pigem või üldse mitte rahul ajateenistuse keskel ja igati või pigem rahul lõpus (76) – 11,0%
- **vähenev rahulolu** - igati või pigem rahul ajateenistuse keskel ja pigem või üldse mitte rahul ajateenistuse lõpus (106) – 15,4%
- **püsiv rahulolematus** - pigem mitte rahul või üldse mitte rahul nii ajateenistuse keskel kui ka lõpus (182) – 26,4%

Rahulolu eri aspektide üksikhinnangute kokkuvõtte keskmiste kaudu on esitatud tabelis 1. Näeme suhteliselt suuremat keskmist rahulolu teenistusalaste suhetega, kuid püsivalt vähimat rahulolu puhkeaja võimalustega.

Tabel 1. Rahulolu üksikhinnangute keskmised ja standardhälbed ajateenistuse keskel ja lõpus.

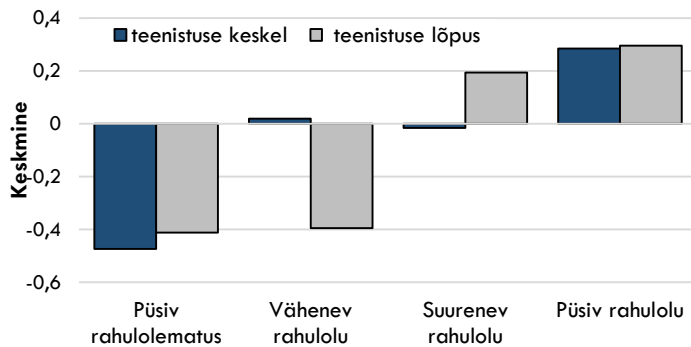
Kuivõrd rahul Te olete ajateenistuses... (1-ei ole üldse rahul, ... ,5-väga rahul)	Ajateenistuse keskel			Ajateenistuse lõpus		
	Vastanute arv	Keskmine	Standardhälve	Vastanute arv	Keskmine	Standardhälve
... väljaõppega	725	3,5	1,04	688	3,2	1,05
... elamistingimustega	722	3,6	1,05	683	3,2	1,14
... toitlustamisega	723	3,7	1,11	679	3,1	1,15
... meditsiiniabiga	721	3,4	1,13	641	3,2	1,13
... sotsiaaltöö tugiteenusega ¹	-	-	-	323	3,2	0,97
... psühholoogi tugiteenusega ¹	-	-	-	318	3,2	1,00
... kaplaniteenistusega ¹	-	-	-	298	3,2	0,97
... sportimisvõimalustega	724	3,3	1,12	664	3,1	1,06
... ajateenijate omavaheliste suhetega	723	3,6	0,97	680	3,4	0,99
... suhetega ülemustega	721	3,5	1,01	685	3,3	1,01
... võimalustega vaba aja veetmiseks	724	2,9	1,21	667	2,9	1,11

¹ küsiti ainult teenistuse lõpus

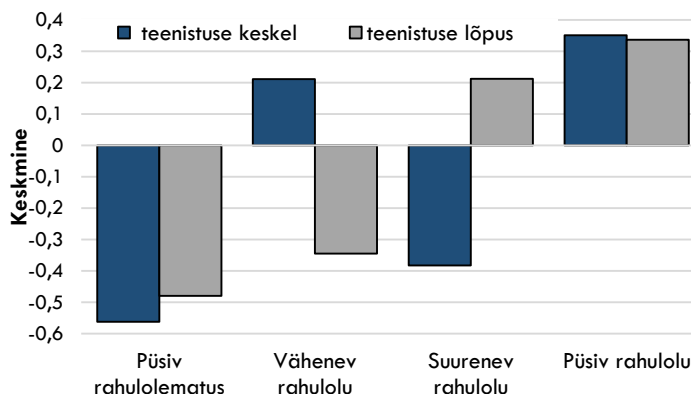
Rahulolu mõõtmiseks ei ole olemas üht ja selget objektiivset „joonlauda“ ja teenistuse eri etappidel võib mõõdiku subjektiivne tõlgendus olla ka erisugune. Seepärast ei ole mõistlik rahulolu muutusi aja jooksul iseloomustada ainult kindla vastusevariandi ja punktiarvuga ettemääratud skaalal, vaid me teeme seda mitmelgi pool ka suhteliselt, vaadeldes ajateenija positsiooni rahulolu poolest teiste seas, selle hetke keskmise rahulolutaseme suhtes. Suhtelise mõõdiku mõtet kasutasime ka rahulolu üksikaspektide hinnangute plokis.

Kaheksast üksikhinnangust koorsid välja teatava matemaatilise üldistusena (peakomponentide analüüsi teel) mõlemas uuringuvoorus sarnaselt järgmised kolm rahulolu mõõdet: *rahulolu olmega* (toitlustamisega, elamistingimustega, meditsiiniabiga), *rahulolu väljaõppe sisu ja teenistussuhetega* (suhted ülematega, kaaslastega, väljaõpe) ja *rahulolu puhkeaja võimalustega* (sportimisvõimalused,

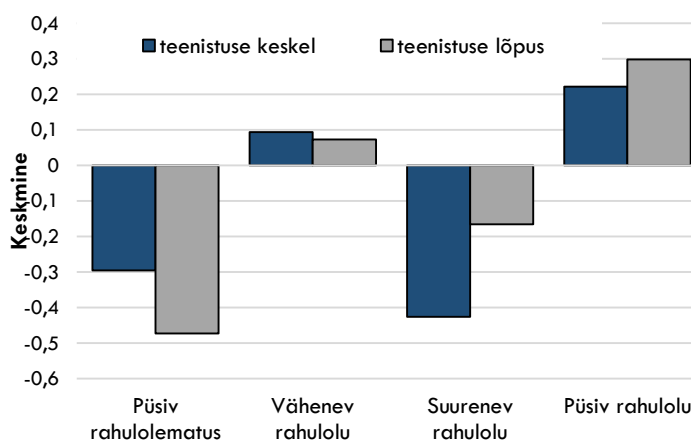
vaba aeg).¹ Lisa tabelis 1 on võimalik jälgida, kuidas uued kokkuvõtlikud mõõdikud korreleeruvad rahulolu üksikhinnangutega (tugevamalt seotud neist andsidki tähenduse ja kokkuleppelise nime uutele mõõdikutele). Mida suuremad on mõõdiku väärtused, seda keskmiselt enam rahul on ajateenija vastava teenistuse lõiguga.

Joonis 2a. Ajateenijate rahulolu olmega teenistuse keskel ja lõpus.

Joonis 2b. Ajateenijate rahulolu väljaõppe sisu ja teenistussuhetega teenistuse keskel ja lõpus.

Joonis 2c. Ajateenijate rahulolu puhkeaja võimalustega teenistuse keskel ja lõpus.

Vaatleme, kuidas on omavahel seotud ajateenistusega rahulolu üldhinnang (*üldse mitte rahul, pigem mitte rahul, pigem rahul, igati rahul*) ja rahulolu eri lõike peegeldavad mõõdikud. Tugevaim korrelatsioon ilmneb väljaõppe sisu ja teenistussuhteid väljendava mõõdikuga (korrelatsioonikordajad 0,48 ja 0,42 vastavalt teenistuse keskel ja lõpus), järgneb seos olmerahuloluga (0,34 ja 0,36) ja puhkeaja rahuloluga (0,25 ja 0,31). Üldise rahuloluhinnangu olulisim komponent on niisiis rahulolu kaitsevække tuleku põhieesmärgi kohaste tegevuste ja oludega – saada hea väljaõpe ja oskus kohaneda kollektiivseks tegevuseks kollektiivi normide kohaselt.

Kokkuvõtlikud rahulolu mõõdikud võimaldavad heita pilku ka sellele, mis võis kallutada üldise rahulolu nihetele ühes või teises suunas. Joonisel 2 (a-c) on kujutatud mõõdikute keskmised väärtused² eespool kirjeldatud rahulolumuutuste neljas tüübis (*püsiv rahulolu, suurenev rahulolu, vähenev rahulolu, püsiv rahulolematus*). Mee-nutame, et hinnangute muutuste rühmad on meie andmestikus suhteliselt väikesed, mistõttu kõnelgem nende puhul pigem tendentsidest kui üheselt kehtivatest seaduspäradest.

Plusspoolele ulatuvad tulbad näitavad vastava rühma rahuloluhinnangu keskmisest kõrgemat taset ja allapoole suunduvad tulbad keskmisest madalamat taset. Püsiva rahulolu rühm on

¹ Neid mõõdikuid võiks ette kujutada ka kui iga nimetatud alarühma hinnangute kaalutud keskmisi, kusjuures kaalud on leitud teatava hinnangutevahelisi seoseid arvestava protseduuri kohaselt. Kokkuvõtlike mõõdikute abil on edasi antud ligi 70% esialgsest informatsioonist.

² Mõõdikute väärtused on standardiseeritud nii, et kõigi üldkeskmise on 0 ja hajuvus selle ümber kõigil mõõdikuil ühesuurune (standardhälve on 1, väärtuste vahemik -3 kuni 3 ringis).

kõigi mõõdikute keskmise poolest ühtlaselt plusspoolel kogu teenistuse aja (puhkeaja hinnangu poolest positsioon paranes). Püsiva rahulolematuse puhul on kõik kolm mõõdikut keskmiselt negatiivsel poolel ühesugusena, kui välja arvata väljaõppe hinnangu paranenud positsioon ja puhkeaja rahulolu langus. Suureneva rahulolu rühm tõuseb väljaõppe hinnangu sügavast miinusest plusspoolele ja tõus on ka olmerahulolu ja puhkeaja rahulolu poolest. Väheneva rahulolu rühmaga toimub vastupidine: langus keskmisega võrreldes miinuspoolele nii väljaõppe kui ka olmerahulolu poolest. Need ei ole uudislikud järeldused, kuid kinnitavad selgelt ajateenistuse sisu olulisust rahulolu kujunemisel.

Tabelis 2 on rahuloluhinnangute sissejuhatava ülevaate lõpetuseks esitatud korrelatsioonikordajad ajateenistuse rahulolu üldhinnangu (*Kuidas Te olete seni rahule jäänud oma teenistusega Eesti Kaitseväes? Vastused: üldse mitte rahul, pigem mitte rahul, pigem rahul, igati rahul*) ja mõnede erihinnangute vahel, nende seas eluga üldise rahulolu hinnangu suhtes. Näeme positiivset korrelatsiooni, mis meie andmeis ajateenijalt ajateenijale liikudes kõneleb sellest, et iga kahe rahuloluliigi puhul neist üks keskmiselt suureneb, kui suureneb teine. Lisame ka, et kahe uurimisetapi üldhinnangute omavaheline korrelatsioonikordaja on 0,49, seega mõõdukas ja näitab rahulolu teisenemist teenistuse vältel. Meie andmeil rahuloluhinnang ei seostunud haridusastmega ja seostus väga nõrgalt ajateenija vanusega (nooremad ajateenijad on pisut enam rahul kui vanemad).

Tabel 2. Rahulolu üldhinnangu (*Kuidas Te olete seni rahule jäänud oma teenistusega Eesti Kaitseväes? Üldse mitte rahul, pigem mitte rahul, pigem rahul, igati rahul*) korrelatsiooniseoseid

	Ajateenis- tuse keskel	Ajateenis- tuse lõpus
Kõike kokku võttes, kuivõrd rahul Te oma eluga üldiselt praegu olete? Skaala: o-ei ole üldse rahul kuni 10-olen täiesti rahul	0,54	0,41
Kuidas Te hindate oma füüsilist vormi/kehalist võimekust käesoleval hetkel? Viieastmeline skaala: väga halb kuni väga hea	0,27	0,21
Milliseks hindate oma tervist üldiselt? Viieastmeline skaala: halb kuni hea.	0,36	0,25
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks? Neljaastmeline skaala: täiesti mittevajalik kuni kindlasti vajalik	0,54	0,55
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks? Neljaastmeline skaala: täiesti mittevajalik kuni kindlasti vajalik	0,62	0,58

Esitatud korrelatsiooniseosed on kõik statistiliselt usaldusväärsed (usaldusnivoo vähemalt 95%). Suhteliselt nõrgem on ajateenistuse üldhinnangu seos füüsilise vormi hinnangu ja subjektiivse tervisega (vastastikku määratakse 10% ringis hinnangute muutlikkusest³), tugevam seos eluga üldise rahuloluga (vastavalt 29% ja 17% teineteise muutlikkusest määratud). Kuna seosed kaitseväge üldise rahulolu ja individuaalse rahulolu erinevate aspektidega on teenistuse lõpus veidi nõrgemad kui keskel, siis võiks oletada, et ajateenistuse lõpus mõjutavad üldist rahulolu pigem ajateenistuse läbimisega seotud sisulised tegurid ning individuaalse rahulolu väljendused muutuvad mõnevõrra vähem olulisteks. Ajateenistuse vajalikkuse tunnetamine ja rahulolu ajateenistusega käivad käsikäes (korrelatsioonikordajatega 0,5-0,6 ringis).

³ Korrelatsioonikordaja ruudus protsentides.

Ajateenistusega rahulolu mõjutavad tegurid

Ajateenistusega rahulolu kujunemisel ja selle muutumisel ajateenistuse käigus on mitmeid allikaid ja mõjutegureid. Allpool vaatleme neist kolme:

- kui kasulikuks ja oskusi andvaks peab ajateenija läbitud teenistust
- kuivõrd tundis ajateenija teenistussuhetes tema kui isiksusega arvestamist
- milline on kaitseväge maine ajateenija silmis

Ajateenistuse kasulikkus ajateenijale

Ajateenistusse tullakse kindlate ootustega ja nende seas on ka selge praktiline külg – soov omandada uusi oskusi. Kuidas see soov aja jooksul realiseerub, osutus meie andmeil seotuks ajateenistuse rahuloluga. Teenistuse algul toimunud uuringus küsiti ajateenijalt, milliseid erioskusi loodate ajateenistuses omandada (*eesti keel, ellujäämisoskused, planeerimisoskused, meditsiinkoolitus, juhtimisoskused, IT-oskused*; vastusevariandid *seda kindlasti, seda ka, seda mitte*). Teenistuse käigus ja lõpus paluti näidata, milliseid erioskusi ajateenija enesehinnangu kohaselt saadi. Lisa tabelis 2 on esitatud saadud vastuste jaotus, millest näeme, et kõige suurem lahknevus soovide ja saadu vahel on keeleõppe, autokoolituse ja IT-oskuste alal, kus oskuste saamist eitab 60-80% ajateenijaist. Ülejäänud oskuste seas ulatub vastuse *seda mitte* osa kolmandikuni.

Omandatud oskuste hinnang ja rahulolu on omavahel statistiliselt seotud, sealjuures eriti ellujäämisoskuste, juhtimisoskuste ja planeerimisoskuste puhul. Kui kinnitatakse nende oskuste omandamist, siis on ka rahuloluhinnangud pigem kõrged kui madalad. Seda kinnitab tabel 3, milles näeme ajateenistusega *igati rahul* või *pigem rahul* olijate osakaalu olenevalt sellest, mil määral kinnitati vastava oskuse omandamist.

Tabel 2. Ajateenijate üldine rahulolu sõltuvalt omandatud oskuste määrast: igati või pigem rahul olijate protsentuaalne osakaal.

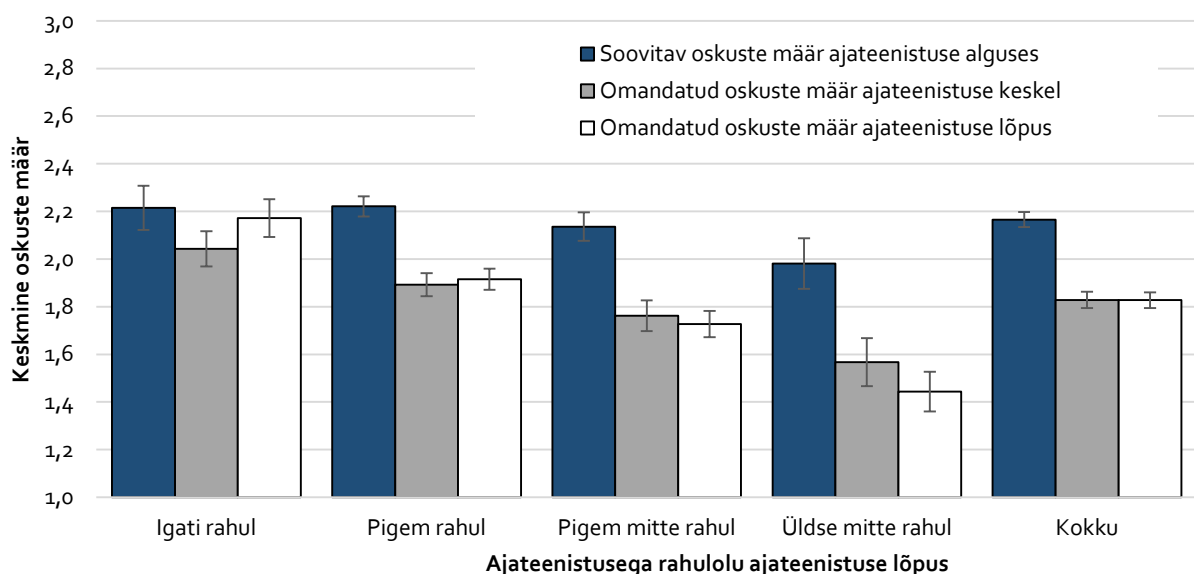
Milliseid erioskusi Te olete ajateenistuses omandanud?	Eesti keele oskus	Ellujäämisoskused	Planeerimisoskused	Meditsiinkoolitus	Juhtimisoskused	Autosõidu oskus	IT-oskused
Ajateenistuse keskel <i>igati</i> või <i>pigem rahul</i> , %							
Seda kindlasti	76	82	82	77	85	68	81
Ka seda	61	64	69	61	67	69	65
Seda mitte	58	31	29	32	35	60	62
Seosekordaja ¹	0,18	0,45	0,48	0,32	0,47	0,13	0,08
Ajateenistuse lõpus <i>igati</i> või <i>pigem rahul</i> , %							
Seda kindlasti	71	73	81	73	78	59	82
Ka seda	65	59	59	54	58	62	67
Seda mitte	52	33	25	33	40	57	56
Seosekordaja ¹	0,19	0,42	0,51	0,34	0,38	0,08	0,14

¹Seosekordajana on näidatud hii-ruut statistikul põhinev Φ -kordaja, mille tõlgendus on otsene: 0 vastab seose puudumisele; mida kaugemal väärtusest 0, seda tugevam on vastavat liiki oskuse enesehinnang ja rahuloluhinnang omavahel seotud. Kõik seosed on statistiliselt usaldusväärselt nullist erinevad usaldusnivool 95%, välja arvatud rahulolu seos autosõidu oskuse omandamise hinnanguga ja ajateenistuse keskel ka IT-oskuste omandamise hinnanguga (nimetatud seosekordajad on hallis kirjas).

Nende seas, kes kinnitasid ellujäämisoskuse, planeerimisoskuse ja juhtimisoskuse omandamist, on rahulolijate osakaal nii ajateenistuse keskel kui ka lõpus märgatavalt kõrgem kui nende seas, kes vastavat oskust enda arvates ei saanud. Nii näiteks on ajateenistuse lõpus igati või pigem rahulolijate protsentuaalne osakaal 78% nende seas, kes kinnitasid juhtimisoskuste saamist ajateenistuses, ja 33% nende seas, kes juhtimisoskuste saamist eitavad. Veel suurem vahe on planeerimisoskuste saamise alusel: igati või pigem ajateenistusega rahul olijaid vastavalt 81% ja 25%. Eespoolnimetatute kolme oskuse – eesti keele oskuse, autosõidu oskuse ja IT-oskuse – omandamise alusel eristuvad ajateenijad rahulolu poolest pisut vähem.

Et uurida kokkuvõtlikult omandatud oskuste määra seost rahuloluga, läheme teatava üldistuse teed ja kasutame ajateenija iseloomustamiseks tema oskuste üldkeskmist määra (vaadeldava seitsme üksikoskuse saamise keskmine määr skaalal 1 kuni 3 eitusest *sega mitte* jaatuseni *sega kindlasti*). See on ajateenistuse alguse kavatsustes 2,2 ja teenistuse keskel ja lõpus 1,8 (standardhälbed 0,4-0,5 ringis). Vaatame seosele rahulolu ja oskuste vahel nüüd teisest suunast – rahuloluastmest lähtuvalt.

Joonisel 3 on kujutatud ajateenistuse lõpus väljendatud rahuloluastmest olenevalt üldkeskmise selleks ajaks omandatud oskuste määr (valged tulbad). Samuti on näidatud üldkeskmise soovitatav oskuste määr ajateenistuse alguses (tumesinised tulbad). Kõigepealt torkab silma, et soovitatav üldkeskmise oskuste määr varieerub teenistuse lõpu rahuloluastme järgi märgatavalt vähem kui ajateenistuses enda sõnul omandatud oskuste üldkeskmise määr. Üldse mitte rahul olijate ja igati rahul olijate üldkeskmiste määrade suhe on tegelikult omandatud oskuste puhul 1,6-kordne ja soovide puhul 1,1-kordne). Ajateenistusega teenistuse lõpul igati rahul olijate oskuste üldkeskmise määr on lähenenud soovitatavale, pigem rahul olijate ja pigem mitte rahul olijate puhul jäänud enam-vähem samaks ning lõpuks üldse mitte rahul olijate rühmas osutub madalamaks kui teenistuse keskel.

Joonis 3. Ajateenistuse algul soovitud ja ajateenistuse lõpuks omandatud oskuste üldkeskmise määr olenevalt rahuloluastmest teenistuse lõpus; tulpale lisatud lõik kujutab keskmise usaldusvahemikku usaldusnivoole 95%.

Niisiis näeme, et ajateenistuse subjektiivne efektiivsus ja rahulolu on tihedalt seotud. Kinnitame seda veel ühe andmestikuga, nimelt ajateenistuse lõpus küsitud hinnangutega ajateenistuse isiklikule kasulikkusele mitmes iseenda arenguaspektis. Tegemist on subjektiivse „kasulikkuse“ hindega ja reaalne kasu ilmselt varieerub individuaalselt, aga ka subjektiivne hinnang on oluline tegur edaspidises elus ja suhtes kaitsevähaga.

Tabelis 3 on esile toodud mitut liiki kasulikkuse hinnete erinevused rahulolu kahes pooles: *igati rahul* või *pigem rahul* ja *pigem mitte rahul* või *üldse mitte rahul*. Kasulikkuse kohta esitati teatud väiteid ja paluti hinnata nendega nõusoleku astet viieastmelisel skaalal: 1-*ei ole üldse nõus; ei ole nõus; ei nõustu, ega ole vastu; olen nõus; 5-olen täiesti nõus*. Esimene väidetest on ainsana negatiivse sisuga ajateenistuse suhtes. Tabelis 4 on esitatud ligikaudse suundumuse nägemiseks nõusolekuastmete keskmine ja vastuste *olen täiesti nõus* või *olen nõus* protsentuaalne osakaal olenevalt sellest, kas ajateenija hindab lõppevat teenistust rahulolevana või mitte.

Tabel 4. Ajateenistuse kasulikkus ja rahulolu ajateenistusega teenistuse lõpus.

Kuidas hindate ajateenistuse kasulikkust Teile endale?	Väitega nõusoleku keskmine (standardhälve)		Väitega kasulikkuse kohta olen nõus või olen täiesti nõus, %	
	Olen igati või pigem rahul ajateenistusega N = 400	Olen pigem mitte või üldse mitte rahul ajateenistusega N = 290	Olen igati või pigem rahul ajateenistusega N = 400	Olen pigem mitte või üldse mitte rahul ajateenistusega N = 290
<i>Väited nõusoleku hindamiseks 1-ei ole üldse nõus ... 5-olen täiesti nõus</i>				
Ajateenistus oli minu jaoks ajaraiskamine	2,5 (1,0)	3,8 (1,0)	13	57
Ajateenistuse käigus omandasin edasiseks eluks kasulikke teadmisi ja oskusi	3,8 (0,9)	2,8 (1,0)	68	29
Ajateenistuse läbimine suurendas minu enesekindlust	3,8 (0,9)	2,8 (1,1)	69	28
Ajateenistuse läbimine parandas minu füüsilist vormi	3,4 (1,1)	2,7 (1,2)	52	32
Tänu ajateenistuse läbimisele muutus minu eluviis tervislikumaks	3,0 (1,1)	2,2 (1,0)	33	10
Ajateenistuses leidsin endale palju häid tuttavaid, kellega on kavas edaspidi kohtuda	3,8 (0,9)	3,2 (1,1)	66	39

Esimene väidetest on ajateenistuse kasulikkust teravalt eitav ja sellega nõusolek on ajateenistusega rahul olijate seas üle nelja korra harvem kui rahulolematute seas (vastavalt 57% ja 13%). Ülejäänud väited on positiivse sisuga ja nendega nõusolek on ajateenistusega rahul olijate seas märgatavalt sagedasem kui rahulolematute seas. Nii näiteks nõustub ajateenistusega rahule jääjaist üle 2/3 sellega, et ajateenistus suurendas nende enesekindlust, kuid ajateenistusega rahulolematutest – alla kolmandiku. Sama peegeldab keskmine nõusolekumäär, mis jääb rahulolematuile alla 3 (viimane väide välja arvatud), kuid rahul olijail läheneb mitmegi väite puhul määrale 4. Kui ajateenistus täidab isiksust ja eluviisi arendavat, teadmisi andvat ning suhtlusringi laiendavat funktsiooni hästi, siis peegeldub see ka rahulolus ajateenistusega.

Teenistusalased suhted ajateenistuses

Ajateenistuses kujuneb uus suhtluskeskkond, mille komponentideks on eri astmete ülemad ja lähemad või kaugemad teenistuskaaslased. Oma roll on kindlasti jätkuvalt ka tsiviilellu jäänud kodustel (vt Kasearu ja Truusa artiklit käesolevas kogumikus). Allpool näeme, et suhete laad ja rahulolu on omavahel seotud ajateenistuse aspektid.

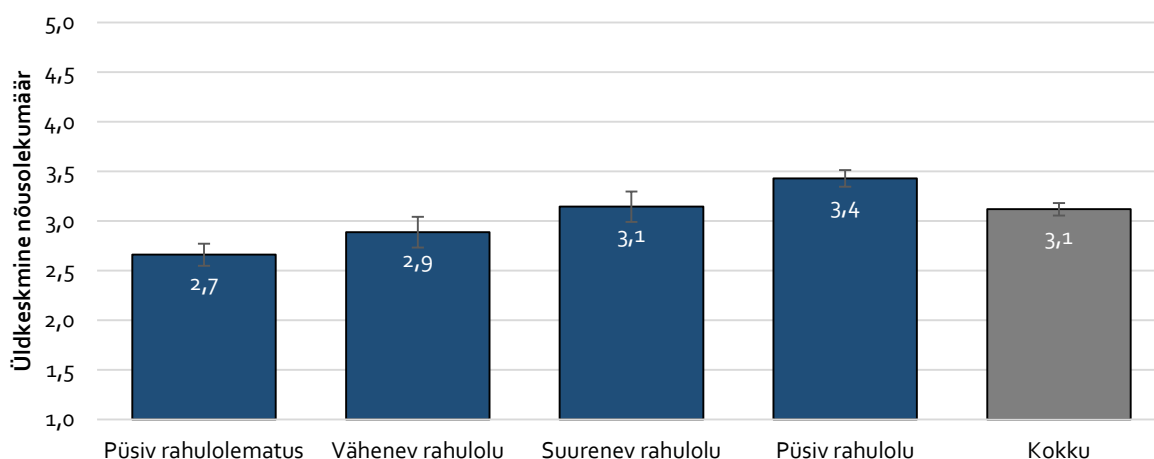
Teenistussuhteid ülematega hinnati selle kaudu, kuivõrd ollakse nõus teatud positiivset laadi väidetega ülemate kohta. Teenistuse keskel küsiti seda vaid osalt ajateenijailt, seetõttu vaatleme ainult teenistuse lõpu andmeid (olenevalt küsimusest 640–650 vastanut). Korrelatsioonseos ajateenistusega rahulolu ja ülemate heade omadustega nõusoleku vahel on positiivne (tabel 5). Tugevam seos ilmneb

nõusolekus väidetega, mille sisuks on ajateenija iseseisvuse tunnustamine, huvi tema heaolu ja mõtete vastu, oskus ülesandeid ajateenijatega jagada. Need on asjaolud, mille kaudu ülem tunnetab ja tunnustab ajateenijat kui isiksust.

Tabel 5. Nõusolekuaste ülemate kohta esitatud väidetega ja ajateenistuse rahulolu teenistuse lõpus: korrelatsioonseos; nõusolekuastme skaala 1-*ei ole üldse nõus*, ..., 5-*olen täiesti nõus*.

	Korrelatsioonikordaja väitega nõusoleku astme ja ajateenistusega rahulolu vahel
Minu üksuse ülemad püstitavad ülesannete andmisel selgeid eesmärgi	0,40
Ülemad minu üksuses on huvitatud minu isiklikust heaolust	0,42
Minu üksuse ülemad delegerivad tööd efektiivselt	0,39
Minu üksuse ülemad tunnustavad head sooritust	0,29
Minu üksuse ülemad hoiduvad korraldusi andes ütlemast, kuidas midagi tegema peaks	0,12
Minu üksuse ülemad on huvitatud sellest, mida ma mingi asja kohta mõtlen ja tunnen	0,36
Alluvatele antakse piisavalt iseseisvust, kui nad oma ülesandeid täidavad	0,35
Alluvatele antakse nende arengu kohta tagasisidet	0,33
Alluvaid julgustatakse tegutsema iseseisvalt, vaatamata sellele, et nad teevad vahel vigu	0,39
Ülemad on kindlad oma alluvate võimes teha oma tööd õigesti	0,33

Kõige rohkem ollakse nõus esimese väitega, mis on ülesannete selgepiirilisuse kohta, nimelt 3,4; ülejäänud keskmised varieeruvad lähedaselt piirides 2,8 kuni 3,2 (lisa tabel 4 nõusolekumäärade keskmiste ja standardhälvete kohta). Nõusolekumäärad on omavahel tugevalt korreleeritud (sisereliaablus ehk omavaheline muutlikkuse koostõla Cronbachi kordaja järgi 91%) ja sel põhjusel kasutame ka nende hinnangute üldkeskmist *kokkuvõtliku nõusolekumäärana* (keskmine 3,1 standardhälve 0,8), pidades meeles, et lõviosa väiteist puudutab arvestamist ajateenija isikuga.

Joonis 4. Keskmise nõusolekumäär ülemate kohta öeldud väidetega olenevalt ajateenistusega rahulolu muutustest; usaldusvahemikud usaldusnivool 95%.

Joonisel 4 on kujutatud keskmist ülemate kohta öeldud väidetega nõusolekumäärade olenevalt sellest, kuidas kujunes rahulolu teenistuse ajal, kas püsivas, tõusvas või langevas joones. Nagu on näha, kalduvad püsiva rahulolu ja suurenenud rahuloluga ajateenijad enim nõustuma esitatud positiivsete

väidetega, ülejäänud vähem. Püsiva rahulolematuse või teenistuse ajal vähenenud rahuloluga ajateenijate rühmad ei eristu teineteisest statistiliselt (usaldusnivoo 95%), ülejäänud kaks rühma aga küll (NB! Jälgi ka tulbale paigutatud usaldusvahemikke kujutavate löikude mittekattuvust püsttelje suunas). Ülemate teenistusalase suhtluse laad ja hoiak ajateenija isiksuse suhtes on kujundanud rahulolutaset ja selle muutusi.

Vastajatelt küsiti ka seda, kuivõrd õiglased ja ausad olid ülemad ajateenija silmis, paludes hinnata erineva astme ülemaid skaalal 1-*mitte kunagi aus ja õiglane* kuni 5-*alati aus ja õiglane*. Hinnete keskmine tase oli teenistuse keskel umbes 3,5-3,6 (standardhälve 1,1-1,2) ja teenistuse lõpus umbes 3,3-3,4 (standardhälve (1,2-1,3)). Hinnangud on keskmiselt kaldu positiivse poole. Ilmneb positiivne korrelatsioonseos rahuloluhinnanguga: mida enam kinnitatakse ülema ausust ja õiglust, seda kõrgem keskmiselt on ka rahuloluhinne (tabel 6). Ajateenistuse lõpus on seos pisut nõrgem kui keskel, mis rõhutab teenistussuhete erilist olulisust ajateenistuse alguspoolel.

Tabel 6. Ülemate õigluse ja aususe hinnangu seos ajateenistuse rahuloluhinnanguga.

Minu ülemad on/olid minu suhtes õiglased ja ausad 1- <i>mitte kunagi</i> , ..., 5- <i>alati</i>	Korrelatsioonikordaja ajateenistusega rahulolu ja väiteta nõusoleku määra vahel	
	ajateenistuse keskel	ajateenistuse lõpus
Jaoülem	0,36	0,22
Rühmavanem	0,44	0,35
Rühmaülem	0,44	0,37
Kompanii veebel	0,40	0,30
Kompanii ülem	0,44	0,35
Väeosa ülem	0,41	0,32

Kuivõrd võiks mõjutada ajateenistuse rahulolu see, mil viisil aidatakse ajateenijat teenistuse vältel esile kerkinud probleemidest üle? Uuringus küsiti, mil määral (*alati*, *peaaegu alati*, *enamasti*, *vahe-tevahel*, *mitte kunagi*) sai ajateenija tuge erinevatelt ajateenistust korraldavatel või toetavatel inimestelt, kuid seejuures ei fikseeritud, mil määral abi vaja läks. Nii peitubki nähtavasti vastuses *mitte kunagi* sotsiaaltöötaja, kaplani, psühholoogi, väeosa ülema variandi puhul ka see, et nende abi ei vajatud (sellise vastuse andis nimetatud abivõimaluste puhul teenistuse keskel umbes 2/3 küsitletuist ja teenistuse lõpus tugevalt üle selle). Ajateenijate usaldusmehe, kompanii veebli ja kompaniiülema puhul on vastuse *mitte kunagi* osa nii teenistuse keskel kui ka lõpus 40-50% vahel; jaoülema, rühmaülema ja rühmavanema puhul umbes viiendik.

Tabelis 7 on näidatud keskmine abikasutusmäär suurema muutlikkusega abikasutuse võimaluste korral (kuna hinnangud sotsiaaltöötaja, kaplani, psühholoogi ja väeosa ülema kohta on ajateenijate löikes suhteliselt ühesugused, siis järgnevas analüüsis neid andmeid ei kasutata) ja lisatud ka seos teenistuse rahuloluga. Toe kasutamise keskmised määrad on suhteliselt madalad, jao- ja rühmaülema puhul veidi kõrgemad. Ka seos ajateenistuse rahuloluhinnanguga on nõrgapoolne (rühmaülema, rühmavanema ja jaoülema puhul veidi tugevam) ning langeb teenistuse lõpus. Sellise põgusa vaate kohaselt toetussuhetele ei saa teha kaugeleulatuvaid järeldusi, kuid siiski võiks pakkuda ka seda tõlgendusversiooni, mis kasvab välja eespool osutatud seosest ajateenistuses saadud oskuste ja isiksuse arengu subjektiivsete hinnangute ning rahulolu vahel – rahulolu ajateenistusega ei määra mitte niivõrd see, kuidas tullakse teenistuses toime (abiga või abita), vaid see, kuivõrd ajateenija tunneb, et tal on tekkinud toimetulekuvõime.

Tabel 7. Ülemate toetuse tundmise keskmine määr ja toetuse määra seos ajateenistuse rahuloluhinnanguga.

Oma teenistusalaste ja isiklike probleemide lahendamises saan tuge <i>1-mitte kunagi, ..., 5-alati</i>	Väitega nõustumise keskmine, sulgudes standardhälve		Korrelatsioonikordaja ajateenistusega rahulolu ja väitega nõusoleku määra vahel	
	ajateenistuse keskel	ajateenistuse lõpus	ajateenistuse keskel	ajateenistuse lõpus
Jaoülemalt	2,6 (1,4)	2,7 (1,4)	0,35	0,22
Rühmavanemalt	2,8 (1,3)	2,8 (1,3)	0,39	0,34
Rühmaülemalt	2,9 (1,4)	2,8 (1,3)	0,41	0,36
Ajateenijate esindusmehelt	2,2 (1,3)	2,0 (1,3)	0,27	0,15
Kompanii veeblilt	2,2 (1,3)	2,2 (1,3)	0,30	0,22
Kompanii ülemalt	2,2 (1,3)	2,2 (1,3)	0,31	0,26

Eesti Kaitseväge maine ja ajateenistusega rahulolu

Niihästi ajateenistuse alguses, keskel kui ka lõpus tuli ajateenijatel hinnata, kuivõrd nad tunnistavad kaitseväge teatud „plussse“ – positiivse sisuga väiteid kaitseväge kohta. Need puudutasid ühelt poolt kaitseväge kui organisatsiooni, ja teiselt poolt antava väljaõppe kvaliteeti: *Kuivõrd nõustute väitega, et Eesti Kaitsevägi ... on ühiskonnas lugupidatud organisatsioon, ... on distsiplineeritud, ... annab eluks vajalikke oskusi, ... annab hea sõjalise väljaõppe, ... on kaasaegne organisatsioon, ... on uuendustele avatud, ... annab võimalused karjääriks, ... on konkurentsivõimeline tööandja, ... on tehniliselt hästi varustatud, ... on kõrgel professionaalsel tasemel isikkoosseisuga, ... on erinevaid arvamusi arvestav (demokraatlik).* Vastuseid vaatleme viiepunktilisel skaalal 1-*ei ole üldse nõus*, ..., 5-*olen täiesti nõus*.

Lisa tabelis 4 on esitatud loetletud üksikhinnangute keskmised ja standardhälbed. Näeme, et domineerib nõusolek esitatud väidetega, kusjuures teenistuse vältel nõusolek pisut kahaneb. Enamus keskmisi ületab 3 piiri, suur osa ka 3,5 piiri. Kõige vähem ollakse nõus väitega, et kaitsevägi on tehniliselt hästi varustatud.

Kaitseväge erinevatele aspektidele antud positiivsed hinnangud on tugevalt omavahel positiivselt korreleeritud, mis annab statistilise aluse need hinnangud omavahel liita. Nimetame sel teel saadud liitunnuse üldkeskmise nõustumismäära kokkuleppeliselt *Kaitseväge mainemääraks*. Ajateenistuse alguses, keskel ja lõpus on üldkeskmised nõustumismäärad vastavalt 3,6 (standardhälve 0,7); 3,4 (0,8) ja 3,2 (0,8) – seega kerges languses. Et eri uurimisetappide erisugused keskmised ei segaks võrdlusi, viime maine määrad ühesugusele standardiseeritud skaalale, millel keskmine on 0 ja standardhälve (mastaap) on 1.

Hea arvamus kaitseväest võib olla üks tegureist, mis toob kutsealuseid ajateenistusse vabatahtlikult, mitte kutse kaudu. Meie uurimuses on kasutusel ajateenijate teenistusse tuleku neljarühmaline tüpoloogia (vt Kasearu ja Truusa artikkel käesolevas aruandes).

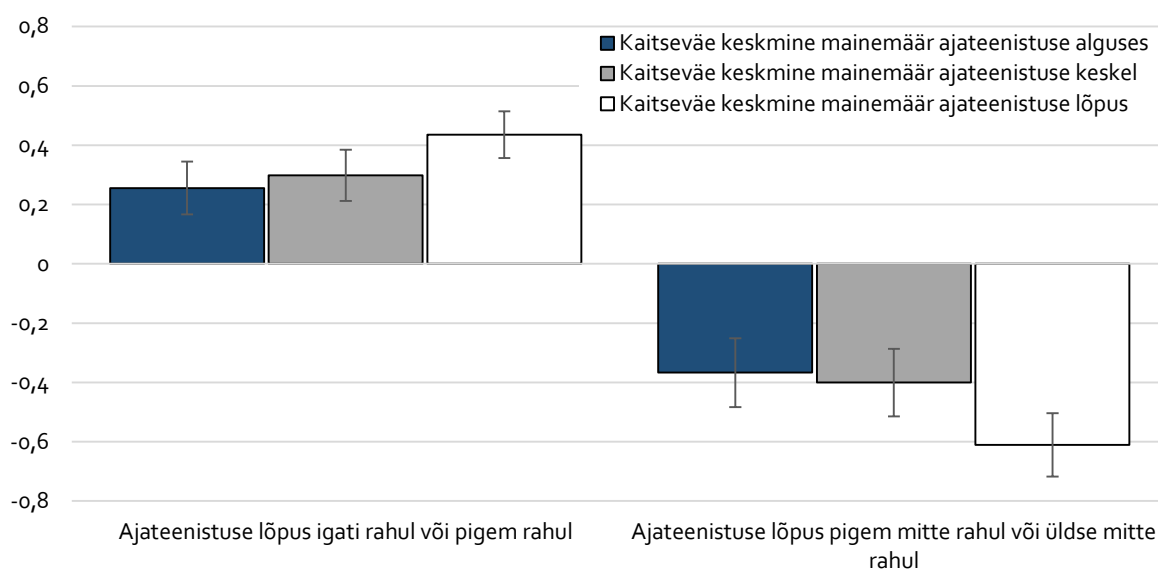
Kaitseväge maine määr meie indikaatori võtmes on vabatahtlikel keskmiselt kõrgem kui kutse alusel tulijail, seejuures „kutse ootajad“ ei eristu statistiliselt „aktiivsetest“. Tabelis 8 on osutatud kaitsevärke tuleku tüübist sõltuvalt protsentuaalne osakaal ka nendele, kes on igati rahul või pigem rahul ajateenistusega. Rahulolu diferentseerub kaitsevärke tuleku tüübi poolest statistiliselt kõrge usaldusväarsusega. Vabatahtlikult tulijate seas, eriti „aktiivsete“ vabatahtlike seas on rahulolu märgatavalt kõrgem kui kutse alusel tulijate seas. Seda näitavad nii keskmised (vastavalt 4,0 ja 3,4-3,6 skaalal 1 kuni 5) kui ka rahulolijate protsentuaalne osakaal (ligikaudu 80% ja 50%). Seega märkame „kooslust“: aprioorne kõrge maine – oma otsus kaitsevärke tulekuks – hilisem rahulolu ajateenistusega.

See viib mõttele, et kaitseväge hea maine võib olla nii ajateenistuse rahulolu mõjutegur kui ka tulemus.

Tabel 8. Kaitsevække tuleku vabatahtlikkuse tüübid, kaitseväge maine ja rahulolu ajateenistusega.

	Kaitseväge keskmine mainemäär ajateenistuse alguses, sulgudes standardhälve	Vastajate osakaal, kes on ajateenistusega igati rahul või pigem rahul, %	
		Ajateenistuse keskel	Ajateenistuse lõpus
Aktiivsed vabatahtlikud	4,0 (0,6)	81	80
Kohustuse ajastajad	3,6 (0,6)	56	52
Kutse ootajad	4,0 (0,7)	84	72
Vastumeelsed seaduse-täitjad	3,4 (0,7)	52	47
Kokku	3,6 (0,7)	62	57

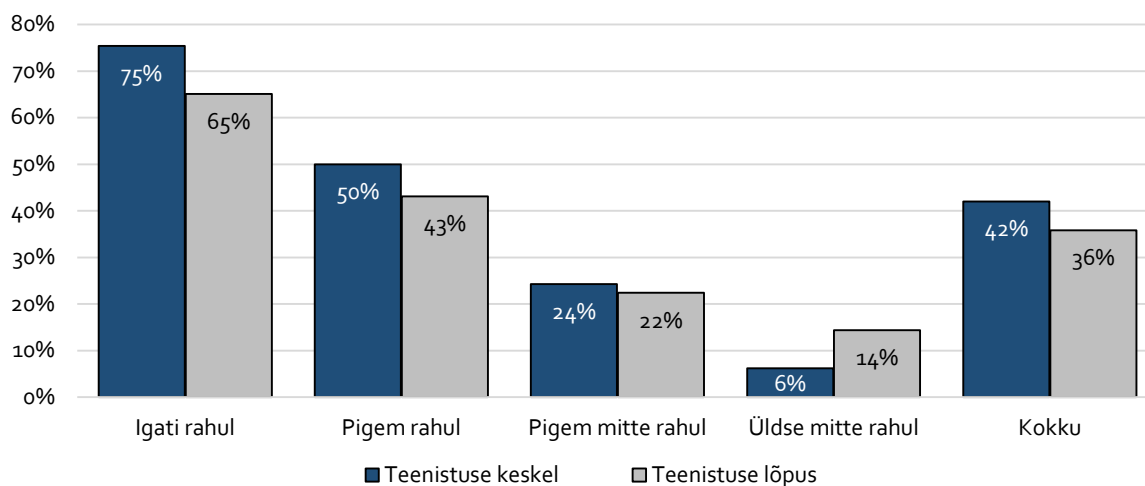
Vaatleme järgnevalt, kuidas muutub kaitseväge mainemäär ajateenistuse käigus, eristades teenistusega rahulolijaid ja rahulolematuid. Mainemäära vaatleme suhteliselt, võttes nullpunktiks keskmise vastaval uuringuetapil, mille suhtes peamegi arvet ühe või teise rühma puhul. Joonisel 5 on esile toodud keskmine mainemäär olenevalt rahulolust ajateenistuse lõpus.

Joonis 5. Kaitseväge keskmise mainemäära muutused olenevalt rahulolust ajateenistuse lõpus.

Selge esmamulje on, et kaitseväge suhteline mainehinnang paraneb ajateenistusega rahule jääjail ja halveneb neil, kes ei jäänud rahule. Samuti on keskmine mainemäär ajateenistuse algul teenistusega rahulejääjail selgelt plusspoolel ja rahulolematutel miinuspoolel. Teenistusse astudes teada olevad kaitseväge plussid teisenevad ajateenistuse käigus ajateenistuse plussideks ja rahuloluks ajateenistusega. Ring jätkub ja suurem rahulolu ajateenistusega kasvatab kaitseväge mainet erinevalt rahulolematusest, mis seda suhtelisel skaalal kahandab. Seega teenib ajateenistusega rahulolu saavutamine ka kaitseväge mainekujunduse eesmärgi. Ajateenistuse tegelikud tulemid ilmnevad muidugi mõista aja jooksul, tsiviilellu naastes, mille uurimine väärib kindlasti ka äsjust mõttekäiku.

Vaatleme lõpuks, kuidas kajastub ajateenistusega rahulolu suhtumises tegevteenistusse. Küsimusele *Kuidas Te suhtute teenistusse tegevväelasena?* vastas ajateenistuse algul 13% nõusoleku või tõenäose nõusolekuga tulla, 33% variandiga kaaluda seda olenevalt tingimustest, 30% ei kaaluks sellist võimalust ja 25% kindlasti ei tuleks.

Joonis 6. Vastajate osakaal, %, kes oleksid kindlasti nõus, tõenäoselt nõus või kaaluksid tingimustest olenevalt võimalust tulla tegevteenistusse, olenevalt rahulolust.

Jooniselt 6 näeme, et võrreldes algusega on teenistuse keskel vähenenud nende osa, kes tuleksid tegevteenistusse või vähemalt kaaluksid seda võimalust. Tähelepanväärt on niisuguste ajateenijate osa selge sõltuvus ajateenistusega rahulolust – potentsiaalsete tegevteenistusse tulijate osakaalude suhe on mitmekordne, kui võrrelda rahulolijaid ja rahulolematuid. See, et nõusolijate või potentsiaalsete nõusolijate osa on kahanenud teenistuse lõpuks võrreldes teenistuse keskel saadud hinnangutega, tuleb nähtavasti suurenenud asjatundlikkusest kaitsevälase elu suhtes ja samuti teenistuse lõpus käegakatsutavast võimalusest naasta tavaellu. Kuidas arenevad mõtted edasi tsiviilolukorras, seda meie andmetest ei näe.

Kokkuvõte

Käesolevas artiklis vaatlesime ajateenijate rahulolu teenistusega ning selle muutumist ajateenistuse käigus. Samuti püüdsime selgitada, kuidas on üldine teenistusega rahulolu seotud ajateenistuses omandatud teadmiste ja oskustega, teenistusala suhete iseloomuga, kaitseväge mainega ning ajateenistusse astumise viisi ja motiividega. Analüüsi kokkuvõttena võib sõnastada järgmised järeldused:

- ajateenistujate seas on selged vahed teenistusega rahulolu poolest, kusjuures rahulolu pigem säilib kui muutub, kui võrrelda teenistuse kestmist ja lõppu. Seega on ajateenistuse esimene pool määrava tähendusega
- ajateenistuse sisukus on rahulolu määrav tähtis tegur. Ajateenistusest oodatakse nii sõjalise väljaõppe saamist kui oskuste ja kogemuste kasvu, mis oleksid tavaelus toeks
- kui ajateenistus kulgeb ajateenijat kui isiksust arvestaval, toetaval ja arendaval viisil ning ajateenija-poolset panust väärtustades, siis on rahulolu ajateenistusega suurem
- kaitseväge maine on lähtepunkt ajateenistusse suhtumisel, ja ajateenistusega rahulolust ole-neb omakorda kaitseväge maine tõus või langus
- ajateenistusega rahule jäädes on tegevteenistusse tulek tõenäosem kui rahulolematuse korral
- ajateenijate rahuloluhinnangud ei ole madalad, kuid ajateenistusele järgneb tsiviilelu, milles siinkäsitletud hoiakud võivad muutuda. Reservi arvatute tegelik suhe kaitseväega võib vä-gagi erineda ajateenistujate järgi joonistatud pildist, mistõttu ajateenijate analüüsi peaks kor-dusuuringuna täiendama reservväe hoiakute analüüs

Lisa

Tabel 1. Rahulolu üksik hinnangute kokkuvõtlikud mõõdikud peakomponentide meetodil; tabelis on esitatud korrelatsioonikordajad mõõdikute ja ajateenijate antud üksik hinnangute vahel.

Rahulolu ...	Ajateenistuse keskel			Ajateenistuse lõpus		
	1	2	3	1	2	3
... väljaõppega	0,40	0,60	0,25	0,46	0,47	0,37
... elamistingimustega	0,77	0,37	0,16	0,77	0,26	0,21
... toitlustamisega	0,83	0,13	0,17	0,84	-0,01	0,17
... meditsiiniabiga	0,54	0,14	0,50	0,59	0,35	0,20
... sportimisvõimalustega	0,10	0,18	0,90	0,26	0,13	0,82
... ajateenijate vaheliste suhetega	0,03	0,81	0,22	0,13	0,86	0,09
... suhetega ülemustega	0,35	0,76	0,14	0,20	0,76	0,33
... vaba aja veetmise võimalustega	0,33	0,34	0,62	0,19	0,28	0,82
Kirjeldusmäär, %	25	24	20	25	23	21
Kokkuleppeline nimetus	Rahulolu olmega	Rahulolu väljaõppe ja teenistus-suhetega	Rahulolu puhke-ajaga	Rahulolu olmega	Rahulolu väljaõppe ja teenistus-suhetega	Rahulolu puhke-ajaga

Tabel 2. Soovitavad ja ajateenistuses saadud oskused.

	Eesti keele oskus	Ellu-jäämis-oskused	Planeerimis-oskused	Medit-siini-koo-litus	Juhtimis-oskused	Autosõidu-oskus	IT-oskused
<i>Milliseid erioskusi ajateenistuses loodate omandada? Vastused ajateenistuse alguses</i>							
Seda kindlasti, %	43,4	59	47,3	36,7	39,7	34,5	14,4
Ka seda, %	41,1	34,6	41,7	49,7	40,4	30,5	32,6
Seda mitte, %	15,5	6,4	11,1	13,6	19,9	35	53,1
<i>Milliseid erioskusi Te olete ajateenistuses omandanud? Vastused ajateenistuse keskel</i>							
Seda kindlasti, %	24,5	32,2	29,9	36,6	30,1	19,7	3,8
Ka seda, %	14,6	47,6	45,5	50,4	40,9	13,7	7,7
Seda mitte, %	60,9	20,2	24,6	13	29	66,6	88,6
<i>Milliseid erioskusi Te olete ajateenistuses omandanud? Vastused ajateenistuse lõpus</i>							
Seda kindlasti, %	20,1	30,3	32,3	36,8	30,7	20,6	4,1
Ka seda, %	17	51,3	45,3	49,6	38,7	18,5	10,7
Seda mitte, %	62,8	18,4	22,4	13,5	30,6	60,9	85,2

Tabel 3. Keskmine nõusolekuaste ülemaid iseloomustavate väidetega ajateenistuse lõpus; skaala 1-*ei ole üldse nõus*, ..., 5-*olen täiesti nõus*.

	Vastanute arv	Keskmine	Standardhälve
Minu üksuse ülemad püstitavad ülesannete andmisel selgeid eesmärgid	655	3,4	1,04
Ülemad minu üksuses on huvitatud minu isiklikust heaolust	651	2,9	1,12
Minu üksuse ülemad delegerivad tööd efektiivselt	650	3,1	1,05
Minu üksuse ülemad tunnustavad head sooritust	651	3,3	1,07
Minu üksuse ülemad hoiduvad korraldusi andes ütle-mast, kuidas midagi tegema peaks	652	3,1	0,95
Minu üksuse ülemad on huvitatud sellest, mida ma mingi asja kohta mõtlen ja tunnen	657	2,8	1,15
Alluvatele antakse piisavalt iseseisvust, kui nad oma üle-sandeid täidavad	654	3,2	1,05
Alluvatele antakse nende arengu kohta tagasisidet	653	3,2	1,12
Alluvaid julgustatakse tegutsema iseseisvalt, vaatamata sellele, et nad teevad vahel vigu	645	3,2	1,13
Ülemad on kindlad oma alluvate võimes teha oma tööd õigesti	647	3,1	1,08

Tabel 4. Keskmine nõusolekuaste kaitseväge kohta käivate väidetega; skaala 1- *ei ole üldse nõus*, ..., 5-*olen täiesti nõus*.

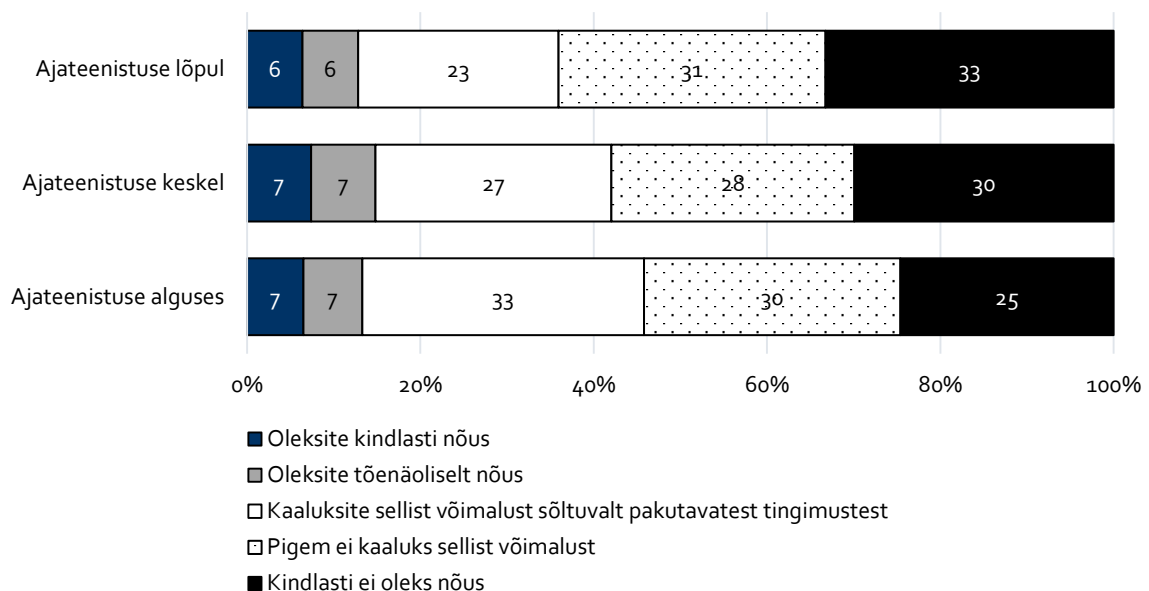
<i>Eesti Kaitsevägi ...</i>	Keskmine ajateenis-tuse alguses, sulgu-des standardhälve	Keskmine ajateenis-tuse keskel, sulgu-des standardhälve	Keskmine ajateenis-tuse keskel, sulgu-des standardhälve
... on lugupeetud organisatsioon	3,8 (0,9)	3,7 (1,0)	3,5 (1,0)
... on distsiplineeritud	4,0 (0,8)	3,8 (0,9)	3,4 (1,0)
... annab eluks vajalikke oskusi	4,0 (0,9)	3,6 (1,0)	3,5 (1,1)
... annab hea sõjalise väljaõppe	4,1 (0,8)	3,8 (0,9)	3,6 (1,0)
... on kaasaegne organisatsioon	3,6 (1,1)	3,2 (1,1)	3,1 (1,1)
... on uuendustele avatud	3,5 (1,1)	3,3 (1,1)	3,1 (1,1)
... annab võimalused karjääriks	3,8 (1,0)	3,8 (1,0)	3,7 (1,0)
... on konkurentsivõimeline tööandja	3,4 (1,0)	3,5 (1,1)	3,3 (1,1)
... on tehniliselt hästi varustatud	3,1 (1,1)	2,9 (1,1)	2,7 (1,1)
... on professionaalse isikkoosseisuga	3,5 (1,0)	3,3 (1,0)	3,0 (1,1)
... on erinevaid arvamusi salliv, demokraatlik	3,0 (1,1)	3,0 (1,1)	2,7 (1,1)

Ajateenijate huvi tegevteenistuses osalemise suhtes

LIINA-MAI TOODING

SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituut

Ajateenijate huvi kaitsevää tegevteenistusse tuleku vastu on pigem tagasihoidlik kui valdav. Joonisel 1 on näidatud hoiak tegevteenistuse kui tulevase elukutse suhtes nende ajateenijate andmeil, keda analüüsisime kõigis kolmes küsitlusvoorus: ajateenistuse alguses, kestel ja lõpus (750 ajateenijat, praktiliselt kõik noormehed). Vastused anti viieastmelisel skaalal, mis mõõtis nõusolekut tegevteenistusse tulekuks.

Joonis 1. Hoiak tegevteenistusse astumise suhtes ajateenistuse eri etappidel.

Hoiakud tegevteenistusse astumise suhtes on ajateenistuse kestel jaotuse poolest üldises plaanis suhteliselt püsivad, kuid üldkokkuvõttes on märgata väikest huvi langust: kui alguses väljendas nõusolekut tulekuks või valmidust seda kaaluda 47% küsitletuist, st ligikaudu iga teine, siis lõpus 35%, st ligikaudu iga kolmas (muutus on statistiliselt oluline veaga alla 1%). Vähenes peamiselt nende ajateenijate osakaal, kes olid valmis kaaluma võimalust olenevalt pakutavatest tingimustest: 33% kahanes 23% tasemele. Umbes samavõrd suurenes nende osa, kelle *ei* on kindel: alguses 25% ja lõpus 33%.

Püüame allpool iseloomustada ühe või teise hoiakuga ajateenijate rühmi ja analüüsida, kelle hoiak jäi ajateenistuse vältel püsima, kellel muutus, ning mis võisid olla hoiakute muutumise või püsimise põhjused. Et saada kompaktsemaid järeldusi, käsitleme allpool ajateenijate vastuseid enamjaolt kahel tasemel: positiivne hoiak (*kindlasti nõus*, *tõenäoliselt nõus*, *kaaluks võimalust*) ja negatiivne hoiak (*pigem ei kaaluks võimalust*, *kindlasti ei oleks nõus*). Ajateenistuse alguses oli positiivne hoiak 47%, ajateenistuse keskel 41% ja ajateenistuse lõpus 35% küsitletuist. Enamjaolt piirdume ajateenistuse alguse ja lõpu andmetega (vastuste osalise puudumise tõttu 587 ajateenija andmed). Ajateenistuse alguse ja lõpu arvamusi ühendades tekib neli järgmist hoiakute rühma:

- *püsivalt positiivne hoiak* – ajateenijad on nii teenistuse alguses kui ka lõpus nõus tegevteenistusse tulema, tõenäoliselt nõus tulema või nõus kaaluma tegevteenistusse astumise võimalust, 154 ajateenijat – 26%
- *positiivseks muutunud hoiak* – teenistuse alguses kas ei ole nõus tulema või mitte kaaluma tegevteenistusse astumise võimalust; teenistuse lõpus on kas nõus, tõenäoliselt nõus või nõus tulema või kaaluma selle võimalust, 59 ajateenijat – 10%
- *negatiivseks muutunud hoiak* – teenistuse alguses kas nõus tulema, tõenäoliselt nõus tulema või nõus kaaluma selle võimalust; teenistuse lõpus kas ei ole nõus tulema või ka mitte kaaluma selle võimalust, 115 ajateenijat – 20%
- *püsivalt negatiivne hoiak* – nii alguses kui ka lõpus ei ole nõus tulema või ka mitte kaaluma selle võimalust, 259 ajateenijat – 44%

Andmeist selgub, et alguses positiivse hoiakuga ajateenija on 57% tõenäosusega seda ka lõpus. Alguses negatiivse hoiakuga ajateenija on tõenäosusega 81% seda ka lõpus. Ajateenistuse lõpus positiivse hoiakuga ajateenijaist 72% oli seda ka algul ja lõpus negatiivse hoiakuga ajateenijaist 69% oli seda ka alguses. Seega on ajateenistuse käigus võimalik pigem huvi säilitada kui tekitada, sest mittepositiivne hoiak on stabiilsem kui positiivne hoiak. See tähendab aga ka seda, et tegevteenistusest huvitatuse olulised tegurid tulenevad ajateenija elukäigust ja üldisematest hoiakutest ajateenistuse-eelsel eluperioodil.

Ajateenistusse tulijate *vanus* varieerub vahemikus 18-aastased kuni kahekümnendate eluaastate keskpaigani. Korrelatsioon vanuse ja tegevteenistuse soovi vahel on nõrk (korrelatsioonikordaja 0,13-0,14 nii alguses kui lõpus, kasutatud esialgset, detailset hoiakuskaalat) ja peegeldab vanemaealiste pisut leigemat huvi kui nooremaealistel tegevteenistuse suhtes. Kui 19-aastastest on positiivse hoiakuga alguses ja lõpus vastavalt 50% ja 43%, siis 23-aastastest vastavalt 33% ja 31%.

Peamise koduse keele alusel ilmneb nõrk erinevus: kui eestikeelsetest kodudest pärinevate ajateenijate seas on positiivne hoiak tegevteenistuse suhtes alguses ja lõpus vastavalt 45% ja 34%, siis venekeelsetest kodudest tulijate seas (neid on vaadeldavas andmeosas ainult 100 ringis) vastavalt 51% ja 47%. Püsiv positiivne hoiak on venekeelsetest kodudest tulijate puhul pisut sagedasem kui eestikeelsete kodude korral, püsiv negatiivne hoiak, vastupidi, pisut sagedasem eestikeelsetest kodudest pärit küsitlertulil. Tugevate järelduste tegemiseks on siin andmeid vähe.

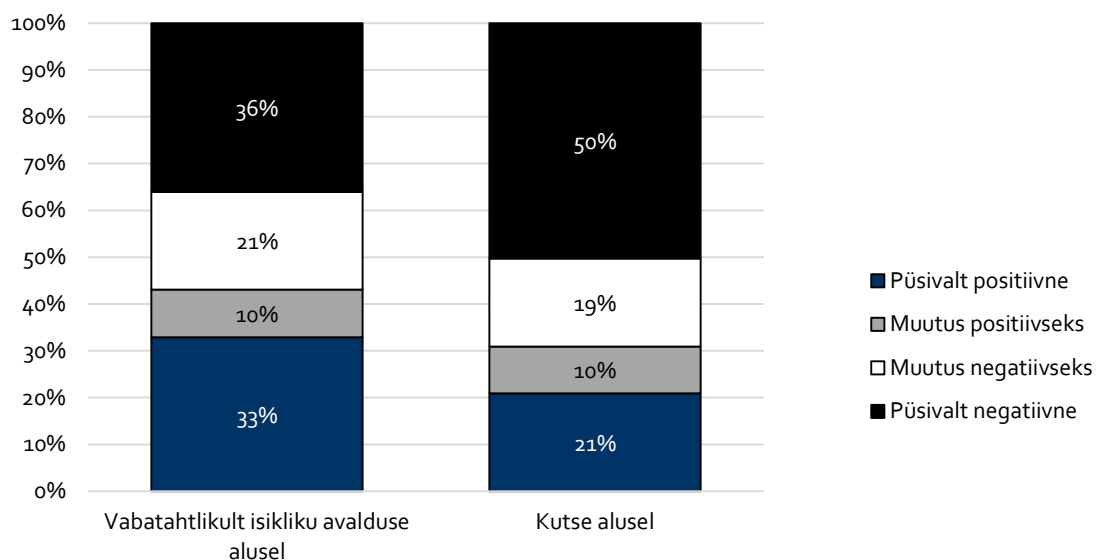
Elukoha poolest vaatleme kaht tüüpi elukohti - suurem linn (Tartu, Tallinn, maakonnakeskus) ja muud elukohad (väikelinn, asula, alev, külakoht), mille vahel küsitlertulid jaotuvad enam-vähem pooleks. Positiivne hoiak tegevteenistuse suhtes erineb elukoha poolest statistiliselt oluliselt nii alguses kui lõpus, kusjuures „väiksematest“ kohtadest tulijate hoiak on sagedamini positiivne kui suurematest linnadest tulijail. Protsentuaalselt väljendades: ajateenistuse alguses ja lõpus on positiivse hoiakuga ajateenijaid suurematest linnadest tulijate seas vastavalt 40% ja 31%, väiksematest kohtadest tulijate seas vastavalt 51% ja 41%. Püsivalt positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes on viiendik suurematest linnadest ja kolmandik väiksematest kohtadest tulnuid. Püsivalt negatiivse hoiakuga on pool suurematest linnadest tulnutest ja 39% väiksematest kohtadest tulnutest.

Selleks, et analüüsida mil määral loodetakse tegevteenistusest leevendust majanduslikule olukorrale, on vaja lisaandmeid. Hinnang praegusele leibkonna toimetulekule vaadelduna seoses tegevteenistuse perspektiiviga viitab, et tegevteenistuse suhtes püsivalt negatiivse hoiaku korral väidetakse pigem suhteliselt lähedat toimetulekut, mitte aga toimetulekuraskusi.

Töökoht ja ka majanduslik toimetulek seonduvad *haridustasemega*. Kõrgharidusega vastajaid oli andmestikus vähe (50 ringis) ja nendest 70% on püsivalt negatiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes.

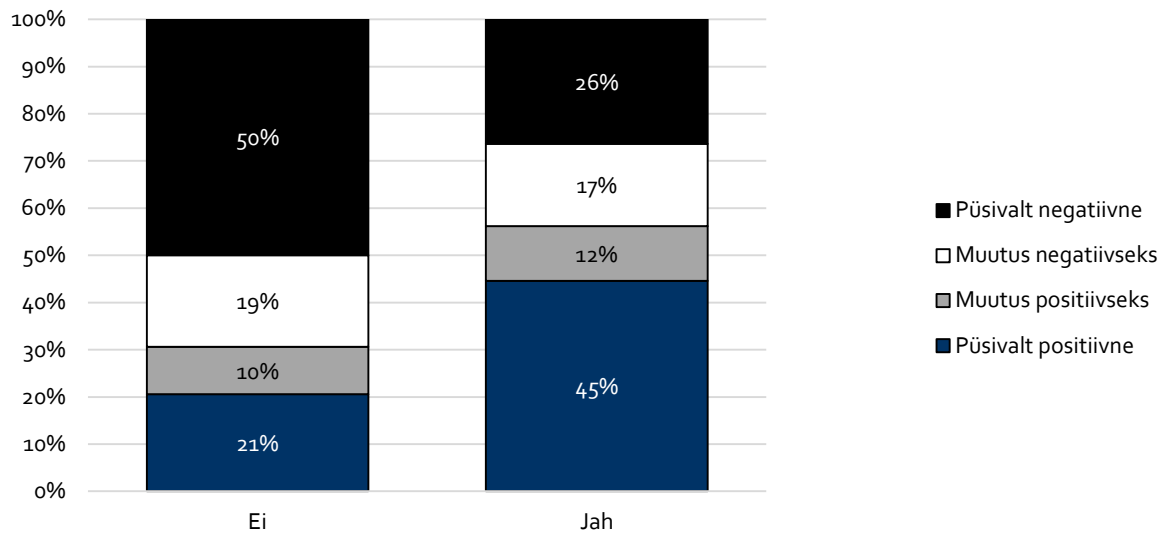
Põhi- või põhihariduse-kutseharidusega küsitletud (110 ringis) jagunevad umbes kolmeks: kolmandik püsivalt positiivse hoiakuga, kolmandik muudab hoiakut ajateenistuse jooksul ja kolmandik on püsivalt negatiivne. Kesk- või keskeriharidusega inimeste seas on püsiv positiivne hoiak igal neljandal (26%), ja püsiv negatiivne hoiak 43% puhul. Selles haridusrühmas on kolmandiku jagu neid, kelle hoiak ajateenistuses muutub, seejuures negatiivseks – suhtes 2:1. Ajateenistuse alguses on põhihariduse rühmast positiivse hoiakuga 56%, keskkhariduse rühmast 45% ja kõrghariduse väikesest rühmast 25%; ajateenistuse lõpus vastavalt 44%, 36% ja 15%. Niisiis, haridustaseme lõikes erinevad nii hoiakud kui ka hoiakute muutused.

Ajateenistusse tuleku viis diferentseerib hoiakuid tegevteenistuse suhtes. Andmeist nähtub, et tegevteenistuse suhtes positiivse hoiakuga ajateenijate seas on iga kutse alusel ajateenistusse tulija kohta isikliku avalduse alusel tulijaid 1,7-1,8 korda rohkem kui negatiivse hoiakuga ajateenijate seas, ja seda nii ajateenistuse alguses kui lõpus. Nii on vabatahtlikult tulnute seas 54% ja kutse alusel tulijate seas 43% eelneva positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes. Ajateenistusest lahkudes on need arvud vastavalt 43% ja 31%. Joonisel 2 on kujutatud ajateenistuse lõpu hoiakute osakaal ja muutus ajateenistuse eelse hoiaku suhtes. Püsivalt negatiivse hoiakuga isikute osa on „vabatahtlike“ seas märgatavalt väiksem kui kutse alusel tulijate seas, kuid hoiaku negatiivseks muutunute osa ei ole väiksem. See viitab võib-olla vabatahtlike suurematele ootustele ajateenistusse tulles, mis ei täitunud.

Joonis 2. Hoiak tegevteenistuse suhtes olenevalt ajateenistusse tuleku viisist.

Valik vabatahtlikult avalduse ja kutse alusel tuleku vahel ei ole nähtus omaette, vaid see teostub paljude tegurite toel ja peegeldab kokkuvõtlikult hoiakut kaitseväge suhtes (vt Kasearu ja Truusa artikkel käesolevas aruandes). Oluline tegur võiks olla varasem kokkupuude kaitseküsimustega tegelevate ja kaitsetahet kujundavate tsiviiltegevustega (kaitseliit, selle noorteorganisatsioonid, laagrid, koolitused jne). Joonisel 3 on näidatud hoiakute muutus olenevalt varasematest kokkupuudetest kaitseliidu ürituste jt analoogiliste tegevustega. Tähelepanuväärne on püsivalt positiivse hoiakuga ajateenijate suur osakaal, mis tähendab kindlat jäämist ajateenistuse alguse seisukoha juurde.

Joonis 3. Hoiak tegevteenistuse suhtes olenevalt varasemast kokkupuutest kaitsealaste tegevustega.

Vaatleme kokkuvõtlikult ka muude *kaitseküsimuste alaste hoiakute* seost hoiakuga tegevteenistuse suhtes. Jutt ei ole põhjuslikest seostest, vaid arvamuste kokkukuuluvusest.

Tabelis 1 on osutatud „keskmine vastus“ mitmetele Eesti kaitsevõimet, kaitsealast ja kahtlemata kaudselte tegevteenistust puutuvatele küsimustele olenevalt hoiakust tegevteenistuse suhtes. Selgelt statistiline erinevus veaga alla 1% ilmneb püsivalt positiivse ja püsivalt negatiivse hoiaku rühma vahel, üleminekurühmade arvamused eristuvad - eeskätt väikesearvulisuse tõttu - keskmiselt neist kahest ja omavahel eri küsimuste puhul erimoodi. Püsivalt positiivse ja positiivseks muutunud hoiaku korral tegevteenistuse suhtes peetakse ohtu Eestile märgatavalt suuremaks kui püsivalt negatiivse hoiaku korral. Eesti on negatiivsema hoiakuga ajateenijate arvates keskmiselt halvemini kaitstav kui püsivalt positiivse hoiaku korral ja seda nii ajateenistuse alguse kui lõpu vastuste põhjal.

Välissmissioonide olulisuse hinnangud on rühmade lõikes lähedasemad, kuid siiski on märgata madalamaid hinnanguid negatiivsema hoiaku puhul. Arvamus ajateenistuse vajalikkuse kohta on lahknev tegevteenistusse positiivse ja negatiivse hoiaku korral – kaldub vastavalt vajalikkuse ja mittevajalikkuse poole. Arvamus oma võimete ja oskuste piisavusest Eesti kaitsmisel on positiivse hoiaku (või ajateenistuses positiivseks muutunud hoiaku korral) parem kui stabiilselt negatiivse hoiaku korral.

Viimane nimetatud asjaoludest – võimete enesehinnang – ja selle madalam keskmine tase, tegevteenistust oma eluplaanidest välistades, viis mõttele puudutada põgusalt ka kõnealuse nelja rühma *füüsilise oleku* ja saavutuste andmeid. Näib, et tegevteenistuse eitamisega kaasneb oma füüsilise seisundi madalam hinnang ja ka natuke halvemad füüsiliste katsete tulemused. Kumb on põhjus ja kumb tagajärg? Kas hoiak tingib tagasihoidlikuma füüsilise vormi (ei pinguta selle parandamise nimel) või vastupidi; kas võimete enesehinnang piirab valikuid seoses tegevteenistusega? Kellel on üks ning kellel teine variant, sellele tuleb vastust veel täiendavalt otsida. Siinkohal nimetame vaid mõned arvud.

Subjektiivse tervise poolest peab ajateenistuse alguses 73% püsiva positiivse hoiakuga ajateenijaid oma tervist heaks või väga heaks, aga püsiva negatiivse hoiaku puhul antakse selline hinnang 59% ulatuses. Teenistuse lõpus on need osakaalud 79% (tõusnud) ja 66% (ka tõusnud). Sama muster kordub oma füüsilise võimekuse enesehinnangus: see on ajateenistuse alguses väga hea või hea püsivalt positiivse hinnangu rühmas 45% ja püsivalt negatiivse hoiaku rühmas 33% korral ja

ajateenistuse lõpus vastavalt 57% ja 39% korral (jälle tõus). Üldfüüsiliste testide andmeis (jooks, istesse tõus, kätekõverdused) jäi silma stabiilselt negatiivse rühma allajäämine teistele rühmadele.

Tabel 1. Keskmise hinnang kaitseküsimustes, olenevalt hoiakust tegevteenistuse suhtes.

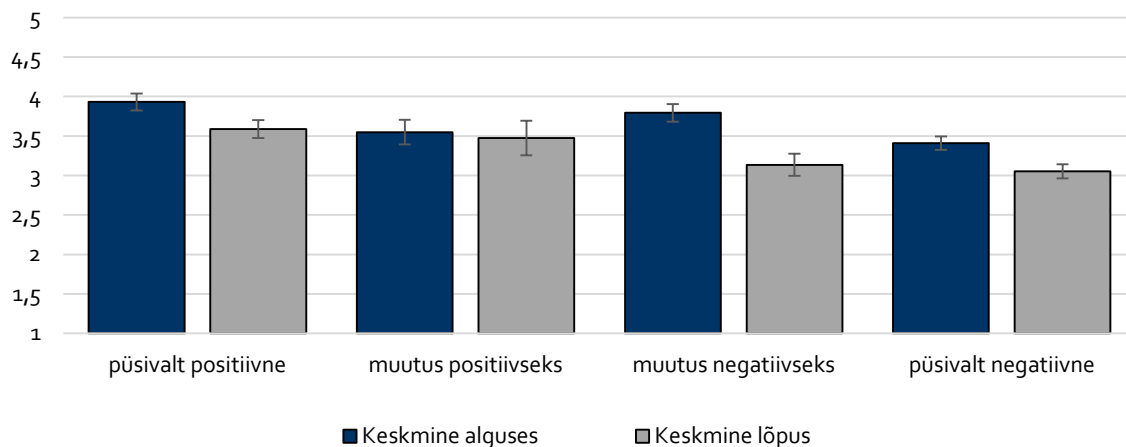
Hoiak tegevteenistuse suhtes ...	... püsivalt positiivne	... muutus positiivseks	... muutus negatiivseks	... püsivalt negatiivne
Ajateenistuse alguses				
Kui suur on Teie arvates võimalus, et Eesti peab lähima 10 aasta jooksul oma territooriumi sõjaliselt kaitsma? 1- väga väike, ..., 5- väga suur	3,01	2,97	2,87	2,55
Kuivõrd oluline on Teie hinnangul Eesti julgeoleku jaoks meie sõjaliste üksuste osalemine välismissioonidel? 1- ei ole üldse oluline, ..., 4- väga oluline	3,03	2,81	2,99	2,70
Kas Teie arvates oleks võõrriigi relvastatud kallaletungi korral võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste abi saabumiseni? 1-kindlasti mitte, ..., 4-kindlasti oleks	2,77	2,55	2,65	2,37
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks? 1 – täiesti mittevajalik, ..., 4 – kindlasti vajalik	3,26	2,88	3,13	2,54
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks? 1 – täiesti mittevajalik, ..., 4 – kindlasti vajalik	3,24	2,79	3,05	2,46
Ajateenistuse lõpus				
Kuivõrd oluline on Teie hinnangul Eesti julgeoleku jaoks meie sõjaliste üksuste osalemine välismissioonidel? 1- ei ole üldse oluline, ..., 4- väga oluline	3,06	2,98	2,77	2,74
Kas Teie arvates oleks võõrriigi relvastatud kallaletungi korral võimalik Eestit kaitsta kuni liitlaste abi saabumiseni? 1-kindlasti mitte, ..., 4-kindlasti oleks	2,81	2,59	2,39	2,36
Kui Eestile tungitaks kallale, kas usute, et Teie võimed ja oskused on piisavad, et kaitsetegevuses osaleda? 1-kindlasti mitte, ..., 4-kindlasti oleks	2,95	2,93	2,64	2,43
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist Eesti riigi julgeoleku jaoks? 1 – täiesti mittevajalik, ..., 4 – kindlasti vajalik	3,21	3,00	2,84	2,64
Kuivõrd vajalikuks Te peate ajateenistuse läbimist isikliku arengu jaoks? 1 – täiesti mittevajalik, ..., 4 – kindlasti vajalik	3,10	2,88	2,54	2,28

Ajateenistus on esimene pikaajalisem kokkupuude keskkonnaga, mille taolises kulgeb ka tegevteenistus. Seepärast huvitas meid, kuidas on omavahel seotud tegevteenistuse hoiak ja *kartus ajateenistuse ees*. Uurisime, kuivõrd kinnitavad ajateenijad hirmu eri liiki raskuste ees, mis seonduvad ajateenistuses olekuga: raske on taasalustada õpinguid, ebapiisav kehaline ettevalmistus ja füüsilise vorm, uue olukorraga kaasnev vaimne pinge, raske on naasta endisele töökohale/õpingutele, mure, et lähedastel võib tekkida majanduslikke raskusi, eemalolek lähedastest inimestest on raske, keeruline on loobuda hobidest, puudus vaba aja veetmise võimalustest. Kasutasime nende tunnuste keskmist skaalal 1 kuni 4 ja korreleerisime sellist kokkuvõtlikku näitajat tegevteenistuse suhtes avaldatud hoiakuga (esialgne detailne viieastmeline skaala). Korrelatsioonikordajad vastavalt ajateenistuse alguses, keskel ja lõpus olid vastavalt 0,25 (veidi üle 6% vastastikune kirjeldusaste – vähe), 0,19 (alla 4% – tühine) ja 0,04 (praktiliselt sõltumatus). Seega „hirmud“ ajateenistuse ees lõppkokkuvõttes ei mõjuta kuigipalju tegevteenistuse hoiakut.

Kõrvalmärkusena väärib tähelepanu korrelatsioonseose hääbumine ajateenistuse käigus – „hirmude“ mõju tegevteenistuse hoiakule võetakse ajateenistuse käigus maha.

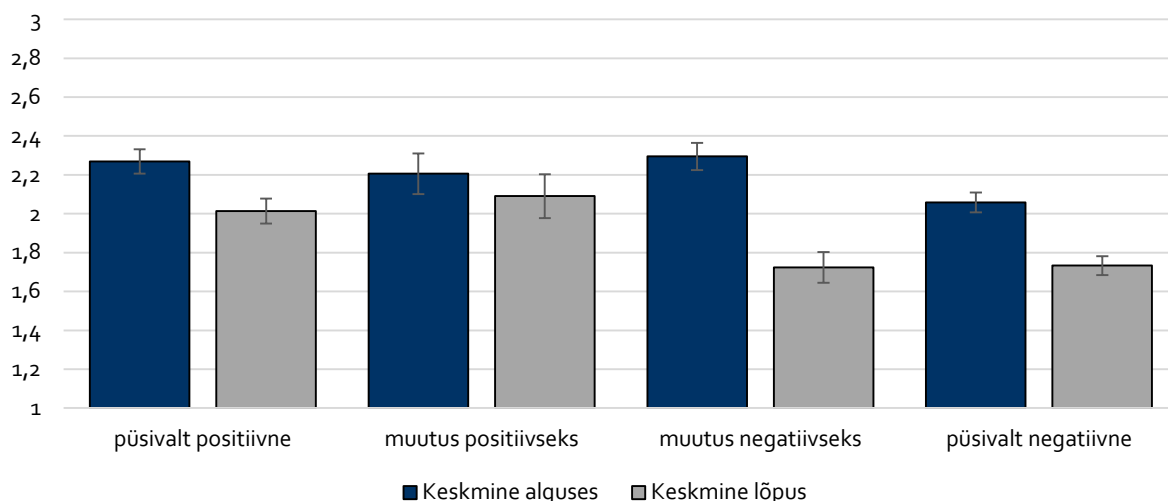
Osutus, et rahulolu ajateenistusega on tegevteenistuse hoiakuga tihedalt seotud näitaja ja aitab selgitada nii hoiaku püsivust kui muutusi. Rahulolu kujunemist oleme analüüsinud siin töös mujal (vt Toodingu artikkel käesolevas aruandes) ja esile toonud, et rahulolu suhtes on positiivse mõjuga eeskätt Eesti Kaitseväe hea maine ja suur oskuste hulk, mida ajateenistuses omandatakse.

Kaitseväe *maine* all mõtleme meie andmeil keskmist nõusolekut teatud positiivsete väidetega Eesti Kaitseväe kohta (skaala 1 kuni 5 alates vastusest *ei ole üldse nõus* kuni vastuseni *täiesti nõus*, mida suurearvulisem vastus, seda positiivsemamana nähakse kaitseväge). Joonisel 4 on näidatud kaitseväe mainetunnuse keskmine tase olenevalt tegevteenistuse hoiaku muutusest ajateenistuse vältel. Varasemast analüüsist on teada (vt Toodingu artikkel käesolevas aruandes), et arvuliselt mainetunnus ajateenistuse vältel vähenes (muutus realistlikumaks). Jooniselt 4 näeme mainetunnuse märgatavat keskmise vähenemist rühmas, kus hoiak tegevteenistuse suhtes kaldus esialgselt positiivsest negatiivseks. Rühmas, kus hoiak kaldus negatiivsest positiivseks, ei ole mainetunnus keskmiselt muutunud, mis üldise languse taustal tähendab sisulist paranemist. Tegevteenistuse kui tulevase keskkonna maine langus langetab huvi tegevteenistuse suhtes.

Joonis 4. Eesti Kaitseväe mainetunnuse muutused olenevalt hoiakust tegevteenistuse suhtes.

Ajateenija tuleb teenistusse teatud ootustega *oskuste ja teadmiste* suhtes, mida loodab omandada. Palusime ajateenistuse alguses teatud oskuste puhul (vt näit tabel 2 Toodingu artiklis käesolevas kogumikus) ootusi hinnata skaalal *sega mitte* kuni *sega kindlasti* (mida suurearvulisem vastus, seda kindlam ootus). Jooniselt 5 näeme, et tegevteenistuse hoiaku lõikes suuri keskmisi erinevusi ei ole, kui, siis negatiivseks muutunud hoiaku puhul olid ootused ajateenistuse alguses keskmiselt kõige suuremad ja püsivalt negatiivse hoiaku korral kõige väiksemad. Ajateenistuse lõpu hinnanguis samal skaalal näeme tugevamat diferentseerumist: positiivseks jäänud või positiivseks muutunud hoiaku korral hinnatakse saavutatud oskuste hulka keskmiselt märgatavalt suuremaks kui negatiivseks muutunud või püsivalt negatiivse hoiaku korral. Kuigi erinevus keskmiste ootuste ja saadud oskuste vahel on näha kõigis nelja rühmas, on ajateenistuse alguse ja lõpu vahe negatiivse hoiaku puhul märgatavalt suurem. Subjektiivselt tühjaläinud ajateenistus ei tõsta huvi tegevteenistuse vastu.

Joonis 5. Hinnang oskuste ja teadmiste omandamisele ajateenistuses olenevalt hoiakust tegevteenistuse suhtes: ajateenistuse alguses – ootused, ajateenistuse lõpus – subjektiivne hinnang.

Tabelis 2 on näidatud seos ajateenistusega *rahulolu üldhinnangu* ja tegevteenistuse hoiaku vahel ajateenistuse lõpus. Igati või pigem rahul olijaist on 47% positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes ja pigem või üldse mitte rahul olijaist 20%. Teisipidi väljendudes on positiivse tegevteenistuse hoiaku väljendajatest 77% igati või pigem rahul ajateenistusega selle lõpus ja negatiivse hoiaku väljendajatest 49%. Positiivse hoiakuga ajateenijate seas tuleb iga rahulolematu kohta 3,3 rahulolijat ja negatiivse hoiaku korral alla 1 (0,95), mis tähendab, et esimene suhe on 3,5 korda suurem kui teine.

Tabel 2. Ajateenistuse lõpus rahulolu ajateenistusega ja hoiak tegevteenistuse suhtes.

Rahulolu ajateenistusega Hoiak tegevteenistuse suhtes	Igati rahul või pigem rahul, % (arv)	Pigem mitte rahul või üldse mitte rahul, % (arv)	Kokku
negatiivne	49% (197)	51% (207)	100% (404)
positiivne	77% (174)	23% (52)	100% (226)
kokku	59% (371)	41% (259)	100% (630)

Rahulolu ajateenistusega aitab selgitada ka tegevteenistuse hoiaku muutusi. Tabelis 3 on esitatud jaotus ajateenistusega rahulolu alusel tegevteenistuse hoiaku püsivuse-muutlikkuse rühmade seisukohalt. Püsivalt positiivse hoiakuga ajateenijatest on 4/5 rahulolu poolel ja positiivseks muutunud hoiaku puhul veidi alla kolmveerandi. Samal ajal kaldub negatiivseks muutunud hoiaku rühmas rahulolematuse poole pea iga teine ja püsivalt negatiivse hoiaku puhul enam kui iga teine. Ajateenija subjektiivne rahulolu ajateenistusega aitab tõhusalt säilitada esialgselt positiivset hoiakut tegevteenistuse suhtes.

Tabel 3. Ajateenistuse lõpus rahulolu ajateenistusega ja tegevteenistuse hoiaku muutused.

Rahulolu ajateenistusega Hoiak tegevteenistuse suhtes	Igati rahul või pigem rahul, % (arv)	Pigem mitte rahul või üldse mitte rahul, % (arv)	Kokku
positiivne püsivalt	81% (122)	29% (29)	100% (151)
muutus positiivseks	70% (41)	30% (18)	100% (59)
muutus negatiivseks	53% (60)	47% (54)	100% (114)
negatiivne püsivalt	46% (119)	54% (138)	100% (257)
Kokku	59% (342)	41% (239)	

Kokkuvõtteks saame tegevteenistusse astumise huvi ja selle muutuse kohta ajateenistuse vältel esile tuua järgmist:

- huvi tegevteenistusse astumise vastu on mõõdukas
- ajateenistuse-eelset huvi kujundavatest positiivsetest teguritest on kaalukaim eelnev kokkupuude kaitseteemaliste tegevustega tsiviilelus (kaitseliit, noorsootegevused)
- positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes kaasneb suurem kaitsetahe ja -valmidus
- positiivse hoiakuga tegevteenistuse suhtes kaasneb ajateenistuse vajalikkuse kõrgem hinne ja vabatahtlik valik ajateenistusse tulla
- ajateenistuse vältel paraneb negatiivne hoiak tegevteenistuse suhtes harva, valdavalt on hoiak püsiv ja muutus on pigem esialgse positiivse hinnangu pöördumises negatiivseks
- hoiaku muutumist positiivses suunas (või säilimist positiivsena) toetab hea hinnang ajateenistuses saavutatud oskustele ja teadmistele, kaitseväge hea maine ja üldine kõrge rahulolu ajateenistusega

Ennetähtaegselt reservi arvamise mõjutegurid

ULVI UULIMAA-MARGUS

SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia magistrant

KAIRI KASEARU

SJKK, TÜ ühiskonnateaduste instituut

Sissejuhatus

Vastavalt Kaitseressursside Ameti aruandele suunati 2016. aastal ajateenistusse 3272 meessoost kutsealust ja 33 vabatahtlikult kaitseväekohustuse võtnud naissoost isikut. Ajateenistuse läbis ja sõjaaja ametikohale määrati 2016. aastal 2756 ajateenijat, tervisliku seisundi ning muudel põhjustel vabastati ennetähtaegselt teenistusest 683 ajateenijat, nendest tervisliku seisundi tõttu 653 (sh 4 naissoost ajateenijat), mis teeb kokku 19,3% ajateenistusse asunutest (Aruanne: Kaitseväe...). Olukorras, kus järgnevatel aastatel püsib väeteenistusikka jõudvate noorte meeste aastakäikude suurus senisel tasemel, kuid kaitseväe vajadus ajateenijate järgi pigem suureneb, on see probleemiks, sest ajateenistust katkestanute osakaal on püsinud juba paaril viimasel aastal 20% ligidal. (Aruanne: Kaitseväe ...)

Kaitseväeteenistuse seadus § 56 lg 1, 2, 3 sätestab tingimused, millistel juhtudel on ajateenistuskoha ülemal õigus ajateenija ajateenistusest vabastada. Enim levinud on tervislikud põhjused, teine seaduses mitmeti kirjeldatud situatsioon on seotud ajateenijal ajateenistuse jooksul tekkivate ülalpidamiskohustuste või raske perekondliku olukorraga. Seega on seadusest tulenevalt ajateenistusest vabastamise peamine kriteerium terviseseisundi halvenemine. Samas on erinevad tervise- ja sotsiaaluuringud näidanud tervise seost erinevate sotsiaaldemograafiliste ja psühholoogiliste teguritega (Smith, Zamorski, Smith, Riddle, LeardMann, Wells, Engel, Hoge, Adkins, Blaze, 2007).

Kuna ajateenijate motiveeritus ajateenistusse astumiseks on väga erinev (Müürsoo, 2017; Kasearu, 2017), siis tõstatub küsimus, kuivõrd on seotud ajateenistusest väljalangemine hoiakuliste ja motiveerituse teguritega. Käesolevas analüüsis me ei vaata ajateenistusest vabastamise põhjust (nt tervislike põhjuste puhul diagnoose), vaid võrdleme ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatute ja ajateenistuse läbinud ajateenijate sotsiaaldemograafilist profiili, hoiakuid ja motiveeritust ajateenistuse osas. Samuti jätame hetkel analüüsist kõrvale ajateenijate tervisliku seisundi detailsema analüüsi⁴.

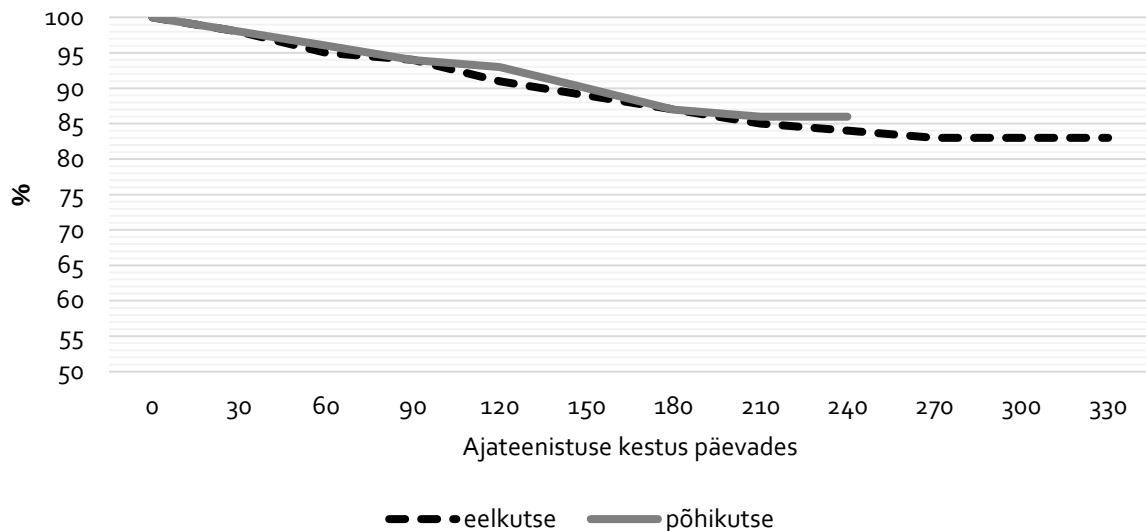
Tulemused

Teenistusest ennetähtaegselt vabastamise analüüsimisel ja tulemuste tõlgendamisel tuleb võtta arvesse teenistuse erinev pikkus – juulis ajateenitust alustanute teenistuse pikkus on 11 kuud ning oktoobris ajateenistusse asunute ajateenistuse pikkus on 8 kuud. Juuli ja oktoobri kutse küsitlusele vastanud ajateenijatest 81% läbisid teenistuse ning nad arvati reservi seoses ajateenistuse läbimisega,

⁴ Tervise ja ajateenistusest ennetähtaegse vabastamise teemal ilmub artikkel Sõjateadlase erinumbris 2018. aasta kevadel.

17,6% arvati enne teenistuse lõppu reservi tervislikel, 0,6% perekondlikel põhjustel ning 0,1% vastanutest loobus ise (naissoost ajateenijad).

Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamise dünaamika on esitatud joonisel 1, kus on toodud esile ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamise ajaline dünaamika eraldi eelkutse ja põhikutse kohta. Võib öelda, et ajateenistusest väljaarvamise puhul ei saa tuua esile konkreetseid ajahetki, mil teenistusest väljaarvamine oleks intensiivsem. Võib öelda, et ajateenistusest väljalangemise risk on suurem juulis ajateenistusse asunud ajateenijate puhul, kuid tegemist ei ole statistiliselt olulise erinevusega. Pigem võib järeldada, et ajateenistusest väljalangemine on ajas suhteliselt ühtlase stabiilse trendiga.

Joonis 1. Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatute kumulatiivne osakaal ajateenistuse jooksul.

Järgnevalt kirjeldame ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatud ja ajateenistuse läbinute sotsiaaldemograafilist profiili ning vaatame, kuivõrd ajateenistusest väljalangemise risk on seotud vanuse, hariduse, ajateenistusele eelnenud töötamise ja perekondliku tausta lõikes.

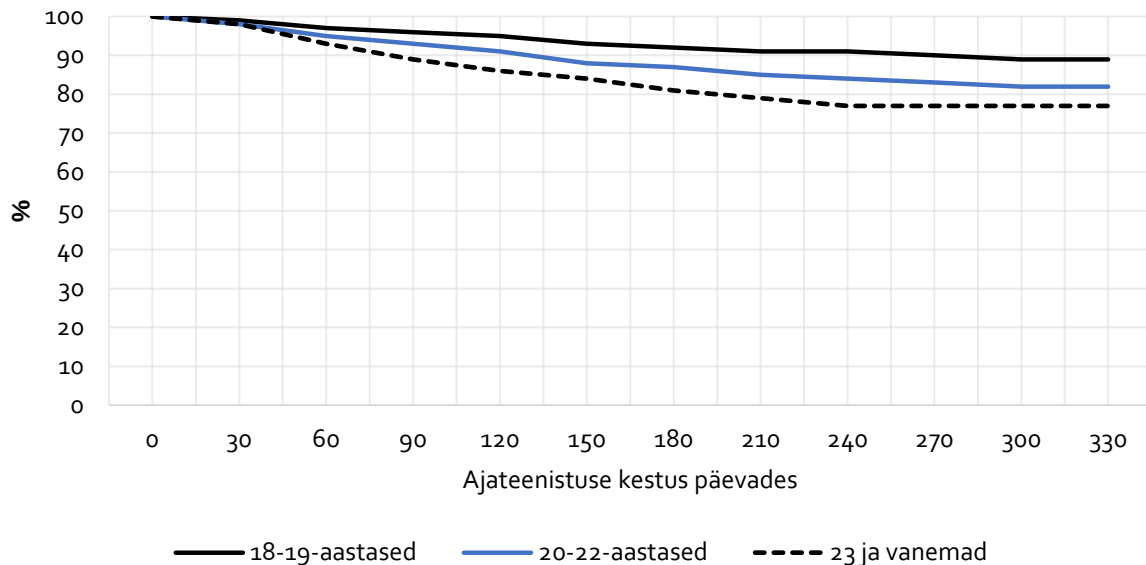
Töö teises osas analüüsime binaarse logistilise regressioonianalüüsi abil ajateenistuse läbinute taustal, kuivõrd on ajateenistusest välja langemine prognoositav ajateenijate sotsiaaldemograafiliste näitajate, hoiakute ja ajateenistuses osalemise motivatsiooni kaudu ning kuivõrd on väljalangemine seotud enne teenistust ajateenijat ümbritsenud referentgrupi suhtumisega teenistusse.

Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatute sotsiaaldemograafiline profiil

Ajateenijate keskmine vanus oli ca 21,6 eluaastat, siinjuures teenistusest enne tähtaja lõppu reservi arvatute keskmine vanus oli 22 eluaastat ning ajateenistuse läbinute keskmine vanus 21,5 eluaastat, mis oli statistiliselt oluline erinevus (T-statistik = -4,781; p=0,000). See näitab, et teenistusest enne tähtaja lõppu reservi arvatud on veidi vanemad kui ajateenistuse läbinud. Seetõttu jagasime ajateenijad kolme vanusrühma: 18-19-aastased, 21-22-aastased ja 23-aastased ning vanemad, et selgitada välja, kuivõrd erinev on ajateenistusest väljalangemise ajaline dünaamika vanusrühmade lõikes.

Saadud tulemust ilmestab joonis 2, kus on võrdlevalt esitatud kolme vanusgrupi teenistusest enne tähtaja lõppu reservi arvatute protsentuaalne jaotus. Selgelt tuleb esile, et kui noorimas vanusrühmas jääb ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamise tõenäosus 10% lähedale, siis 21-22-aastaste puhul on see juba ligemale 20% ning 23-aastaste ja vanemate ajateenijate puhul läheneb veerandile.

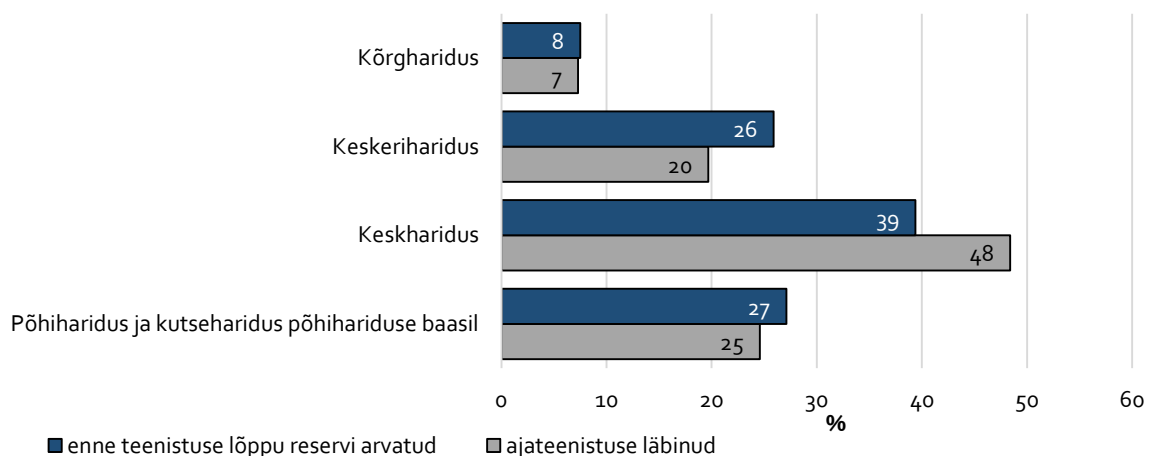
Jooniselt nähtub, et ajateenistusest vabastamise intensiivsus vanusrühmades hakkab selgelt eristuma sõduribaaskursuse lõpus, mil järsult tõuseb ennetähtaegselt reservi arvamise tõenäosus 23-aastaste ja vanemate ajateenijate puhul.

Joonis 2. Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatute kumulatiivne osakaal ajateenistuse jooksul vanusrühmade lõikes.

Omandatud haridus ja varasem õpingute/tööga hõivatus?

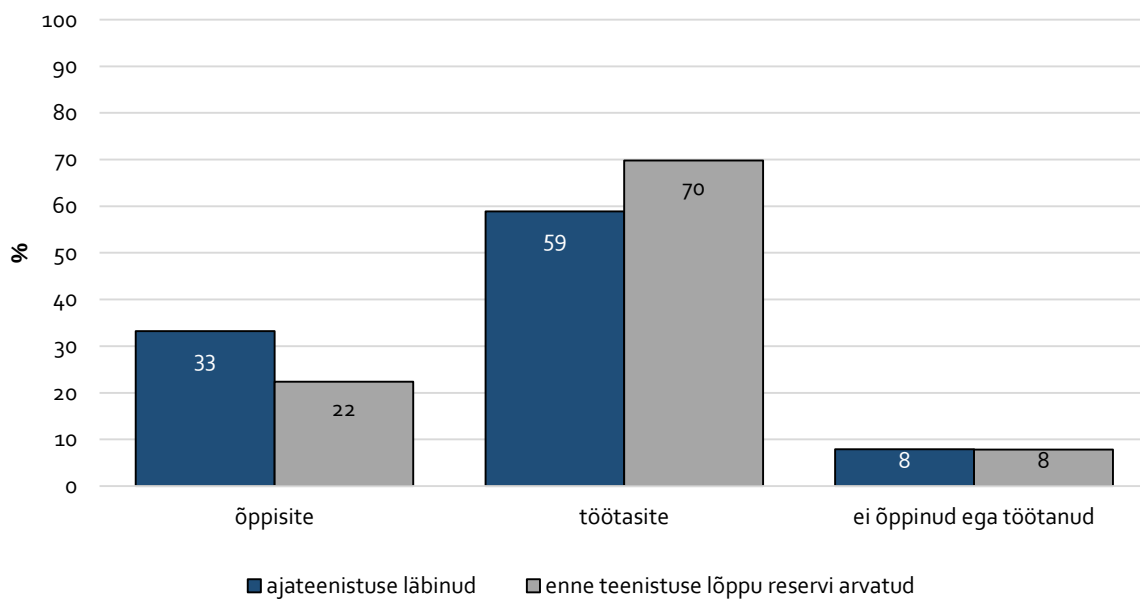
Ajateenijatel paluti vastata küsimusele *Milline on Teie hetkel kõrgeim haridustase?*, kus ajateenijatel oli võimalik valida sobiv vastus 7 vastusevariandi seast: *põhiharidus; kutseharidus põhihariduse baasil; keskharidus; kutseharidus keskhariduse baasil; rakenduskõrgharidus; 6=kõrgharidus (BA); 7=kõrgharidus (MA, Phd)*. Tulemuste selguse ja kompaktse esitamise huvides ühendati omavahel haridustasemed, mida esines teistest harvem. Omavahel liideti põhiharidus (mis oli 16,4% vastanutel) ja kutseharidus põhihariduse baasil (8,6% vastanutel) ning kolm kõrghariduse tunnust (rakenduskõrgh.1,5%, BA 5,6% ja MA & Phd 0,3%). Kõige enam oli keskharidusega ajateenijaid, keda oli 1257 (47% vastanutest), keskeriharidusega ajateenijaid oli 20,7%.

Joonis 3. Võrreldavates gruppides ajateenijate hariduse protsentuaalne jaotumine. Märkus: *Hii-ruut-statistik: 13,868, df=3, p=0,003.*

Võrreldes kahe grupi haridustasemetega erinevust protsentuaalselt, näeme, et ajateenistusest enne teenistuse lõppu reservi arvatute grupis on olnud rohkem põhihariduse ja kutsehariduse põhihariduse baasil ning keskeriharidusega ajateenijaid (joonis 3).

Märksa ilmekamalt iseloomustab ajateenistusest enne tähtaja lõppu reservi arvatuid nende varasem õpingute/tööga hõivatus (joonis 4), kus ilmnes, et nende seast 69,8% töötasid enne ajateenistust. Märksa vähem oli väljalangenute grupis neid, kes õppisid enne teenistust ning praktiliselt võrdsel määral oli mõlemas grupis neid, kes ei töötanud ega õppinud.

Joonis 4. Töö ja õpingutega hõivatus võrreldavates gruppides. Märkus: Hii-ruut-statistik: 20,308, $df=2$, $p=0,00$.

Perekonnaseis: kas ajateenija elas enne ajateenistust koos abikaasa/elukaaslasega ning kas tal on lapsi?

Ajateenijatel paluti küsitluse käigus määratleda ka enda perekonnaseis, mida uuriti küsimusega *Milline on Teie ametlik perekonnaseis?* ning vastates oli neil võimalik valida nelja vastusevariandi seast: *vallaline; abielus; lahutatud; lesk*.

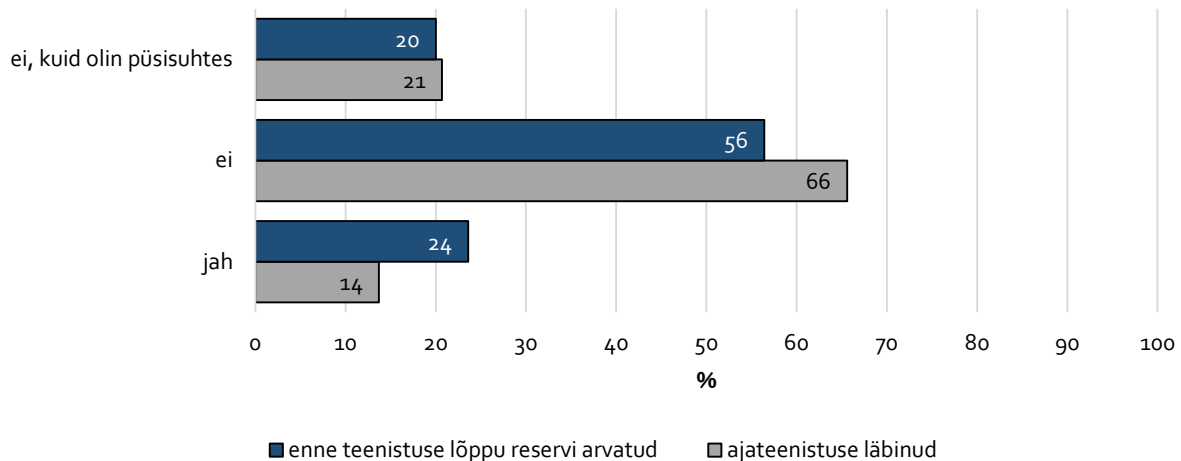
Täiendavalt paluti vastata küsimusele: *Kas enne ajateenistusse asumist elasite koos abikaasa/elukaaslasega?* võimalikud vastused jagunesid: *jah; ei; ei, ma olin püsisuhtes*. Laste olemasolu või mitte paluti tähistada vastustega *jah* või *ei*.

Ametlikus abielus märkis ennast olevat 38 ajateenijat, lahutatuks 5, leseks 3 ning vallaliseks pidas end 2631 ajateenijat. Enne teenistuse lõppu reservi arvatute ja ajateenistuse läbinute vahel siin statistiliselt olulist erinevust ei esinenud (hii-ruut-statistik = 5,947, $df=3$, $p=0,114$).

Seevastu kooselu puudutavale küsimusele *Kas Te enne ajateenitust elasite koos abikaasa/elukaaslasega?* vastas jaatavalt 409 ajateenijat ning püsisuhte olemasolu kinnitasid 552 ajateenijat; eitavalt vastasid siin 1716.

Võrreldes siin teenistusest väljalangenute ja teenistuse läbinute gruppide protsentuaalset jaotust, avaldus tõsiasi, et ajateenistusest enne tähtaega reservi arvatute grupis oli 23,6% neid, kes elasid enne ajateenistust koos elukaaslase või abikaasaga, mis on statistiliselt oluline erinevus võrreldes ajateenistuse läbinute grupiga, kus kooselu kinnitas vaid 13,7% ajateenijatest. Püsisuhtet kinnitanud ajateenijate hulk ei erinenud võrreldavates gruppides. Seega võib järeldada, et kooselu võib osutuda

ühiks ajateenistusest väljalangemise riskiteguriks, kuid siinkohal on oluline rõhutada, et kooselus on pigem vanemaealised ajateenijad ja seetõttu peegeldab antud seos suuresti vanusest tulenevat mõju. Teiste sõnadega öeldes: mida vanem on ajateenija, seda suurema tõenäosusega on jõudnud ta luua perekonna, mis aga tähendab suuremat seotust (kohustused, vastutus jne) tsiviilmaailmaga ning väljendub seega madalamas valmiduses ajateenistuses osalemiseks (vt Kasearu ja Truusa artikkel käesolevas kogumikus) ning võib viia suurema tõenäosuseni ennetähtaegseks vabastuseks ajateenistusest.

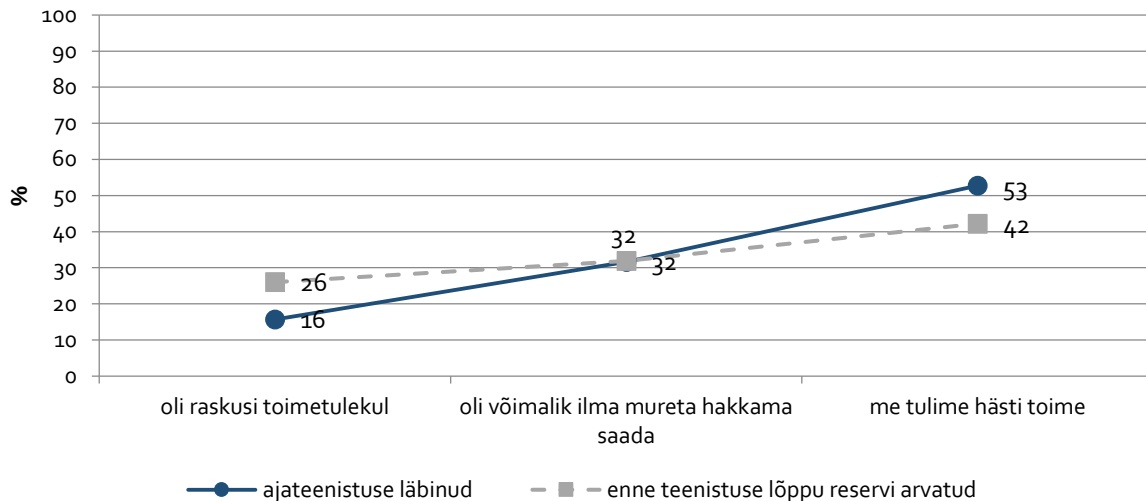
Joonis 5. Ajateenijate püsisuhted võrreldavates gruppides protsentides. Märkused: Hii-ruut-statistik = 27,533, df=2, p=0,00.

Kuna ajateenijatest olid lapsed ainult 35 vastanul, siis siinkohal ei ole õigustatud suurte järelduste tegemine. Siiski tasub lihtsalt mainida, et 35-st lastega ajateenijast arvati kümme enne teenistusaja lõppemist reservi.

Hinnang oma leibkonna majanduslikule toimetulekule

Küsitluse käigus paluti ajateenijatel hinnata ka oma leibkonna majanduslikku olukorda küsimusega: *Praegusel hetkel Teie leibkonna üldist majanduslikku olukorda arvestades, milline järgnevatest väidetest kirjeldab seda kõige täpsemalt?*, millele oli võimalik anda kõige sobivam vastus viie vastusevariandi seast: 1) *on suuri raskusi toimetulekul*; 2) *kohati on raskusi toimetulekul*; 3) *on võimalik ilma mureta hakkama saada aga midagi erilist lubada ka ei saa*; 4) *me tuleme hästi toime*; 5) *arvan, et oleme Eesti rikkamate hulgas*. Analüüsi käigus ühendati kaks esimest ning kaks viimast vastust ning saadi kolm tunnust: 1) *on raskusi toimetulekul*; 2) *on võimalik ilma mureta hakkama saada*; 3) *tullakse hästi toime*.

Pea pooled ajateenijatest hindasid oma pere majandusliku olukorra hästi toime tulevaks (51%), ilma mureta hakkama saavaks hindasid end 32% ning raskusi toimetulekul mainisid 17%. Kui aga vaadelda joonist 6, on näha, et ajateenistusest enne tähtaega reservi arvatute grupis oli protsentuaalselt enam neid, kes hindasid oma leibkonna raskustes olevaks.

Joonis 6. Ajateenijate subjektiivne hinnang majanduslikule toimetulekule võrdlevates gruppides. Märkused: Hii-ruut-statistik 28,294, df=2, p=0,00

Mõlemas grupis oli võrdsel määral enda leibkonna majanduslikku olukorda keskpäraselt hinnanud (*on võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist lubada ka ei saa*) ning oma leibkonna majanduslikult hästi toime tulevaks hinnanud oli protsentuaalselt rohkem ajateenistuse läbinute seas. Seega võib öelda, et risk ennetähtaegselt reservi arvamiseks on suurem nende ajateenijate seas, kes hindasid oma toimetulekut raskeks, võrreldes *hästi toimetulevate* ajateenijatega.

Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastatud ajateenijate enesehinnanguline profiil ja rahulolu tervisega

Isikuga seotud hoiakutest vaatame rahulolu tervisega ning enesehinnangu ja isiksuse kontrollikeskmega seotud küsimusi. Rahulolu tervisega hinnati skaalal: *väga rahul; pigem rahul; pigem ei ole rahul; üldse ei ole rahul*.

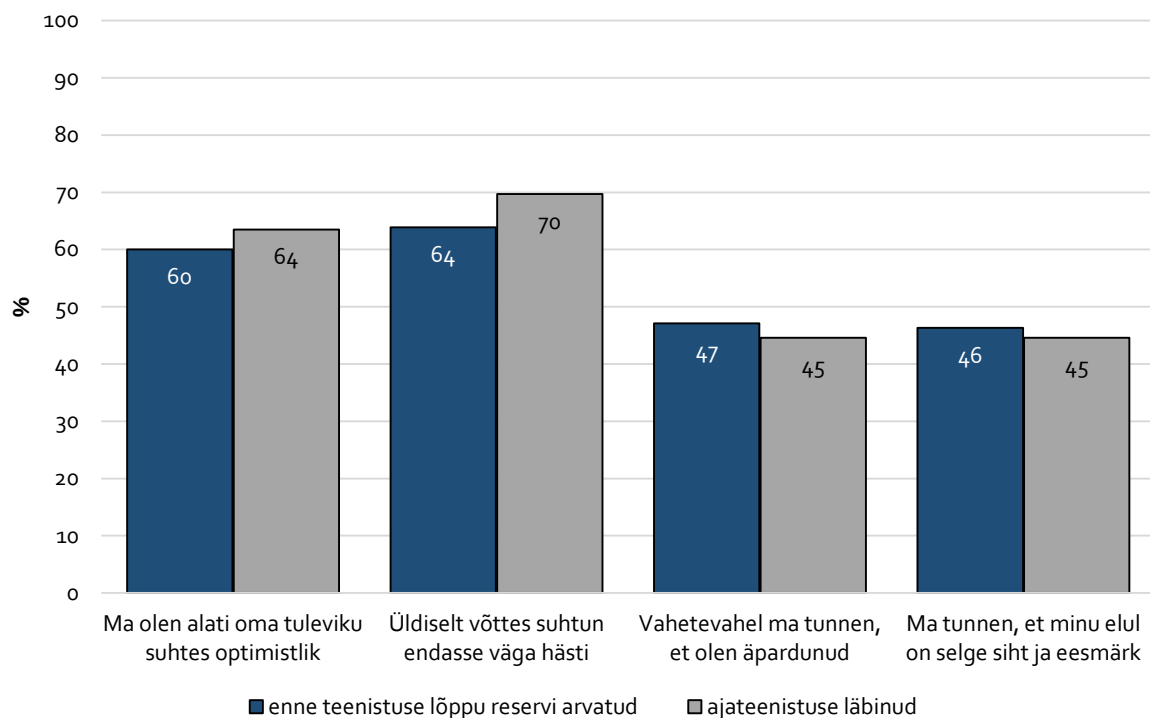
Suhtumist iseendasse mõõdeti küsimustega, millega paluti ajateenijal valida väide, mis on tema seisukohale lähemal:

- 1) a) *kõik minuga toimuv on minu enda teha; b) ma ei suuda mõjutada, mis suunas mu elu kulgeb;*
- 2) a) *olen peaaegu alati kindel, et mul õnnestub oma plaanid ellu viia; b) pole mõtet asju pikalt ette planeerida, sest elu kulgeb omasoodu;*
- 3) a) *probleemide lahendamisel haaran tavaliselt ise initsiatiivi; b) tavaliselt lasen teistel initsiatiivi haarata.*

Eeltoodud kolmest väitest ilmnes statistiliselt oluline erinevus ajateenistuse läbinud ja ennetähtaegselt reservi arvatud ajateenijate vahel ainult esimeses küsimuses. Kui ajateenistuse läbinud ajateenijatest arvas teenistuse alguses 87,2%, et kõik minuga toimuv on minu enda teha, siis ennetähtaegselt reservi arvatutest 77,2%. Oma plaanide elluviimise õnnestumises on veendunud ajateenistuse läbinutest 50% ja mitteläbinutest 47%. Initsiatiivi haarab probleemide lahendamisel ajateenistuse läbinutest 68% ja mitteläbinutest 69%.

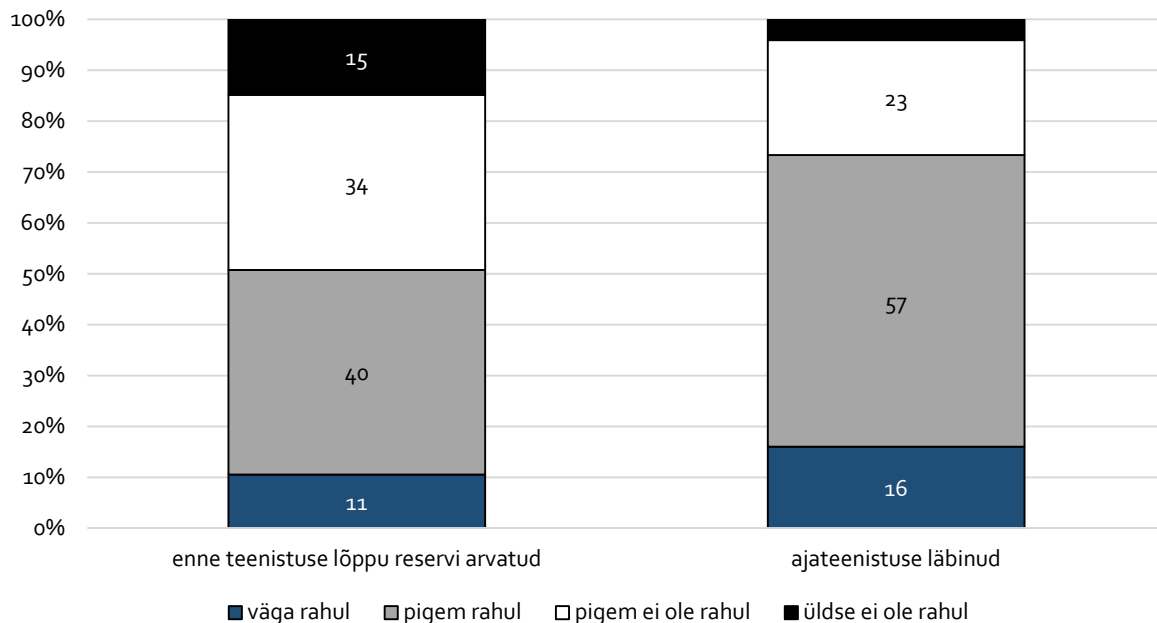
Täiendavalt paluti ajateenijatel hinnata, kuivõrd nad nõustuvad järgnevate väidetega skaalal (1- *ei ole üldse nõus* ... 5-*olen täiesti nõus*): 1) *ma olen alati oma tuleviku suhtes optimistlik;* 2) *üldiselt võttes suhtun endasse väga hästi;* 3) *vahetevahel ma tunnen, et olen äpardunud;* 4) *ma tunnen, et minu elul on selge siht ja eesmärk.*

Antud nelja väite kaudu on võimalik saada aimu ajateenijate emotsionaalsest eneseregulatsioonist. Joonisel 7 on esitatud väidetega nõustujate osakaal (*täiesti nõus* + *nõus*) ajateenistuse läbinud ja mitteläbinute lõikes. Statistiliselt oluline erinevus tuleb ajateenistuse läbinud ja ennetähtaegselt reservi arvatute hinnangutes esile neljast väitest kahe puhul. Esiteks on ajateenistuse läbinute seas paari protsendipunkti võrra suurem nende osakaal, kes nõustuvad väitega *ma olen alati oma tuleviku suhtes optimistlik*. Samuti on ajateenistuse läbinute seas kuue protsendipunkti võrra rohkem neid, kes *suhtuvad endasse üldiselt väga hästi*. Põhijäreldusena aga tuleb rõhutada, et erinevused on väga väikesed ja seega ei saa öelda, et ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvatud ajateenijad eristuksid juba ajateenistuse alguses väga tugevalt oma enesekontrolli keskme poolest ajateenistuse läbinud ajateenijatest.

Joonis 7. Tulevikule orienteeritus ja endasse suhtumine ajateenistuse läbinud ja enne teenistuse lõppu reservi arvatud ajateenijate lõikes (% , *täiesti nõus*+*nõus*).

Lisaks orienteeritusega tuleviku osas vaatasime, kuidas on omavahel seotud tervise enesehinnang (rahulolu oma tervisliku seisundiga ajateenistuse alguses) ning ajateenistusest ennetähtaegne reservi arvamine. Nende näitajate vahel ilmneb statistiliselt oluline seos: enne teenistuse lõppu reservi arvatud ajateenijatest ligikaudu pooled ei ole oma tervisliku seisundiga rahul, seevastu ajateenistuse läbinutest 27% (joonis 8). Samas on aga ennetähtaegselt reservi arvatute seas kümnendik, kes on tervisega väga rahul. Seega võime öelda, et risk ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamiseks on suurem neil ajateenijail, kes ei ole oma tervisega rahul – nendest ajateenijatest, kes ei ole üldse oma tervisega rahul, arvatakse teenistusest ennetähtaegselt välja 40%, samas väga rahulolevatest vaid 11%.

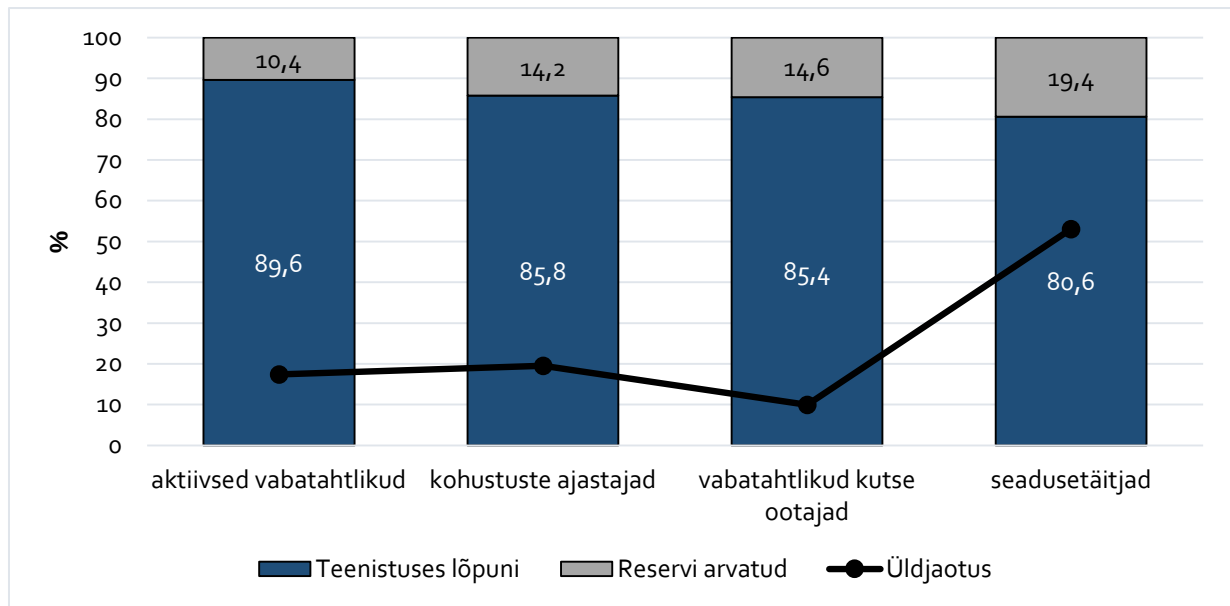

Joonis 8. Tervisega rahulolu seos ennetähtaegselt teenistusest reservi arvamise (hii-ruut statistik = 117, 3, df=3, p=0.000).

Valmisolek teenistuseks

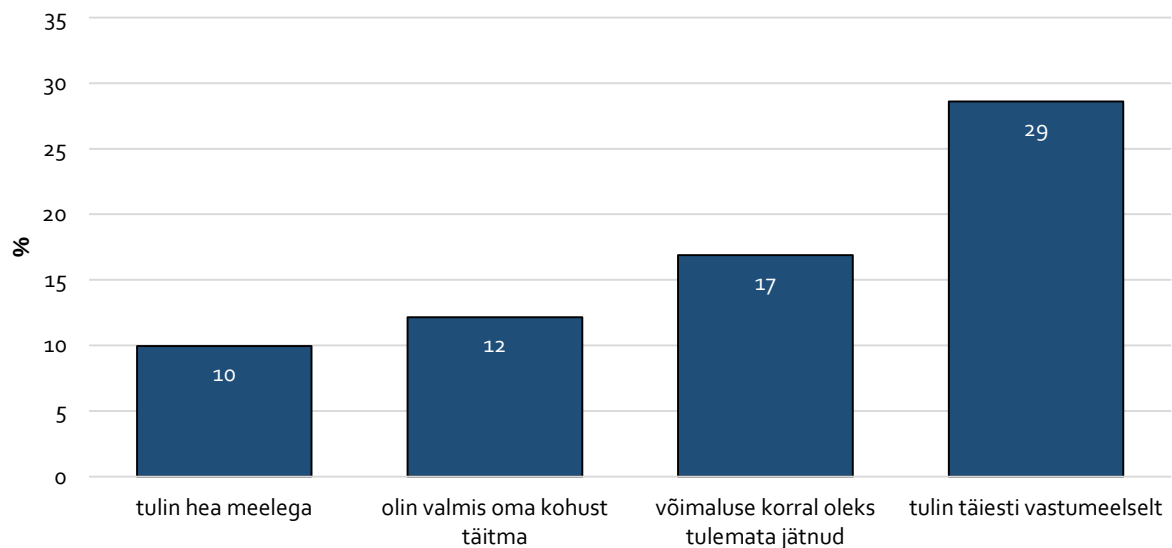
Et hinnata, kuivõrd mõjutab teenistuseks valmisolek väljalangevust, kaasati analüüsi teenistuseks valmisoleku tegurina esmalt küsimus, kas ajateenistuja tuli ajateenistusse *vabatahtlikult* või *kutse alusel* ning kas ta tuleks teenistusse, kui ajateenistus oleks vabatahtlik.

Joonisel 9 on esitatud ajateenistustest väljalangejate osakaalud vastavalt sellele, kas ajateenistusse tuldi isikliku avalduse või kutse alusel ning kui teenistus oleks vabatahtlik, kas siis tuleks või mitte. Antud kahe tunnuse alusel on moodustatud ajateenijate tüübid „aktiivne vabatahtlik“, „vabatahtlik kutse ootaja“, „kohustuste ajastaja“ ning „vastumeelsed seadusetäitjad“ (vt raporti ptk 1). Selgub, et kõige madalam (10%) on väljalangejate osakaal „aktiivsete vabatahtlike“ hulgas, ehk nende ajateenijate seas, kes tulid teenistusse isikliku avalduse alusel ning tuleksid aega teenima ka siis, kui teenistus oleks vabatahtlik. Ennetähtaegselt reservi arvatute osakaal on suhteliselt sarnane nende ajateenijate puhul, kes on näidanud vähemalt ühes aspektis – oma käitumise või siis eelistuses – välja vabatahtlikkust. Kõige kõrgem on ennetähtaegselt reservi arvatute protsent „vastumeelsete seadusetäitjate“ seas, ehk kutse alusel teenistusse tulnud ajateenijate hulgas, kes ajateenistusse vabatahtlikult ei tuleks. Seega tuleb siin esile trend väljalangemise riski ning teenistusse astumise viisi ning ajateenistusse astumise meelestatuse vahel.

Joonis 9. Teenistusest ennetähtaegselt reservi arvatud ajateenijate osakaalud teenistuse astumise viisi ning vabatahtlikult teenistusse astumise motivatsiooni alusel (hii-ruut statistik =21,3, df=4, p=0.001).

Ajateenijatel paluti eraldi hinnata, milliste tunnetega nad tuli ajateenistusse. Joonisel 10 on esitatud ennetähtaegselt reservi arvatute osakaalud vastavalt ajateenistuse alguses antud hinnangule. Ilmneb, et nendest ajateenijatest, kes leidsid, et nad tulid ajateenistusse hea meeleaga, vabastati teenistusest ennetähtaegselt üks kümnendik. Nendest, kes leidsid, et nad tulid ajateenistusse kohusetunde tõttu, 12% ja võimaluse korral tulemata jätjatest 17%. Täiesti vastumeelselt ajateenistusse tulnutest 28% aga vabastati ajateenistusest ennetähtaegselt.

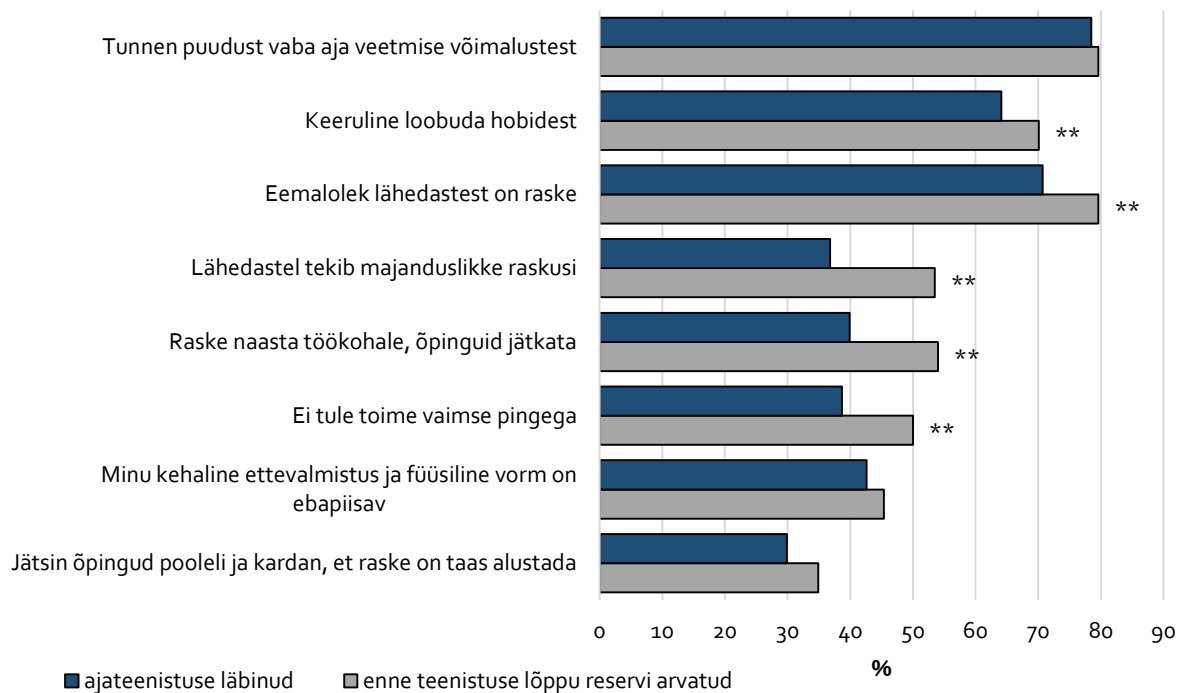
Joonis 10. Teenistusest ennetähtaegselt reservi arvatud ajateenijate osakaal ajateenistusse tulemise meelestatuse lõikes (hii-ruut statistik=59,4, df=3, p=0.0001).

Järgnevalt vaatlesime *millised olid ajateenijate isiklikud hirmud, probleemid seoses ajateenistuse asumisega* ning kas neil oli seost teenistusest väljalangemisega.

Ajateenijate isiklike hirmude, probleemide kohta oli esitatud kaheksa täpsustavat väidet, millele oli võimalik anda hinnang nelja vastusevariandi seast: *jah, see on peamine; jah, see on samuti oluline; see ei ole nii oluline; ei ole üldse oluline*:

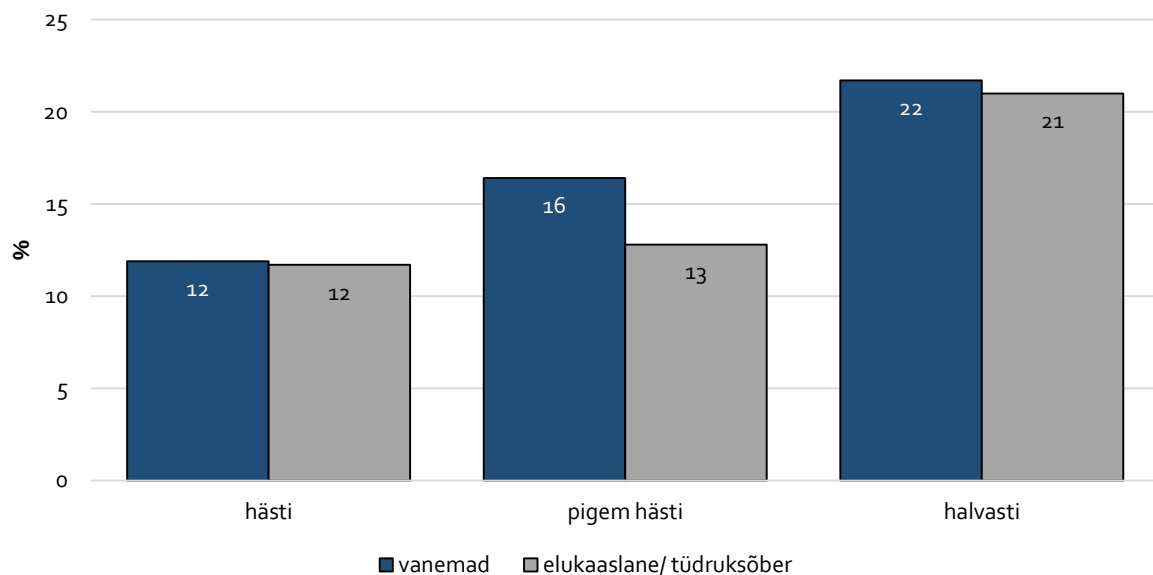
- jätsin õpingud pooleli ja kardan, et raske on taas alustada
- kartsin, et minu kehaline ettevalmistus ja füüsiline vorm on ajateenistuse jaoks ebapiisav
- kartsin, et ei tule toime uue olukorraga kaasneva vaimse pingega
- kardan, et raske on naasta endisele töökohale/õpingutele
- tunnen muret, et minu ajateenistuses viibimise tõttu võib lähedastel inimestel tekkida majanduslikke raskusi
- eemalolek lähedastest inimestest on raske
- keeruline on loobuda isiklikest hobidest
- tunnen puudust vaba aja veetmise võimalustest (peod, kontserdid jne)

Joonisel 11 on esitatud nende ajateenijate osakaal, kes leidsid, et vastav aspekt oli nende jaoks peamine või oluline murekoht ajateenistusse astumisel. Ilmneb, et ennetähtaegselt reservi arvatud ajateenijate hulgas on rohkem neid, kes tajuvad ajateenistusega kaasuvaid erinevaid hirme ajateenistuse läbinud ajateenijatega võrreldes. Eriti tugevalt eristuvad kaks ajateenijate gruppi küsimustes, mis puudutavad lähedaste majanduslikke raskusi, töökohale või õpingute juurde naasmist ning vaimse pingega toimetulemist. Antud kolmest hirmust kaks on seotud väliste teguritega, samas kui ühe puhul on tegemist enda sooritusvõime ja kohanemisega ajateenistuses.

Joonis 11. Ajateenistusse asumisega kaasnevad hirmud ajateenistuse läbinud ja enne teenistuse lõppu reservi arvatud ajateenijate lõikes (%; ** $p \leq 0,001$)

Nagu selgub, siis lähedastega seonduvad mured on olulisemad ajateenistusest ennetähtaegset vabastatute jaoks, seetõttu vaatamegi järgnevalt, mil määral on lähedaste negatiivne suhtumine seotud ajateenistusest väljalangemisega (joonis 12). Tuleb esile, et ajateenijatest, kes tajusid oma vanemate või elukaaslase/püsisuhte partneri halvustavat suhtumist ajateenistusse tulemisse, on üks viiendik teenistusest ennetähtaegselt reservi arvatud, samas lähedaste soosivat suhtumist tajunud ajateenijatest ainult 12%. Muidugi ei saa siin öelda, et lähedaste suhtumise tõttu vabastatakse ajateenijad ennetähtaegselt ajateenistusest; pigem on tegemist vaid ühe komponendiga, mis sisaldab endas mitmete erinevate tegurite koosmõju. Antud mõtet testime edaspidi logistilise regressioonanalüüsi abil (tabel 1).

Joonis 12. Ennetähtaegselt ajateenistusest reservi arvatute osakaal vastavalt lähedaste tajutud suhtumisele ajateenistusse astumisse (%).

Tulenevalt eelnevalt selgunud olulistest seostest, kaasasime logistilisse regressioonianalüüsi järgmised tegurid: *ajateenija vanus, hinnang majanduslikule olukorrale, rahulolu tervisega, elukaaslase olemasolu, suhtumine ajateenistusse astumisse, hoiak ajateenistusse astumisse ja valmidus vabatahtlikult teenistusse tulla ning kartus lähedaste raske majandusliku olukorra pärast*. Analüüsi viisime läbi kahe etapina – esimeses mudelis prognoosime ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamise riski vanuse, elukaaslase olemasolu ja tema suhtumise ning majandusliku olukorraga rahulolu kaudu ajateenistuse läbinud ajateenijate taustal. Teises mudelis lisame ülejäänud tunnused. Tabelis 1 on esitatud mudelisse kaasatud tunnuste olulisuse tõenäosus ja riskisuhe.

Kui algselt kaasati sotsiaaldemograafilistest andmetest mudelisse kõik eelpool nimetatud, siis viimasesse mudelisse (tabel 1) kaasati vaid mõned – statistiliselt usaldusväärset seost ennetähtaegselt reservi arvamise ja prognoosivad tunnused. Mudelist jäid välja haridus, töö/õpingutega hõivatus, ajateenija perekonnaseis ja kas ajateenijal oli lapsi, sest need ei olnud statistiliselt olulised ning nende tunnuste väljajätmisel paranesid oluliselt ka mudeli kvaliteedinäitajad.

Tõlgendades tabelis 1 toodud regressioonikordajaid on oluline märkida, et need kehtivad, kui muud tegurid (millega koos neid mudelisse kaasati) on püsivad. Tulemustena saab olulisuse tõenäosusega $p < 0,05$ välja tuua, et teenistusest ennetähtaegselt reservi arvamine on prognoositav ajateenija vanuse, kehva majandusliku olukorra ning ajateenistusele eelnenud kooselu olemasolu alusel.

Mudeli 1 kirjeldusvõime on siiski väga madal: teades ajateenija vanust, elukaaslase olemasolu ja suhtumist ajateenistusse ning ajateenija hinnangut majanduslikule olukorrale, saame ennetähtaegselt ajateenistusse arvamise riskist kirjeldada ära 4,3%. Lähtudes saadud tulemustest võib väita, et mida vanem on ajateenija, seda suurem on tema jaoks risk ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamiseks. Ajateenijatel, kellel ei ole partnerit/elukaaslast ja nad olid enne teenistusse asumist üksikud/vallalised, on väiksem risk enne teenistuse lõppu reservi arvamiseks, võrreldes nende ajateenijatega, kes leidsid, et nende elukaaslane suhtus ajateenistusse asumisse halvasti. Samuti on ajateenijatel, kes tunnistasid, et nende leibkonnal oli raskusi majanduslikul

toimetulekul, šansid teenistusest välja langeda 1,8 korda suuremad kui neil, kes märkisid, et nende leibkond tuli hästi toime.

Tabel 1. Ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamise riskitegurid.

Tunnus	Enne teenistuse lõppu reservi arvatud	Mudel 1		Mudel 2	
		Riskisuhe	Olulisuse tõenäosus	Riskisuhe	Olulisuse tõenäosus
Vanus	ajateenija vanus	1,13	0,001	1,12	0,004
Elukaaslase/tüdrusõbra suhtumine ajateenistusse astumisse	üksik (ei ole elukaaslast/partneri)	0,59	0,001	0,70	0,011
	elukaaslane suhtus hästi	0,58	0,011	0,85	0,480
	pigem hästi	0,64	0,011	0,87	0,455
	halvasti	1		1	
Hinnang leibkonna toimetulekule	oli raskusi toimetulekul	1.83	0,001	1,40	0,037
	oli võimalik ilma mureta hakkama saada, aga midagi erilist ka lubada ei saanud	1.20	0,142	1,07	0,618
	me tulime hästi toime	1		1	
Ajateenistusse astumine	isikliku avalduse alusel			1,25	0,154
	kutse alusel			1	
Ajateenistusse astumisega kaasnenud tunded	tulin heal meelel			0,54	0,012
	olin valmis oma kohust täitma			0,58	0,007
	võimaluse korral oleks tulemata jätnud			0,80	0,183
	tulin täiesti vastumeelselt			1	
Rahulolu tervisega	väga rahul			0,26	0,001
	pigem rahul			0,24	0,001
	pigem ei ole rahul			0,44	0,001
	üldse ei ole rahul			1	
Hirmu puudumine	lähedaste majanduslik olukord ei ole raske			0,87	0,024
Mudeli kirjeldusvõime (Nagelkerke R)		0.043		0.102	
Vabadusastemet arv (df)		6		14	
Vastajate arv (N)		2594		2453	

Mudeli 2 (tabel 1) kirjeldusvõime on tunduvalt suurem, ca 10%. Seega, lisades mudelisse tervisega rahulolu ning ajateenistusse astumise viisi ja meelestatuse tunnused, paranes mudeli prognoosivõime enam kui kaks korda. Nagu ka eespool, siis ka siin, kaasati viimasesse mudelisse vaid need tunnused, mis olid statistiliselt olulised ning mille abil oli võimalik prognoosida teenistusest väljalangemise riski. Siinjuures on oluline esile tõsta, et viimasest mudelist jäi välja tunnus, mis iseloomustas, kas ajateenija tuli teenistusse vabatahtlikult või kutse alusel, sest selgus, et sellel ei olnud statistiliselt olulist seost teenistusest väljalangemise riskiga, mida ilmekalt selgitab eespool esitatud joonis 9. Jooniselt on näha, et nii kutse alusel kui isikliku avalduse alusel ajateenistusse tulnute hulgas on nii

neid, kes on hingelt vabatahtlikud ja tuleksid ajateenistusse ka siis, kui see poleks kohustuslik, ning neid, kes jätaksid võimaluse korral ajateenistusse tulemata.

Statistiliselt usaldusväärselt mõjutas teenistusest väljalangemist vaid see, milliste tunnetega ajateenistusse tuldi. Logistilise regressioonimudeli tulemused näitasid, et mida positiivsem (vt tabel 1) oli emotsioon ajateenistusse tuleku suhtes, seda väiksem on tõenäosus, et ta teenistusest välja langeb (võrreldes nendega, kes tulid teenistusse täiesti vastumeelselt). Ilmneb, et tervisega rahulolu vähendab ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamise võimalust 0,3 korda.

Kokkuvõte

Käesoleva peatüki eesmärk oli selgitada, mil määral on ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamine ette ennustatav ajateenijate sotsiaaldemograafilise profiili, ajateenistuse suhtes meelestatuse ning lähedaste inimeste suhtumiste kaudu. Kuna ajateenistusest arvatakse reservi ennetähtaegselt peamiselt meditsiinilistel põhjustel, siis oli igati ootuspärane, et meie prognoosimudel suutis seletada ära ainult kümnendiku ajateenistusest väljaarvamise riskist. Samas aga tähendab see siiski, et teatud tüüpi ajateenijatel (keskmisest vanemad, perekonna loonud, majanduslikult keerulisemas olukorras olevad) on suurem risk teenistusest ennetähtaegselt vabastamiseks. On selge, et vanuse suurenedes võib tervislik olukord ja/või füüsiline vorm halveneda, kuid samas on ajateenijad valdavalt 20–25 aasta vanused, mis tähendab, et tervises seisund ei tohiks vanuse tõttu nii palju varieeruda. Seega tuleb ajateenistusest väljalangemise selgitust otsida hoiakute ning meelestatusega seotud teguritest.

Meie analüüs toob pigem esile tendentsi, mille kohaselt ajateenistusse mittesoosivalt suhtuvate ajateenijate hulgas on risk ajateenistusest ennetähtaegselt reservi arvamiseks suurem. Negatiivsemalt meelestatud ajateenijad on aga pigem 23-aastased ja vanemad ning pereinimesed. Siit jõuame ka teise tegurini, milleks on ehk lähedaste pereliikmete suhtumine – kui see on negatiivne ajateenistusse astumise osas, siis kaasneb sellega suurem risk ennetähtaegselt reservi arvamiseks. Mida see tähendab? Siin tuleb võtta arvesse, et ilmselt nii ajateenija enda kui tema lähedaste negatiivne suhtumine ajateenistusse võib tuleneda ajateenija enda hinnangust oma sobimatuse kohta teenistusülesannete täitmiseks, näiteks kehva tervislik seisund, mitterahuldav füüsiline vorm jne. Antud seoste täpsemaks väljaselgitamiseks on koostamisel eraldi analüüs, mille tulemusi tutvustatakse 2018. aasta esimeses pooles.

Põhijäreldused:

- Ajateenistusest ennetähtaegselt vabastamist on ühe kümnendiku ulatuses võimalik ette ennustada ajateenija vanuse, majandusliku olukorra, kooselustaatuse, tervisega rahulolu ja ajateenistuse meelestatuse kaudu.
- Rahulolu oma tervisega teenistuse alguses ning meelestatus ajateenistuse osas on peamised ennetähtaegselt reservi arvamise mõjutegurid. Seega on kutse alusel teenistusse tulnud ja selgelt ajateenistuse suhtes negatiivselt meelestatud ajateenijate puhul olemas teatav „eelsoodumus“ ennetähtaegselt reservi arvamiseks. Seetõttu tasub ajateenistusse kutsumisel kaaluda võimalust paremaks eelselekttsiooniks ja seda mitte ainult tervisenäitajate põhjal, vaid tuleks vaadata ka tervise ja hoiakute ning motivatsiooni omavahelist seost.

Kasutatud kirjandus

Aruanne: Kaitseväekohustuse täitmisest riigis 2016: <https://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruanded/>

Kaitseväeteenistuse seadus, RT I, 01.03.2017. Redaktsiooni jõustumine: 01.04.2017

Smith, T.C., Zamorski, M., Smith, B., Riddle, J. R., LeardMann, C.A., Wells, T.S., Engel, C.C., Hoge, C.W., Adkins, J., Blaze, D., and the Millennium Cohort Study Team (2007). The physical and mental health of a large military cohort: baseline functional health status of the Millennium Cohort. *BMC Public Health*, 7: 340, 1-13.